

NASTAVNIK U VOJNIM ŠKOLAMA

FAKTORI OBRAZOVANJA I VASPITANJA

vojnik, našli smo se u položaju da je jednostava priroda usvajanja samo teška. I to tome što se koristili konvencijom sa nastavnicima i nastavnicima: organizacija, struktura, postojebom službenom dokumentacijom i literaturom. Ako- tako smo nastali na ustanovu Vojnogodovnoštatističke vojne akademije, a daljnje i Vojnogodovnoštatističke pedagoške škole.

Pozicije vojnog nastavnika

Osobine koje nastavnici vojnog vojske su, jedino zvanje, kao nastavnik, ne mijenja nikad. Ovo je avulter- sli osobine ličnosti. Ovdje nas zanimaju samo lične osobine nastavnika koje su u tojnoj vojski su ugovorom osnovane, nastavnim funkcijama, ali i ličnosti ličnosti, jer onaj ko podnosi takav uvjet, neće zadovoljiti ni kao nastavnik.

Ovo je osnovni program vojnog nastavnika od strane vojske u sudbini vojske mnogo istraživanja. Svo- trenno koristan da se zna od njih naučiti. Faktor? Na ovo u svojim istraživanjima vojske, nastavnici kao vaspita- l i rukovoditelji treba da bude poznati, program, tak- tiku, sponzori, da razume probleme drugih ljudi, nastavn-

¹ Vaspitanje — osnovni program vojske.

² J. H. Parker: Military teaching program and techniques, London, 1966. god. str. 112.

NASTAVNIK U VOJNIM ŠKOLAMA

Budući da je dosadašnja praksa veoma bogata, a da je teorija o nastavniku u vojnim školama još uvek nedovoljna, našli smo se u položaju da iz mnoštva pitanja izdvojimo samo neka. Pri tome smo se koristili konsultacijom sa nastavnicima i nastavnim organima, anketama, postojećom službenom dokumentacijom i literaturom. Analizu smo bazirali na iskustvima Vazduhoplovnotehničke vojne akademije, a delimično i Vazduhoplovnotehničke podoficirske škole.

Poželjne osobine nastavnika

Osobine koje vaspitanici¹⁾ najviše cene. Ni jedno zvanje, kao nastavničko, ne zahteva takav skup kvalitetnih osobina ličnosti. Ovde nas interesuju one lične osobine nastavnika koje su u tesnoj vezi sa njegovom osnovnom, nastavnom funkcijom, ali i celokupnom ličnošću, jer onaj ko podbaci kao čovek, neće zadovoljiti ni kao nastavnik.

O važnosti procenjivanja osobina nastavnika od strane učenika ili studenata svedoče mnoga istraživanja. Smatramo korisnim da se neka od njih navedu. Panton²⁾ na osnovu svojih istraživanja ističe: „Nastavnik kao vaspitač i rukovodilac treba da bude pouzdan, preduzimljiv, taktičan, spreman da razume probleme drugih ljudi, inteligen-

¹⁾ Vaspitanik — učenik, pitomac, student.

²⁾ J. H. Panton: Modern teaching practice and technique, London, 1948. god., str. 242.

tan, samokritičan, pošten, uporan, društven i da ima smisla za humor.“

Slaući se s njim, Brokover³⁾ navodi: „Mnogo spominjane osobine nastavnika su: pomaže u školskom radu, veseo je i zadovoljan, dobre naravi, uvek nasmejan, ima smisla za humor i razume šalu . . . učenici vole nastavnika koji je uvek prijatan prijateljski raspoložen, koji pomaže učenicima, učestvuje u njihovim aktivnostima, društven je i ostavlja utisak da uživa saradujući s njima.“ On, dalje, navodi da učenici ne cene ljute i mrzovoljne nastavnike, one koji rđavo govore o učenicima, koji se nikada ne nasmeju, sitničare i one koji se služe sarkazmima, koji su plahoviti, nestrpljivi i ne pomažu učenicima u radu, one koji su superiorni, uobraženi i drže se po strani, koji su pristrasni i imaju ljubimce i štice ike u razredu.

Taylor (Tejlor) je tražio od 131 nastavnika i 43 studenta, buduća nastavnika, da ocene osobine nastavnika koje najviše vrednuju. Njegovo istraživanje pokazuje: „Dobar nastavnik je pošten i pravičan u izricanju kazni, nema miljenika ili štice ike u razredu, objašnjava dobro ono što učenici treba da rade, strpljiv je, razume učenike, ljubazan, saosećajan, veseo, prijateljski raspoložen, dobre naravi, ima smisla za humor, traži red u razredu i ohrabruje učenike u radu“.

Istraživanje Branke Lazić⁴⁾ pokazuje da učenici cene ove osobine: stručnu spremu nastavnika i poštovanje ličnosti učenika, a slabo cene blagost nastavnika, dok fizički izgled stavljaju na zadnje mesto.

U želji da doznamo da li postoji slaganje rezultata koje je dobila Branka Lazić i rezultata našeg istraživanja, dali smo našim ispitanicima rang-listu osobina koje studenti cene i ne cene kod nastavnika. Izračunali smo korelaciju između ranga osobina koje je dobila B. Lazić i ranga osobina koje smo dobili u svojim ispitivanjima.

³⁾ W. B. Brokover: A sociology of education, New York, 1955. god., str. 298.

⁴⁾ Branka Lazić: Kako naši učenici vrednuju različite oblike ponašanja svojih srednjoškolskih nastavnika, Pedagoški rad, broj 7/1956. god.

Korelacija pozitivnih osobina je bila $r = 0,76$, a negativnih $r = 0,81$. Rezultati korelacije pokazuju da i naši pitomci, skoro jednako kao i učenici, cene i ne cene iste osobine nastavnika.

Sa istim ciljem smo anketirali nastavnike o tome koje osobine oni cene kod nastavnika. Oni su izjavili da najviše cene stručno-pedagošku spremu nastavnika, a zatim nastavnički entuzijazam, razvijenu odgovornost u radu, hladnokrvnost, radne navike, moralno-političku izgrađenost. Na poslednje mesto stavljaju urednost u odevanju.

Uslovljenost reakcije vaspitanika načinom ponašanja nastavnika. Uticaj nastavnika na omladinu naročito je snažan u doba adolescencije. Primećeno je da „napet“ nastavnik izaziva zategnutost u učionici.

Anderson je proučavao dva tipa ponašanja nastavnika u učionici i efekte tih ponašanja na učenika. Tipovi ponašanja nastavnika su bili:

a) dominantno ponašanje (kojeg su eksperimentatori definisali kao „rigidno“) „sa nepromenljivim ciljem, nespособnošću ili nedostatkom volje da se dopusti doprinos iskustva drugih, njihovih želja, namera ili sudova“;

b) socijalno integrativno ponašanje „koje uključuje traženje zajedničkog cilja i smanjivanje pre nego povećavanje ili podsticaj sukoba“.

Integrativno ponašanje nastavnika čini učenike pažljivim, kooperativnim, i inicijativnim. Nedostatak pozitivnih kooperativnih odnosa nastavnika—pitomac mogu da učine nesnošljivom situaciju u učionici, a time se odmah umanjuje vaspitno-obrazovni uticaj nastavnika. Integrativno ponašanje nastavnika je vaspitno-obrazovno efikasnije.

Jedan drugi eksperimenat, koga su izveli Vajt, (Lippitt and White), merio je tri tipa rukovođenja: autokratsko, demokratsko i ono rukovođenje koje dopušta potpunu slobodu učenika. U grupi koja je demokratski vođena, socijalna klima je bila pozitivna, zatim grupa je bila prijateljski raspoložena i najviše zadovoljna. Grupa autokratski vođena pokazala je dosta agresivnih reakcija i osećanje pokornosti.

Lični primer nastavnika. Vaspitanici stiču mnoge prijatne i neprijatne doživljaje dejstvom interakcije nastavnika—vaspitanik. Ti doživljaji ostavljaju dubok trag u svesti mladih i mogu da se manifestuju na razne načine. Svedoci smo izjava, kao što su: „Sedi pa ćemo se videti u septembru“. „Nisi ti dovoljno pametan da završiš ovu školu“; ili: „Imam utisak da me nastavnik NN ne podnosi“, „Nije ni slušao moj odgovor, a dao mi je slabu ocenu“, itd.

Mladi nose u sebi mnoge reakcije nastavnika. Zbog toga, taktičan odnos mora da bude stalna osobina nastavnika. Kad se kaže sposoban nastavnik, onda se ne misli samo na usko stručnu sposobnost, nego i na sposobnost taktičkog komuniciranja sa drugima. Tople ljudske komunikacije nastavnik—vaspitanik emocionalno oplemenjuju i jednog i drugog.

Šta pitomci najviše zameraju svojim nastavnicima? Pomenuto ispitivanje u VTVA pokazalo je da većina pitomaca smatra da nastavnici ne mogu dovoljno da se unesu u njihov položaj i shvate njihove teškoće. Većina nastavnika ima stav osude, kao npr. „Ti nisi za ovo“, „Ko te poslao ovamo?“ „Ne vredi to tvoje ništa“, itd. Neki nastavnici imaju čak i nadmen stav prema vaspitanicima, komuniciraju sa njima sa visine, njihova predavanja su često zastrašujuća, a takav autokratski stav vređa ljude (Eksperimenat Lipit i Vajt, i istraživanja Andersona).

Mentalno zdravlje nastavnika. Nije i ne može nam biti svejedno ko je nastavnik, kako je pripremljen za svoj poziv, kakva je ličnost, kakvi su mu moral i navike, pogled na svet i životna uverenja, a posebno kakva mu je emocionalna stabilnost. Postavlja se pitanje kako da se nastavnik navikne na sve one stresove koji ga očekuju u toku njegove službe. Gotovo je nemoguće nabrojati sve ono što do njih dovodi. Nastavnici stalno trpe neki pritisak, neprekidne poglede auditorijuma-slušalaca, svojih pretpostavljenih starešina, svojih kolega itd. Nastavnik trpi stalno određene tenzije. Ako je nastavnik emocionalno nestabilna ličnost, teže može da snosi svakidašnje psihičke napore. Ipak, od nastavnika se traži da ne reaguje na

nedozvoljen način, a to zahteva velike psihičke napore. Istraživanja su, isto tako, pokazala da nastavnik ako je psihološki nestabilna ličnost, može negativno uticati na reagovanje i stavove svojih vaspitanika.

Izbor nastavnika za vojne škole

Navedeno ukazuje na veliku odgovornost nastavnika. Zato se njihovom izboru mora pokloniti posebna pažnja. Međutim, dosadašnjem načinu izbora nastavnika vojnih škola, mogu se učiniti ozbiljne zamerke.

Izbor nastavnika za vojne škole vrši se, uglavnom, na dva načina. Prvi — prema rasporedu više komande, po potrebi službe, je i najčešći. Ponekad se razgovara sa dotičnim nastavnikom i traži njegov pristanak, ali često izbor prođe i bez toga. Drugi način — po molbi, znatno je ređi. Tako, na primer, 86% nastavnika VTVA je postavljeno na dužnost po naređenju više komande, a samo 14% po molbi. Od postavljenih po naređenju, 57% je bilo zadovoljno nastavničkom dužnošću, a 43% nije. Verovatno da i sam način izbora, u dobroj meri, demotiviše pojedince za nastavnički poziv.

Iako je Pravilnikom o vojnim školama (čl. 78) regulisano da se izbor nastavnika može vršiti i preko konkursa, ovaj vid izbora nastavnika se vrlo malo koristi. Izbor nastavnika konkursom bar bi donekle sprečio pojavu sadašnjih problema.

Postoji mišljenje da nastavnik u vojnoj školi može biti svaki oficir koji ima završenu akademiju, odnosno visoku stručnu spremu. Smatra se da se takav može uključiti u nastavu i bez pripreme i individualno nadoknaditi sve ono što mu kao nastavniku nedostaje. Neka pitanja u vezi sa statusom i opterećenjem nastavnika su nerešena, a njegovo napredovanje je ograničeno i formacijom.

Budući da rang vojne škole u odnosu na građanske škole, nije određen, nije moguće definisati ni opterećenje nastavnika građanskih lica. Građanska lica s pravom zahtevaju da budu slobodna u vreme kad nemaju nastave, uključujući tu i zimski i letnji raspust, kao i nastavnici

u školama u građanstvu. Vojna lica nastavnici, sa istom stručnom spremom kao i građanska lica, u pogledu opterećenja nastavom imaju stroži tretman, te opravdano negoduju.

Status nastavnika u vojnim školama trebalo bi rešiti kao i u odgovarajućim školama u građanstvu. Nastavnici škola ranga fakulteta trebalo bi da imaju spremu i status fakultetskog nastavnika. Svako nastavničko zvanje trebalo bi i materijalno stimulisati. Ovakav prilaz rešavanju statusa nastavnika omogućio bi bolji izbor nastavnika, istraživački i naučni rad i društveno priznanje ranga škole.

Stručno usavršavanje nastavnika

Stručno usavršavanje. Opremanje Armije savremenom tehnikom i opremom nalaže vojnim školama velike obaveze. Nastavnici su, u prvom redu, pozvani da se što pre uklope u proces modernizacije Armije, a to pretpostavlja njihovo stalno stručno usavršavanje. Otuda, stručno usavršavanje nastavnika iz godine u godinu dobija sve veći značaj.

VTVA i VTPŠ, između ostalog, posebno ustrojenim kartonima prate stručno usavršavanje svojih nastavnika. Analiza ovih kartona (analiza trupnog staža, rada na odgovarajućim vazduhoplovno-tehničkim sredstvima i raznih oblika stručnog usavršavanja) govori da oko 50% nastavnika nije nikada obavljalo dužnosti za koje se pitomci školuju. To se, svakako, mora negativno odraziti na postignuća pitomaca. Preko 50% nastavnika nije uopšte radilo na savremenim sredstvima na kojima treba pitomce školovati. Zato se smatra da nastavnik treba da otpočne svoju karijeru radom na sredstvima u trupi, gde bi se 1—3 godine stručno usavršavao i postao „vazduhoplovac“, a onda bi nastavio rad u školi, koja treba da mu omogući svake godine do mesec dana ponovnog stručnog staža u trupi, zavodu ili industriji. Preko raznih seminara, preobuke i ostalih oblika stručnog usavršavanja, nastavnike treba upoznati sa novinama u nauci, tehnici i nastavnoj materiji (preobuka na novoj tehnici, primena programi-

rane nastave, itd.). Ako se tome doda da usavršavanje nastavnika nije do sada bilo sistematsko, već je zavisilo, uglavnom, od shvatanja pojedinih organizatora nastave, vremenskih i materijalnih mogućnosti, onda je jasno da i na ovom planu treba više da se učini. Analiza pokazuje da je korišten mali broj oblika usavršavanja. Kursevi i seminari za nastavnike su tek od 1965. godine počeli nešto više da se koriste. Zato oko 40% nastavnika nije bilo ni na jednom kursu. Stažiranje nastavnika u trupi u zadnje vreme se više sprovodilo, ali je pokazalo niz slabosti, uglavnom zbog kratkog trajanja (stažiranje se svodilo na površno sagledavanje uslova u trupi).

Individualni rad se malo koristi. U anketama, nastavnici izjavljuju da ovaj oblik usavršavanja ne koriste zbog nedostatka stimulativnih mera i nedostatka vremena. Oni izjavljuju da bi najviše želeli da svoje stručno obrazovanje nastavljaju redovnim slanjem na više škole (VVV TA i III stepen) i individualnim radom, što je, po našem mišljenju, izvodljivo.

Usavršavanje nastavnika, pored ostalog, otežavano je i čestom fluktuacijom nastavnog kadra i nerešenim pitanjima stimulacije za svoje stručno obrazovanje. Uzrok čestim premeštajima uglavnom je u nerešenom pitanju unapređenja nastavnika. Shvatanje nastavničkog poziva kao profesije, omogućavanje redovnog napredovanja u vojna zvanja — unapređivanjem do određenog višeg čina i sticanje odgovarajućih stručnih zvanja — razvrstavanjem u zvanja kao na fakultetu, znatno bi podigli motivisanost nastavnika za svoj poziv i podstrekavalo ga na stalno stručno usavršavanje.

Stručno usavršavanje trebalo bi, po našem mišljenju, da zavisi od nastavničkog zvanja i staža.

Nastavnik — početnik (asistent), trebalo bi da stažira kod iskusnih nastavnika — mentora (da obavlja stručne konsultacije sa mentorom; drži 1—2 praktična predavanja pred komisijom i sl.).

Nastavnike koji se ističu u obrazovno-vaspitnom radu trebalo bi podsticati na daljni razvoj (slati ih na usavršavanje u zemlju i inostranstvo; stvarati mogućnosti pojedincima za sticanje viših stručnih kvalifikacija, nastav-

ničkih i naučnih zvanja; pohvalama, odlikovanjima, nagradama, i drugim javnim priznanjima, reizborom i dr.). Nastavnicima sa nedovoljnim stručnim kvalifikacijama, a dobrim uslovima za razvoj, treba omogućiti da prođu kroz kraće seminare i da vanredno ili redovno nastave studije.

Obaveze nastavnika u škole trebalo bi čvršće postaviti u smislu: stalnog stručnog usavršavanja, unošenja novina u nastavni plan i program, kako bi išao ukorak sa razvojem tehnike; iznalaženja boljih i prikladnijih rešenja racionalizacije nastave; praćenja naših i stranih stručnih časopisa; učenja stranog jezika; učestvovanja u rešavanju tehničkih problema iz svoje struke od interesa za RV i PVO, bavljenja naučnoistraživačkim radom; saradnje u stručnim časopisima; pisanja odgovarajućih skriptata i udžbenika za svoj predmet i pomoći pitomcima u savlađivanju nastavnog gradiva.

Bez obzira na specifičnosti pojedinih škola, korisno bi bilo povećati međusobnu saradnju sličnih škola.

Pedagoško-psihološko usavršavanje. Sve češće se ukazuje na značaj pedagoško-psihološkog obrazovanja nastavnika kao važnog uslova za uspeh u vaspitno-obrazovnom radu. Predlažu se različiti oblici pedagoško-psihološkog obrazovanja nastavnika. Naravno, taj posao treba organizovati prema konkretnim potrebama, ciljevima, zadacima i mogućnostima, ali se valja čuvati nedovoljnosti, površnosti i nefunktionalnosti. Ipak, i pored napora, pedagoško-psihološko obrazovanje nastavnika u našim školama je nedovoljno. Zato nije ni čudo što se pitomci u najviše slučajeva žale zbog slabog predavanja i čestih nepedagoških postupaka svojih nastavnika.

Najveći broj nastavnika u VTVA (oko 86%) smatra da im je u tome potrebna veća pomoć. Uprave škola čine napore da se ova vrsta obrazovanja proširi, ali se nailazi na teškoće zbog nedostatka vremena i nekih drugih osnovnih uslova.

U JNA ne postoje specijalizovane škole u kojima bi se nastavnici pripremali za svoj budući poziv. Zato je neophodno uneti više pedagoških i psiholoških sadržaja u sve vojne škole, tim pre što će svaki pitomac, bilo koje

škole, i bilo kada, raditi sa ljudima ili izvoditi nastavu. Obim ovog obrazovanja pitomaca, budućih starešina i nastavnika, treba odrediti na osnovu ispitanih potreba. Pedagoško-psihološko obrazovanje je sastavni deo stručnog obrazovanja i mora da bude integrisano u celokupan školski program. Mišljenja smo da bi program toga obrazovanja trebalo da obuhvati: a) Osnovna znanja iz opšte pedagogije (uključujući i osnovna znanja iz andragogije), b) osnovna znanja iz opšte razvojne i pedagoške psihologije, c) teorijska znanja i praktičnu spremu iz didaktike i metodike stručnih predmeta, d) elementarna znanja iz mentalne higijene.

Opterećenje nastavnika

Upoređivanjem opterećenosti nastavnika VTVA i VTPŠ, sa odgovarajućim školama u građanstvu, pokazuje da su naši nastavnici, u proseku, opterećeniji nastavom. Osim toga, nastavnici u vojnim školama opterećeni su i raznim obavezama koje proizilaze iz dužnosti starešina. Analize vršene u VTVA i VTPŠ pokazale su da se poslovi koje obavlja nastavnik-oficir mogu podeliti na: poslove koji su neposredno vezani za nastavni rad; poslove koji su posredno vezani za nastavni rad i poslove koji su vezani za starešinske obaveze.

a) Poslovi koji su neposredno vezani za nastavni rad su: priprema za nastavu; časovi nastave u učionici, u kabinetu, na praktičnim radovima u radionici i na materijalu; vežbe; konsultacije; pisanje skripata i udžbenika; pregled pismenih zadataka i testova znanja; priprema nastavnih sredstava; sastavljanje zadataka za vežbe; vođenje beležnice i druge nastavne dokumentacije.

b) Poslovi koji su posredno vezani za nastavni rad su: sastanci nastavničke grupe (katedre); učestvovanje na analizama nastavnog rada (klase i odeljenja); sastanci nastavničkog veća; rad na izradi i izmenama programa; staziranje i drugi vidovi rada radi vojnostručnog usavršavanja; učestvovanje u ispitnim komisijama za predmete koje ne vode; prisustvovanje na časovima drugih nastav-

nika; rad na pedagoško-psihološkom usavršavanju; rad na ideološko-političkom uzdizanju; rad u sekcijama van-nastavnih aktivnosti.

c) Poslovi koji su vezani za starešinske obaveze su: dežurstvo u školi; dežurstvo u garnizonu; rad u garnizonoj komisiji, rad u povremenoj ispitnoj komisiji za čin; učestvovanje u starešinskoj nastavi; učestvovanje na časovima fizičke obuke; učestvovanje u gađanju pešadijskim oružjem; rad u odborima za proslave i drugim sličnim organima i poslovima; saradnja u štampi i časopisima.

Vreme angažovanja nastavnika je vrlo veliko. Prema nekim proračunima, nastavnik je u toku godine angažovan na: neposrednim časovima nastave 400 časova (u proseku); vežbama, konsultacijama, pismenim zadacima, testovima 140 časova; dežurstvu 240 časova; starešinskoj nastavi 60 časova; izučavanju tekuće problematike 60 časova; fizičkoj obuci oko 80 časova — ukupno 980 časova. Ako školska godina traje 46 sedmica, a to znači oko 1392 radna časa, onda za pripremu nastave i istraživački rad ostaje 952 časa, ili oko dva časa pripreme u odnosu na jedan čas nastave. Raspoloživo vreme za pripremu nastavnika nije, dakle, dovoljno, a poslovi su veoma obimni. U proračunima nije uzeto vreme potrebno za stručno, psihološko-pedagoško i opštevojno usavršavanje. Ovo vreme je teško utvrditi, a sigurno je da ga nastavnik mora naći u svom „slobodnom vremenu“. Zato je pitanje opterećenja nastavnika jedno od značajnih pitanja buduće organizacije i formacije škole.

Evolucija nastavnikovog rada

Ocenjivanje kvaliteta nastavnikovog rada predstavlja složenu delatnost. Glavni način ocenjivanja nastavnika u vojnim školama je lični uvid pretpostavljenog starešine, a to krije u sebi niz nedostataka i opasnosti. Zato ovo pitanje traži studiozniju razradu.

Hteli to ili ne, uvek su nastavnikova osposobljenost i stručnost podvrgnuti kritičkoj proceni drugih nastavnika, pitomaca, slušalaca, pretpostavljenih starešina i dru-

gih lica. Relativno lako je sagledati šta je čovek naučio za određeno vreme, ali je mnogo teže utvrditi da li je on u stanju da svoje znanje integrira i na najadekvatniji, najsvrsishodniji i najracionalniji način prenese na slušaoc, najviše zbog toga što je teško naći instrumente za merenje kvaliteta nastavnikovog rada. Predmet ocenjivanja rada treba da bude i to koliko on savesno obavlja svoje dužnosti u celokupnom svom delovanju u školi. Dobri instrumenti za merenje ovog i još nekih drugih aspekata nastavnikovog rada su „ratign-skale“ (korišćene su u VVA⁵).

Posebno treba istaći da broj negativnih ocena iz predmeta koga predaje određeni nastavnik, ne sme da bude osnovno merilo rezultata njegovog rada, jer su negativne ocene, često, rezultat i drugih momenata koji su van nastavnikovog uticaja. Svakako će negativne ocene pitomaca i slušalaca uticati na ocenu rada nastavnika, ukoliko su posledica njegovog slabog rada u nastavi.

Postavlja se pitanje: šta treba vrednovati iz oblasti vaspitno-obrazovnog rada nastavnika, ko treba to da čini i na koji način se to može organizovati? Razumljivo je da za sagledavanje kvaliteta nastavnikovog rada u celini, ne bi bilo dovoljno uzeti samo stručnost, već valja uzeti u obzir sve aspekte njegovog rada koji doprinose kvalitetu nastave i vaspitanja. Ti aspekti su: kvalitet vođenja nastavne dokumentacije; ostvarivanje nastavnog plana i programa, u celini; obim znanja koja su pitomci usvojili i njihova sposobnost da ta znanja primenjuju u praksi; kvalitet i savesnost u obavljanju ostalih poslova.

Radi što veće objektivnosti u ocenjivanju nastavnika, trebalo bi povećati broj ocenjivača i tako doći do komisijskog ocenjivanja. Komisiju bi imenovao Savet škole. Pored ostalih, u komisiju bi trebalo da uđu načelnik nastavnog odeljenja, pedagog škole, a po potrebi i načelnik škole sa rukovodiocima nastavnih grupa ili katedri, i bar jedno stručno lice iz struke predmetnog nastavnika. Dakle, komisija bi trebalo da bude tako sastavljena da je

⁵) Major Boris Koščak: Primena skala za ocenjivanje nastavnika, Vazduhoplovni glasnik, br. 3/1967. god.

u mogućnosti ne samo da konstatuje stanje nego i da daje konkretne predloge za poboljšanje organizacije i izvođenja nastave. Neophodno je da komisija ima, do detalja, razrađene kriterije ocenjivanja.

Članovi komisije bi grupno ili individualno posećivali časove, obavljali preglede nastavne dokumentacije, vršili (po mogućnosti testovima znanja) merenja pitomčevih postignuća u nastavi i sposobnosti da primene znanja, sagledali koliko je plan rada realizovan, kakva je nastavnikova saradnja u stručnim časopisima, itd. Komisija može tražiti od katedre ili grupe kojoj pripada nastavnik koji se ocenjuje da i ona da predlog svoje ocene. Komisija tako dobivene ocene iznosi na diskusiju nastavničkog veća, koje bi dalo konačan sud o svakom nastavniku. Ocenjivanje, u svakom slučaju, treba da bude tako da se u oceni ispolje sve pedagoško-psihološke vrednosti nastavnika i da ga stimuliše da uspešno ispuni svoju funkciju.

Zaključak

S obzirom na činjenicu da se pred nastavnike u vojnim školama postavljaju sve složeniji zadaci koji, osim visoke stručne i pedagoško-metodičke spreme, velikog iskustva, sklonosti i ljubavi za nastavnički poziv, zahtevaju i druge kvalitete, kao što su: rad na stalnom vojno-stručnom i pedagoškom usavršavanju, smisao za rad sa ljudima, bavljenje stručnim i naučno-istraživačkim radom, itd., to rešavanje pokrenutih pitanja predstavlja jedan od preduslova unapređenja nastave u vojnim školama. Zato treba, pre svega, odrediti rang vojnih škola (zakonom im obezbediti odgovarajuće društveno priznanje), izgraditi sistem priprema i izbora nastavnika za vojne škole, rešiti pitanje njihovog statusa kao i u građanstvu, kao i sva druga pitanja koja zahtevaju bolja i celishodnija rešenja.

Dipl. pedagog
MUHAMED ŠESTANOVIĆ
Pukovnik, dipl. inž.
ADOLF DANČEVIĆ
Major, dipl. inž.
DRAGAN PERIĆ

ISPITIVANJE STAVOVA POLAZNIKA I NASTAVNIKA PREMA DIMENZIJAMA LIČNOSTI NASTAVNIKA

UVOD

Ličnost nastavnika predstavlja determinirajući činilac u vaspitno-obrazovnoj grupi—kolektivu. Uticaj je, bilo direktan bilo indirektan, takav da veoma efikasno deluje na pojedince u grupi i na grupu kao celinu, pa čak i odlučujuće u smislu da li će grupa postati značajan didaktički činilac. Polaznici su od jednog nastavnika motivisaniji za savlađivanje gradiva, nego od drugog nastavnika istog predmeta; grupa je, zatim, u radu kohezivnija, složenija i spremnija na savlađivanje teškoća, ako je vođena od jednog nastavnika, a ne od drugog. Znači, usmeravanje i angažovanje svih snaga grupe, da bi se ostvarili vaspitno-obrazovni zadaci, zavise velikim delom od ličnosti nastavnika.

Obavljena izučavanja i naša ranija zapažanja upućuju nas da te razlike potiču, u prvom redu, od različitih kvaliteta ličnosti pojedinih nastavnika. Otuda i naš interes da proučavamo ovaj činilac, bar u nekim dimenzijama, kako se ne bi ostalo na konstatovanju utisaka o pojavama ili na suđenju o tim pojavama, kod nas, na osnovu proučavanja drugih, i to u sasvim različitim društvenim i vaspitno-obrazovnim okolnostima.

Cilj i metodologija istraživanja

Postavili smo sebi cilj da otkrijemo stavove polaznika i nastavnika prema određenim kvalitetima ličnosti nastavnika u okolnostima vojnog školovanja i da, koliko je

to moguće, i metodološki izvodljivo, sagledamo razlike i istovetnosti u stavovima jednih i drugih.

Za merenje kvaliteta ličnosti nastavnika izradili smo *skaler*, u koji smo uneli najvažnije osobine ličnosti, a do kojih se došlo svestranim prethodnim vrednovanjem. Skala kvaliteta bila je dosta bogata, što je vidljivo i iz podataka izloženih u analizi rezultata.

Sve osobine ličnosti nastavnika podelili smo, prema raznim dimenzijama, u četiri grupe: stručno-nastavničke osobine, moralne osobine, osobine temperamenta i emocija i na vojničke osobine. Pri ovoj podeli nismo se rukovodili samo psihološkim klasifikacijama osobina ličnosti, niti samo stručno-profesionalno-nastavničkim osobinama, sa kakvim podelama se susrećemo u sličnim klasifikacijama. Usvojili smo praktično-operativnu klasifikaciju, imajući u vidu, u prvom redu, neposredni cilj koji imamo i potrebu da se jednim eksplorativnim istraživanjem stvori osnova za kasnije konkretnije proučavanje didaktički poželjnih i nepoželjnih osobina nastavnika.

Ozbiljnu poteškoću u ovakvim istraživanjima predstavlja izbor i diferenciranje pojedinih osobina unutar svake dimenzije. Naime, uvek se vrlo ozbiljno postavlja pitanje: pomoću kojih osobina se najpotpunije izražavaju pojedine dimenzije, da li su te osobine dovoljno reprezentativne, izdiferencirane i sl. Zato ni mi nismo mogli postići dovoljnu preciznost koja bi omogućila jasno povlačenje granica između osobina, da bi se izbeglo svako njihovo preklapanje, a isto tako (mada je lista osobina — iz koje su uzete osobine koje su stavljene u skalu za svaku dimenziju — bila u početku veoma široka) nije se mogla postići puna reprezentativnost ispitivanih strana ličnosti nastavnika, nego kao na rezultate koji reprezentuju određeni skup kvaliteta (stručno-nastavničkih, moralnih, itd.). Tako posmatrani dobijeni podaci predstavljaju siguran oslonac u izvođenju određenih zaključaka.

Ispitanici su bili polaznici Sanitetske oficirske škole pri VMA i nastavnici te škole. Ispitano je, ukupno, 195 slušalaca i nastavnika.

a) Svi polaznici su imali najmanje 18 godina starosti, završenu srednju školu ili gimnaziju. Konkretnije, ispitanici su: polaznici Nižeg tečaja Škole usavršavanja — sanitetski oficiri (20 lekara); pitomci Sanitetske oficirske škole — vojni stipendisti (20 lekara); vojni stipendisti — budući oficiri (SS); pitomci — budući rezervni oficiri (35 lekara), i studenti Više škole za medicinske tehničare (20 studenata). Dakle, svega 110 polaznika.

b) Grupu nastavnika činili su vojnosanitetski stručnjaci i specijalisti određenih grana medicine — angažovani u nastavi. Od 85 ispitanika-nastavnika, 82 su oficiri, a 3 generali.

Ispitivanje je obavljeno istovremeno i kod nastavnika i kod polaznika. Anonimnost je bila obezbeđena.

Svaki ispitanik je dobio tehničko uputstvo za rad. Zadatak je bio da se odaberu tri od pet ponuđenih osobina — kvaliteta nastavnika. Birajući tri pozitivne, zahtevano je da izaberu istovremeno i tri negativne osobine. Polaznici su pri tome imali u vidu pre svega svoje sadašnje nastavnike, a trebalo je da nastavnici iskažu svoj sud o opštoj projekciji ličnosti nastavnika; ali, u toj idealnoj projekciji sadržana je i njihova ličnost. Kompariranjem jednih i drugih rezultata trebalo je doći do didaktički važnih zaključaka.

Rezultati istraživanja

Podaci istraživanja biće prezentirani po dimenzijama ličnosti nastavnika, pošto je tako najlakše oceniti stavove ispitanika i sagledati određene trendove u tim stavovima.

1. *Stručno-nastavničke osobine.* — Poznato je da stručno-nastavničke osobine ličnosti imaju dominantnu didaktičku ulogu nad ostalima, naročito po efikasnosti vaspitno-obrazovnog uticaja. Zato smo se odlučili da ispitate istovetnosti i razlike stavova nastavnika i polaznika prema nekim od ovih (pozitivnih i negativnih osobina).

Stavovi ispitanika prema stručno-nastavničkim osobinama ličnosti nastavnika (u procentima)

Polaznik	Na-stav.	Polaznik	Na-stav.		
1. Jasan	78,3	78,8	Konfuzan	97,2	88,2
2. Zanimljiv-konkretan	84,5	70,5	Dosadan-apstraktan	91,8	61,1
3. Komunikativan	60,9	24,7	Nekomunikativan	43,7	21,1
4. Siguran u znanjima	39,1	100,0	Nesiguran u znanjima	42,6	100,0
5. Dobar praktičar	87,2	25,2	Slab praktičar	24,5	29,4

Dobijeni podaci nedvosmisleno govore o izvesnim sličnostima u stavovima jednih i drugih ispitanika. Tako, na primer, jasnost i zanimljivost, kao pozitivne ili konfuznost i dosadnost, kao negativne osobine, ocenjene su slično i od polaznika i od nastavnika, mada su stavovi polaznika i u jednom i u drugom slučaju određeni. Osetnija razlika postoji prema osobini komunikativnosti. Polaznici ovu osobinu više cene nego nastavnici.

Najveće razlike između polaznika i nastavnika su u oceni stručnosti nastavnika (tabela 1). Za nastavnike, stručna znanja su najvažnija; to je ono što treba posedovati da bi se uspešno izvodila nastava. Međutim, stavovi polaznika su nešto drukčiji. Ipak, čini nam se da je ta razlika više prividna, jer bi bilo pogrešno zaključiti da polaznici tu stručnost potcenjuju. Pre bi se reklo da polaznici smatraju da je to prva nužna pretpostavka da neko bude nastavnik. Zato njih interesuju više druge osobine — one koje će im pomoći da se uspešnije, a lakše, osposobe i koje će doprineti da im nastava bude interesantnija. Ali, sigurno je, isto tako, da se jedan deo polaznika opredelio za didaktičko-metodičke osobine nastavnika, jer smatra da će mu nastavnik koji ima eventualno i manja znanja, ali dobre nastavničke sposobnosti, olakšati ovladavanje programom i da će od njega više naučiti za kraće vreme, nego od nastavnika čija su znanja veća, ali koji nema nastavničkih (metodičkih) sposobnosti.

U svakom slučaju, rezultati nedvosmisleno upućuju na zaključak da polaznici veoma cene didaktičko-metodičke sposobnosti nastavnika i da je zato pripremanju nastavnika za izvođenje nastave potrebno pokloniti veliku pažnju. To što su nastavnici tim sposobnostima dali manji značaj nije, po našoj oceni, posledica veće objektivnosti nastavnika, već određenog stava, pa i otpora pojedinih nastavnika prema takvom osposobljavanju. Tradicionalno je shvatanje jednog dela nastavnika da je bitno znati građu, ono što se želi pružiti polaznicima, a metodička strana nastave nije bitna — ona dolazi sama po sebi. Verovatno su takva shvatanja bila prisutna i u odgovorima ispitanih nastavnika.

Važno je, takođe, uočiti da su polaznici bili brojniji u osudi negativnih osobina nastavnika, nego u isticanju pozitivnih osobina. Tako je jasnost u izlaganju, kao značajnu osobinu nastavnika, apostrofiralo 87,3% polaznika, dok je konfuznost osudilo, kao negativnu, 97,2% polaznika. Slično je i sa zanimljivošću, odnosno nezanimljivošću.

Čine nam se prirodnim ovakvi stavovi polaznika. Negativne osobine je teže trpeti u nastavi, dok se nedostatak pozitivnih može tolerisati. Tako, na primer, dosadnost nastavnika je daleko nepovoljnija za polaznike nego što im može smetati ako nastavnik nije dovoljno zanimljiv; slično je i sa jasnošću. Treba zapaziti da su i neke druge osobine, kao „dobar praktičar“ i „slab praktičar“ slično vrednovane, mada su bile u obratnim skalama vrednosti. Polaznici su, na primer, više istakli poželjnost osobine „dobar praktičar“ nego što su bili spremni da osude nastavnika koji je u tome slabiji.

U celini posmatrano, podaci upućuju na potrebu stalnog i planskog rada na didaktičko-metodičkom osposobljavanju nastavnika. Bilo bi pogrešno ako bi se zaključilo da to osposobljavanje treba suprotstaviti stručnom osposobljavanju i usavršavanju, ali je sigurno da u školovanju nastavničkog kadra, didaktičko-metodičkom osposobljavanju treba pokloniti znatno veću, pa gotovo i jednaku pažnju kao i stručnom.

2. *Moralne osobine.* — Ukupna moralna ličnost nastavnika, sama za sebe, predstavlja jedan od najznačajnijih faktora koji direktno deluju na rezultate vaspitno-obrazovnog rada. Svojim moralnim osobinama nastavnik vrši snažan uticaj. Zbog toga smo želeli da ispitamo stavove polaznika i nastavnika prema nekima iz mnoštva osobina ove vrste. Napominjemo da je, naročito ovde, bilo teško izabrati osobine sa preciznijom određenošću. Postoji veliki broj osobina koje mogu da uđu u skalu pri ovakvim merenjima. Smatrali smo da su izabrane osobine u grupi veoma značajnih osobina, ali smo svesni toga da se njima ne reprezentuju svi moralni kvaliteti nastavnika. Zato na rezultate treba gledati pretežno kao na ocenu pojedinih osobina ličnosti nastavnika od strane ispitanika, a ne kao na ocenu značaja moralnih kvaliteta nastavnika za tok i rezultate nastave.

Već na prvi pogled se zapaža da je u ovoj oblasti veća saglasnost stavova polaznika i nastavnika. Za najznačajnije moralne osobine nastavnika i jedni i drugi su istakli „objektivnost“ i „savesnost“, a za najnegativnije „subjektivnost“ i „nesavesnost“. Dosta visoko je vrednovana i „skromnost“, odnosno osuđena je „neskromnost“.

Tabela 2

Stavovi ispitanika prema moralnim osobinama nastavnika (u procentima)

Pozitivne osobine	Polaz.	Na-stav.	Negativne osobine	Polaz.	Na-stav.
1. Objektivan	97,2	83,5	Subjektivan	78,1	81,1
2. Savestan	86,3	97,6	Nesavestan	80,0	92,9
3. Skroman	51,8	46,0	Neskroman	67,2	41,1
4. Odgovoran	44,5	56,4	Neodgovoran	48,1	60,0
5. Optimista	20,0	14,1	Pesimista	26,3	13,3

Međutim, interesantno je da je „odgovornost“ nastavnika u radu znatno slabije vrednovana, da je do nje i polaznicima i nastavnicima manje stalo nego do nekih drugih kvaliteta. Čini se da su ispitanici pretpostavljali da je odgovornost obavezan kvalitet koji se sam po sebi

podrazumeva, da ga poseduje vojni nastavnik. „Optimizam“, odnosno „pesimizam“ je irelevantan za obe grupe ispitanika.

3. *Temperament i emocije.* — Iskustvo pokazuje da su osobine temperamenta i emocije nastavnika važan didaktički činilac u aktiviranju pojedinaca ili grupe u obrazovno-vaspitnom radu. Vrlo su česti slučajevi da i emocionalnim delovanjem nastavnik, na određen način, veže polaznike i grupu i podstiče ih na ulaganje maksimalnog napora u radu.

I u vrednovanju osobina temperamenta i emocije, i nastavnici i polaznici su pokazali visok stupanj korelacije. Pristupačnost i srdačnost, istakli su u najvećem procentu i jedni i drugi ispitanici. Isto tako, najveći procenat ispitanika je osudio njihove negativne polaritete. Interesantno je da duhovitost, koja se kao osobina inače vrlo često ističe u nastavničkim sredinama, nije našla zavidnije mesto kod ispitanika. Verovatno je to posledica toga što se ta osobina dosta preklapa sa osobinom „vedar“, te su ispitanici smatrali da je dovoljno da istaknu ovu drugu osobinu, kao nešto blaži zahtev u odnosu na nastavnika. Ali, nesumnjivo je to posledica i toga što su ispitanici bili ograničeni u izboru, pa su se radije opredeljivali za izbor drugih manje poželjnih osobina nastavnika. Naime, oni su smatrali da nastavnik mora biti pristupačan kao ličnost, ali da mu ne treba zameriti previše ako nije duhovit.

Tabela 3

Stavovi ispitanika prema osobinama temperamenta i emocijama nastavnika

Positivne osobine	Polaznici	Nastavn.	Negativne osobine	Polaznici	Nastavn.
1. Pristupačan	89,0%	81,1%	Nepristupačan	89,0%	87,1%
2. Srdačan	75,4%	67,0%	Grub	90,0%	81,1%
3. Prijatan	58,1%	49,4%	Osoran	73,6%	80,0%
4. Vedar	40,0%	48,2%	Natmuren	34,5%	30,0%
5. Duhovit	36,3%	54,1%	Neduhovit	11,8%	21,1%

4. *Vojničke osobine nastavnika.* — Normalan je interes i za ovu vrstu osobina nastavnika. Izgled nastavnika i njegovo držanje ili organizatorske sposobnosti i snalažljivost predstavljaju didaktičke faktore u nastavnom radu, a u vojsci su od posebne važnosti. Slab organizator, vojnički neuredan, nedisciplinovan ili nedosledan nastavnik može vrlo negativno uticati na polaznike, i obratno.

Tabela 4

Stavovi ispitanika prema vojničkim osobinama nastavnika (u procentima)

Poloz. Na-stav.	Poloz. Na-stav.	Poloz. Na-stav.	Poloz. Na-stav.		
1. Dobar organizator	92,7	91,7	Slab organizator	90,0	87,1
2. Vojnički uredan	80,0	42,3	Neuredan vojnički	79,0	41,1
3. Dosledan i istrajan	80,0	83,5	Nedosledan i popustljiv	85,4	83,5
4. Zahteva vojničku disciplinu	23,6	43,5	Ne zahteva vojničku disciplinu	25,4	38,8
5. Uvek ima vojničko držanje	22,7	38,8	Nema uvek vojničko držanje	29,0	37,6

Karakteristično je da su i polaznici i nastavnici, među osobinama koje najviše cene, istakli „organizatorske sposobnosti“ na prvo mesto. Međutim, „vojnička disciplina“ i „vojničko držanje“, suprotno očekivanju, za njih ne predstavljaju tako važne kvalitete ličnosti nastavnika. Verovatno su ovde ispitanici imali, u prvom redu, u vidu nastavnu disciplinu, pa su je zato tako i vrednovali, jer je prirodno da je ona posledica ovakve ili onakve organizacije nastave i drugih sposobnosti nastavnika i karakteristika nastavnog rada. Interesantno je, ipak, da su vojničku disciplinu znatno više isticali nastavnici. Oni pridaju značaj držanju polaznika na času, prema zahtevima vojničke discipline, nasuprot polaznicima, koji više cene druge andragoške kvalitete. Polaznici, međutim, polaze od toga da će se delovanjem na druge načine, u kojima će se

manifestovati pozitivne osobine nastavnika, obezbediti jači uticaj i na vojničko držanje polaznika, kao i njihovo prihvatanje i pridržavanje discipline. To znači da ako nastavnik ispoljava urednost, dobre organizatorske sposobnosti i doslednost, onda će time posredno uticati i na disciplinovanost i vojničko držanje polaznika. Na taj način se isključuje potreba za zahtevima koji, sami po sebi, nisu simpatični.

Može se pretpostaviti da su polaznici u zahtevu za vojnom disciplinom videli dril, koji je nepopularan u našem društvu — a što svakako utiče i na život armije. Zato, samo verbalno zahtevanje vojničke discipline, bez osmišljavanja tih zahteva, ne obezbeđuje svesno poštovanje reda i discipline u vojnom školskom kolektivu.

Nastavnici su skloniji takvom načinu rada — zahtevanju discipline, i zbog toga što je on najlakši. Međutim, pokazuje se sve više da to nije i najbolji put, već da treba birati druge — koji će omogućiti ispoljavanje činilaca pozitivne prirode, i jače uticanje na ličnost u pozitivnom smislu, njeno veće angažovanje — vršiće vezivanje za ličnost nastavnika, školu i Armiju, podsticati na uspešniji rad u obrazovanju i vaspitanju, a time će direktno doprinositi i samom jačanju discipline.

Zaključak

Mada je izvršeno ispitivanje bilo ograničeno relativno malim brojem ispitanika, i nedovoljnom i dosta neizdiferenciranom skalom osobina ličnosti nastavnika, smatramo da su dobijeni rezultati veoma interesantni i da mogu poslužiti ne samo kao indikator već i kao operativna osnova u našim daljim nastojanjima u osposobljavanju nastavnika.

Rezultati potvrđuju nužnost veoma solidnog andragoško-metodičkog osposobljavanja starešina i stručnjaka pre no što se uključe u obrazovno-vaspitni rad. S obzirom da se pomenute pozitivne osobine mogu sticati, potrebno je da se u andragoško-metodičkom osposobljavanju struč-

njaka i starešina za nastavnike uključuje i sticanje didaktičko-andragoških znanja i sposobnosti. To osposobljavanje je značajna komponenta opšteg osposobljavanja za nastavničku funkciju.

Posedovanje kvaliteta koje polaznici cene omogućiće nastavniku da jače motiviše polaznike za rad i da snage pojedinaca u grupi, i cele grupe, više i bolje iskoristi na efikasnijem i racionalnijem osposobljavanju i vaspitanju.

DUŠAN LAZOVIĆ, dipl. andragog

MESTO I ULOGA PEDAGOGA U VOJNOJ ŠKOLI

Vaspitno-obrazovni rad i pedagoški zadaci u vojnim školama su složeni i obimni, diferencirani i u mnogo čemu specifični u svakoj školi, analogno razlikama u ciljevima, programima, sastavu učesnika i izvođača nastave, opštim uslovima rada i dr. Zbog toga bi u analizi mesta, uloge i zadataka pedagoga u vojnoj školi trebalo sagledati, pre svega, ono što je u tom radu zajedničko. Pri tome, potrebno je naglasiti da u sagledavanju zadataka pedagoga u vojnim školama polazimo, pre svega, od činjenice da je rad na osavremenjivanju i zasnivanju nastave na dostignućima andragogije, psihologije i ostalih naučnih disciplina zadatak nastavnog organa škole, katedri, nastavnog saveta, nastavničkog veća škole (klase), svakog nastavnika pojedinačno i starešina u školi. U sklopu ovih zadataka pedagog se javlja kao stručno lice nastavnog organa škole — i u zadacima koje ovaj organ planira — inicira, potpomaže i predlaže mere i rešenja, ostvarujući stručni uticaj na nastavne tokove. Zbog toga, zadatke koji su obrađeni u ovom koreferatu treba smatrati zadacima škole u celini, jer je jasno da nosilac ovako krupnih zadataka ne može biti jedan čovek. Pedagog treba, pre svega, da pomogne u naučnom tretiranju nastavnih problema i u izboru adekvatnih metodoloških postupaka za njihovo rešavanje.

Polazeći od toga, rad pedagoga u vojnim školama obuhvatao bi u najširem smislu ova osnovna područja:

- 1) rad u oblasti nastave,
- 2) vannastavni pedagoški rad.

Podizanje kvaliteta i vaspitno-obrazovne efikasnosti i produktivnosti nastave osnovno je područje rada i zadatak svih nastavnih i drugih organa u školama. Referentu za vojnu pedagogiju u sklopu toga pripada istaknuta uloga. Ovo tim pre što se on pojavljuje kao stručni organ u svojoj sredini — kvalifikovan i osposobljen da kroz pedagoško-andragošku i didaktičko-metodičku prizmu sagledava vaspitno-obrazovnu stvarnost u školi i otkriva uzroke uspeha i neuspeha. Polazeći od toga, zadatak pedagoga u oblasti nastave bio bi rad na njenoj racionalizaciji na podizanju njene uspešnosti i ekonomičnosti kako u pogledu nastavnog vremena i materijalno-tehničke baze, tako i u pogledu nastavnih planova, programa, organizacije i izvođenja i vrednovanja.

Putevi za realizaciju ovih zadataka bili bi:

- 1) uvid u nastavno-pedagošku stvarnost i
- 2) rad na podizanju pedagoško-andragoškog nivoa nastave.

1. Uvid u nastavno-pedagošku stvarnost

Nastava, njeni didaktičko-metodički i pedagoško-psihološki aspekti, svakako je osnovni predmet i područje rada i proučavanja školskog pedagoga. Ukoliko on dublje i svestranije ulazi u nastavnu stvarnost svoje škole, utoliko realnije i uspešnije može da utiče na njene tokove i da konvergira sve uticaje i aktivnosti u pravcu ostvarivanja njenih obrazovnih, vaspitnih i funkcionalnih zadataka. Pedagog ne može svoja stručna znanja i sposobnosti utkati u nastavno tkivo svoje škole ako se ne integrira sa nastavnim procesom, ako neposredno ne doživljava sve njene impulse, atmosferu i ambijent u kome se izvodi. Istina, pedagog se ne pojavljuje samo u ulozi neposrednog izvršioca pedagoških zadataka, već i kao organizator pedagoškog rada, ali neposredno uključivanje u nastavne tokove predstavlja polaznu osnovu i izvanredno značajan preduslov za uspeh u radu. Prema tome, neophodno je da

temeljito i neposredno upozna celokupnu nastavnu problematiku, da je proučava, pedagoški analizira počevši od njenih ciljeva i intencija do verifikovanja i ocene postignutih rezultata.

Poznavanje vaspitno-obrazovnog cilja škole. Pedagog ne može sa uspehom procenjivati adekvatnost nastavnih sadržaja i didaktičko-metodičke prakse, vaspitno-obrazovne efekte nastave i dr. ako ne poznaje vaspitno-obrazovni cilj i zadatke koji se moraju realizovati nastavnim radom u školi. Isto tako, on mora da sagledava vaspitno-obrazovni cilj i zadatke svakog nastavnog predmeta. To je jedan od preduslova za uspešno praćenje i pedagoško verifikovanje načina njihovog ostvarivanja u svakodnevnoj nastavnoj praksi.

Uvid u nastavne planove i programe. Potrebno je da pedagog poznaje nastavne sadržaje da bi mogao uticati na iznalaženje racionalnih puteva za njihovo realizovanje u nastavnoj praksi na svim etapama nastavnog procesa. Istina, njegov uticaj na planove i programe u pogledu obima, dubine i adekvatnosti vaspitno-obrazovnim ciljevima ne može doći u većoj meri do izražaja, njegov je zadatak, da sagledava pedagoško-didaktičku stranu nastavnih planova i programa (prilagođenost učesnicima po obimu i težini, funkcionalnost u odnosu na vaspitno-obrazovni cilj, sistematičnost i dr.). Ukoliko je pedagog vojnostručno kvalifikovan, utoliko može uspešnije da procenjuje programe stručne obuke i sa šireg stanovišta: koliko odgovaraju potrebama savremenog vojnog obrazovanja, da li u njima postoji racionalan odnos između istorijskog i savremenog, teorijskog i praktičnog i sl. U svakom slučaju pedagog ne može pretendovati na efikasniju pedagošku i didaktičko-metodičku pomoć nastavnicima i drugim organima ako u neophodnoj meri ne ulazi i u osnovna pitanja nastavnih sadržaja, dimenzije i okvire nastavnih programa. Iako se pedagog ne pojavljuje u ulozi izvođača nastave, njegova instruktivna i reviziono-konsultativna funkcija ne mogu biti uspešne ako su mu sadržaji nastave nepoznati.

Nastavni planovi i programi, osim u navedenim, mogu se sagledati i u drugim pedagoškim relacijama: koliko su

usklađeni sa nastavnim vremenom, principom korelacije, ritmom nastavnog rada u toku semestra i godine, adaptivnim zahtevima nastave u odnosu na koincidiranje sadržaja i rasporeda obrade pojedinih tema sa dobom godine i drugim uslovima od kojih zavisi realizam u nastavi. S obzirom na to da su nastavni programi često preobimni i nastavni predmeti neopravdano brojni, pedagog može doprineti da didaktičko-materijalističke tendencije, izražene u savremenom programiranju, budu svedene na racionalnu meru i da se programi oslobode suvišnih i neaktuelnih nastavnih sadržaja i mehaničke artikulacije na velik broj nastavnih predmeta.

Sa nastavnim planovima i programima neposredno je u vezi i planiranje nastavnog rada. Zbog toga je potrebno da pedagog ulazi i u ovo pitanje, da analizira postojeću praksu planiranja (godišnje, semestralno, tematsko, mesečno, nedeljno, planiranje nastavnog časa i dr.) i da je osvetljava sa stanovišta nastavnog vremena, nastavnog programa, uslova nastavnog rada u školi itd. Nesumnjivo, takav rad će dati pozitivne rezultate u pravcu unapređivanja i racionalizacije nastave.

Uvid u kvalitete učesnika nastave. Razumljivo je da pedagog mora u osnovi poznavati kvalitete učesnika nastave (pitomaca, slušalaca), njihov opšteobrazovni nivo, psihičke osobine, motivisanost i drugo. Bez toga ne bi mogao uspešno usmeravati svoj rad i ukazivati odgovarajuću pomoć u rešavanju nastavnih problema. Istina, pedagog nije u mogućnosti da upozna svakog učesnika nastave, njihova svojstva i sposobnosti, kao što to mogu nastavnici. Ali na osnovu podataka o uzrastu, stepenu obrazovanja i drugih obeležja, zatim kontaktiranjem sa njima na nastavi, i u vannastavnim delatnostima, može da uočava pedagoške, psihološke, didaktičke i druge probleme sa kojima se učesnici nastave susreću i da otkriva njihove uzroke. Ukoliko bi se za upoznavanje osobina učesnika nastave koristila objektivna merila i široka skala evalucionih mernih instrumenata, utoliko bi dobijeni podaci imali veću pedagoško-psihološku vrednost.

Polazeći od dobijenog uvida u kvalitete učesnika nastave, pedagog je u mogućnosti da pre svega posredno

(preko nastavnika), a zatim i neposrednim angažovanjem, utiče na prilagođavanje pedagoške i didaktičko-metodičke prakse kvalitetima i osobinama pitomaca-slušalaca. Dosađajna iskustva pokazuju da proučavanje pitomaca, a i slušalaca, sa stanovišta nastavnih potreba, nije u dovoljnoj meri bilo predmet pedagoškog rada. Međutim, u nekim školama (avijacija, mornarica) na ovome su radili ne samo pojedini pedagozi i psiholozi već i timovi sastavljeni od kvalifikovanih psihologa, pedagoga, psihijatra, lekara, starijina i dr.

Uvid u pedagoške kvalitete izvođača nastave i drugih nastavnih organa. Za uspešan rad pedagoga veoma je značajno da poznaje pedagošku i didaktičko-metodičku kulturu i druge profesionalne kvalitete nastavnika. To je osnovna pretpostavka da bi mogao pravilno usmeravati svoju stručnu aktivnost na podizanju pedagoške spremne nastavnika. To zahteva praćenje i sagledavanje rada nastavnika u što različitim i brojnim nastavnim situacijama da bi se mogla proceniti didaktička vrednost njihovog rada.

Pored toga, neophodno je steći što potpuniji uvid i u pedagoške kvalitete drugih nastavnih organa, čiji je rad u neposrednoj vezi sa organizacijom i izvođenjem nastave (planeri, programeri, bibliotekari i dr.). Od pedagoške osposobljenosti ovih organa u velikoj meri zavisi pravilnost organizovanja, planiranja, materijalno-tehničkog obezbeđenja i regulisanje mnogih drugih pitanja relevantnih za izvođenje nastave.

Uvid u tok nastave. Da bi pedagog mogao ispoljiti svoj uticaj na tok nastavnog rada, neophodno je da neprekidno prati sve ono što se u nastavnoj praksi škole odvija, a naročito organizaciona i metodička rešenja. Svaki od organizacionih oblika i metodskih postupaka treba sagledati kroz prizmu adekvatnosti nastavnim sadržajima, koliko obezbeđuju aktivnost učesnika u procesu nastave i doprinose svestranijem i bržem postizanju vaspitno-obrazovnih ciljeva, odnosno, šticanju znanja i navika, razvijanju psihofizičkih sposobnosti i svojstava.

Uvid u materijalno-tehničke i druge uslove izvođenja nastave. Nastavna sredstva i materijalno-tehnička oprem-

ljenost nastave u savremenim uslovima su od presudnog značaja za uspeh i efikasnu realizaciju nastavnih programa. Zbog toga se preko kvaliteta materijalno-tehničke komponente nastave u velikoj meri mogu uspešno procenjivati njene vaspitno-obrazovne potencije, stepen savremenosti i adekvatnosti zahtevima savremenog rata, mada je poznato da nastavna i druga sredstva sama po sebi ne obezbeđuju automatski i spontano vaspitno-obrazovne rezultate u nastavi. Nastavna sredstva, međutim, imaju uticaje na organizaciju, metode, lokaciju i druge uslove i načine izvođenja nastave a time u određenoj meri determinišu njene obrazovne, vaspitne i funkcionalne mogućnosti.

Međutim, ne samo nastavna sredstva već i drugi opšti uslovi izvođenja nastave utiču na njene kvalitete, kao što su: kabineti, radionice, laboratorije, poligoni, strelišta i drugi nastavni objekti. Sve ovo treba sagledavati u sklopu drugih komponenti nastave da bi se mogla ukazivati adekvatna stručna pomoć.

Proučavanje prakse proveravanja i ocenjivanja. Redovna i egzaktna verifikacija i ocenjivanje nastavnih rezultata od izuzetnog su značaja za vaspitno-obrazovne uspehe u nastavnom radu. Potrebno je proveravati obrazovne, vaspitne i funkcionalne rezultate nastave, utvrditi njen uticaj na formiranje celokupne ličnosti pitomaca-slušalaca. Bez poznavanja svestranih rezultata nastave nemoguće je ocenjivati njenu validnost, uočavati nedostatke i preduzimati celishodne pedagoške i druge mere za njeno usavršavanje. Ovo pitanje je naročito aktuelno danas kada se od nastave zahtevaju znatno veći rezultati u svestranom osposobljavanju starešina za teške, komplikovane i raznovrsne zadatke na radnom i borbenom mestu. U tome jeste i značaj osposobljavanja nastavnika da mogu što objektivnije verifikovati rezultate u nastavi.

No, poznato je da je sadašnja praksa proveravanja, tj. evaluacije i merenja kompleksnih efekata nastave uska, jednostrana, u velikoj meri subjektivna i time nedovoljno realna i objektivna. Zbog toga je važan zadatak vojnih pedagoga i psihologa da doprinesu osposobljavanju nastavnika za ovaj rad.

Bez obzira na različite uslove u pojedinim školama, mora se poći od toga da u praćenju, verifikaciji i vrednovanju nastavnih rezultata treba koristiti u većoj meri, nego do sada, egzaktnije i objektivnije merne instrumente. Ukoliko su oni stručnije sastavljeni i pravilnije primenjeni, utoliko će biti objektivnije i realnije vrednovanje vaspitno-obrazovnih rezultata nastave. Istina, izrada objektivnih mernih instrumenata i način primene traži više pedagoških i psiholoških znanja od nastavnika, ali se u tom pravcu mora ići. Zbog toga je nužan zadatak pedagoga i psihologa da upućuju nastavnike u izradu i korišćenje nastavnih testova i drugih pogodnih mernih instrumenata.

2. Rad na podizanju pedagoško-andragoškog nivoa nastave

Didaktičko-metodičko opserviranje, snimanje i analitičko sagledavanje nastavne stvarnosti, uočavanje pedagoško-didaktičke problematike, mora biti polazna osnova u radu pedagoga na podizanju pedagoškog nivoa i kvaliteta nastave u celini. Ove dve aktivnosti nisu isključivo sukcesivni već simultani procesi, nisu dve paralelne i međusobno izolovane aktivnosti, već predstavljaju dijalektički povezan i jedinstven proces. Međutim, pedagog mora u svom radu startovati od sagledavanja stanja nastave i dominantnih pedagoških potreba koje iz njega proističu, pa bi njegovi osnovni zadaci mogli biti: 1) instruktivni rad, 2) reviziono-konsultativni rad, 3) rad na uopštavanju i analizi aktuelnih pedagoških problema nastave, 4) rad u školskim savetima i drugim organima, 5) rad na optimizaciji materijalno-tehničkih uslova izvođenja nastave.

2.1. *Instruktivni rad.* Rezultati nastave su u neposrednoj korelaciji sa pedagoškim znanjima i iskustvom nastavnika i drugih nastavnih organa. Ako se pođe od takve konstatacije, onda se mora doći do zaključka da je jedan od osnovnih zadataka pedagoga da radi na pedagoškom usavršavanju izvođača nastave i drugih nastavnih organa.

a) *Instruktivni rad sa nastavnicima*. Svakako je najvažniji, najobimniji i najstroženiji instruktivni rad sa nastavnicima. To je i razumljivo kada se ima u vidu da nastavnici moraju posedovati pedagoška, andragoška i psihološka znanja da bi sa uspehom mogli obavljati nastavničku dužnost. Teškoće u ovom radu nastaju i zato što među nastavnicima često postoji velika razlika ne samo u nivou pedagoške i psihološke spremne već i u nastavničkom stažu, iskustvu, sposobnostima i afinitetu za nastavničke pozive. I velika frekvencija nastavničkog kadra postavlja specifične probleme u pedagoško-instruktivnom radu. Zbog svega toga ovaj rad se najčešće mora diferencirano postavljati kako u pogledu sadržaja, tako i u pogledu organizacije i načina izvođenja. Razumljivo je da se pedagoško usavršavanje nastavnika pripravnika mora organizovati odvojeno i drukčije nego ostalih nastavnika, i da je ovaj rad različit u školama koje se razlikuju po svom nivou, nameni i sadržaju rada, materijalno-tehničkoj opremljenosti pedagoškim kvalitetima nastavnog kadra i slično. I ne samo to, oni će i za istu školu u različitim vremenskim intervalima biti različiti. Instruktivni pedagoški rad, bez obzira na uslove u školama, treba da se zasniva na principima organizovanosti, kompleksnosti, sukcesivnosti, permanentnosti i obaveznosti.

Princip organizovanosti predstavlja racionalno organizovanje, planiranje, izvođenje, materijalno obezbeđenje i verifikovanje postignutih rezultata u pedagoškom osposobljavanju nastavnika.

Princip kompleksnosti postulira da se ovim radom obuhvataju, u logičnoj celovitosti i sistematičnosti, sva suštinska pedagoško-andragoška znanja neophodna nastavniku za didaktički pravilno sagledavanje, razumevanje i izvođenje nastave. Pod njim se takođe podrazumeva istovremeno davanje i teorijskih i praktičnih znanja, odnosno osposobljavanje nastavnika za primenu stečenih znanja.

Princip sukcesivnosti znači da u programiranju pedagoškog rada treba voditi računa da se progresivno daju nova znanja i izbegava unošenje sadržaja već poznatih

nastavnicima. Međutim, nije redak slučaj da se prilikom organizovanja ovog rada polazi od najelementarnijih i već poznatih činjenica, da se nastavnici tretiraju kao laici u pedagoškoj oblasti.

Pod principom permanentnosti podrazumeva se neprekidnost, kontinuiranost u pedagoškom osposobljavanju nastavnika. Realizovanje ovog principa bitan je preduslov održavanja njihove didaktičko-metodičke kulture na potrebnom nivou, ažurnog korišćenja novina u ovoj oblasti i podizanja nastave na savremeni nivo. Povremeni, fragmentarni i nesistematski rad na pedagoškom obrazovanju nastavnika ne može zadovoljiti potrebne savremene nastave.

Princip obaveznosti upućuje na to da se rad na pedagoškom kvalifikovanju mora tretirati kao obavezan, a ne fakultativan, da se vrednuje kao integralna profesionalna komponenta svakog nastavnika — bez koje se ne može uključiti u nastavni proces i vršenje nastavničke funkcije.

Oblici i metode pedagoško-instruktivnog rada svakako se moraju zasnivati na konkretnom cilju koji se želi postići, sadržaju gradiva, nastavnim sredstvima, materijalno-tehničkim i drugim uslovima i mogućnostima realizacije ove nastave. Oblici rada su raznovrsni: seminari, kursevi, ciklusi predavanja, vežbe metodičke i nastavne konferencije, konsultovanje sa nastavnicima, prisustvovanje oglednim časovima itd. Posebno je značajno da se uporedo sa stručnom pripremom za nastavu izvodi paralelno i didaktičko-metodička priprema.

Međutim, nije redak slučaj da nastavnici potcenjuju vrednost pedagoških i didaktičko-metodičkih znanja. Neki smatraju da je metodičko rutinerstvo stečeno u nastavničkoj praksi dovoljno za uspešan nastavni rad. Pojedinci idu i dalje od toga i smatraju da je stručno obrazovanje dovoljno, padajući u pedagoški nihilizam. Ovakvi stavovi mogu se odstraniti samo ako se pedagoško-instruktivni rad oslobodi otuđenosti od konkretnih nastavnih problema, postane aplikativan i u praksi potvrdi svoju nužnost i neophodnost.

Međutim, ma koliko bio razvijen kolektivni rad na pedagoškom usavršavanju nastavnika, on ne može zadovoljiti savremene nastavne potrebe. Zbog toga individualni rad nastavnika na pedagoškom obrazovanju dobija poseban značaj. Razvijanje interesa i umešnosti nastavnika za aktivan samoobrazovni rad u ovoj oblasti mora biti neprekidan sadržaj instruktivno-pedagoškog rada.

b) *Rad sa drugim nastavnim organima.* Planiranje nastavnog rada, počevši od globalnog (godišnjeg) pa do pravljenja rasporeda časova, određivanja ispitnih rokova i termina; zatim planiranje materijalno-tehničkih i finansijskih potreba, nastavnih sredstava itd. često vrše organi koji za taj rad nisu stručno kvalifikovani. Međutim, ovaj posao je veoma složen i traži dublje poznavanje ne samo didaktičko-metodičkih i pedagoško-psiholoških već i vojno-stručnih i drugih znanja. Planer mora očuvati naučnologičku strukturu predmeta; dobro poznavati gradivo koje se planira; upoznati program srodnih predmeta radi povezivanja nastave pojedinih predmeta; voditi računa o prilikama škole, o godišnjem dobu u kojem se obrađuje gradivo, mora, se koristiti prošlogodišnjim iskustvom; mora poznavati skalu predmeta po težini, krivulju efikasnosti učenja i nastave u toku godine, sedmice, dana i slično. Stoga je od posebnog značaja da se instruktivnim radom organi planiranja osposobe za svoju funkciju.

c) *Rad sa učesnicima nastave.* Pedagoški savet i pomoć potrebni su pitomcima, a i slušaocima, da bi lakše i uspešnije učili i savladivali nastavno gradivo. Ovo je naročito važno za pitomce (podoficirskih i sličnih škola). Treba, dakle, instruisati pitomce o tome, na primer, kako najuspešnije da uče, da vode zabeleške, da se koriste literaturom, prave izvode, kako da koriste nastavna sredstva i objekte, kako skraćivati vreme rada i odmora i slično, radi ekonomisanja u vremenu i energije pri savlađivanju nastavnog gradiva.

2.2. *Reviziono-konsultativni rad.* Instruktivni i reviziono-konsultativni rad veoma su tesno povezani i međusobno uslovljeni. Revizionim radom, odnosno neposrednim uvidom u proces nastave i nastavnu stvarnost u celini,

stiču se saznanja neophodna za instruktivni i konsultativni rad sa izvođačima i organizatorima nastave. S druge strane, instruktivnost pomaže da se revizija nastave usmerava u potrebnom pravcu.

Preko revizionog rada ostvaruje se, pre svega, živ i neposredan kontakt sa nastavom i njenom didaktičko-metodičkom praksom, uočava se delovanje svih faktora koji neposredno utiču na realizaciju nastavnih sadržaja. Uloga pedagoga u ovome treba da bude izražena u pravcu usavršavanja metodologije praćenja i ocenjivanja nastavnog rada koje vrše odgovarajući organi škole.

Na osnovu podataka dobijenih svim načinima praćenja nastave konstatuju se problemi, daju karakteristike i ocene nastave u celini ili pojedinih njenih komponenata, izvode zaključci i preduzimaju mere. Zbog toga ovaj rad mora da bude *organizovan, svrsishodan, sistematičan, permanentan i kompleksan*.

Pod organizovanošću obilaska i drugih načina praćenja nastave podrazumeva se njegovo planiranje i smišljeno izvođenje. Neplanski obilazak ne može uroditi plodom. On, naprotiv, može da stvara nelagodnu nastavnu atmosferu i psihički nepovoljno da utiče na izvođače i učesnike nastave. *Svrsishodnost* znači da mora postojati jasno određen cilj svakod obilaska radi usmeravanja na pitanja relevantna za postizanje konkretnog cilja. Svakako, ciljevi obilaska mogu biti veoma različiti, što će zavisi od aktuelnosti pojedinih pedagoško-didaktičkih pitanja. Sistematičnost implicira zahtev da se u obilascima ispolji određen red, postupnost, saobrazno ostvarivanju postavljenog zadatka; da treba sistematski analizirati sve etape i faze nastavnog rada (pripremu za nastavu, tok nastave, verifikaciju i analizu nastavnih rezultata), iako sva ova pitanja ne moraju uvek biti predmet obilaska. *Permanentnost* je potrebna zato što povremenost, u smislu velikih vremenskih intervala između obilazaka nastave, otežava operativnost u uočavanju nastavnih problema i njihovo blagovremeno rešavanje. Kompleksnost, pre svega, znači da prilikom revizije treba svestrano, korelativno i uzročno-posledično posmatrati i analizirati pojave i probleme uočene na nastavi.

U sklopu ovog pitanja treba podvući neophodnost obilaska nastave u drugim školama. To je jedan od načina da se koriste pozitivna iskustva iz didaktičko-metodičke prakse drugih.

Otkrivanje i analiza aktuelnih problema nastave. Rad pedagoga, kao i drugih nastavnih organa, treba da bude preventivan i analitičko-dijagnostičan. Treba, dakle, uočavati i otkrivati uzroke određenih negativnih vaspitno-obrazovnih pojava i problema, da bi se mogla dati stručna objašnjenja i uputi za njihovo rešavanje u datom momentu. To zahteva studiozan rad, umešnost u korišćenju svih informativnih izvora i kanala za prikupljanje potrebnih podataka o nastavi, u stručnoj obradi, analizi i izvođenju adekvatnih zaključaka. Ovakve analize poslužiće kao sadržaj rada nastavnih konferencija, sastanaka, i sl.

Biće korisno ako pedagog proučava pojedina pitanja i probleme iz oblasti nastave i vaspitanja u školi. No, u najčešće slučajeva, on treba da se pojavljuje kao inicijator, stručni konsultant i učesnik u otkrivanju i proučavanju školske nastavne problematike.

Rad u školskim savetima, većima i drugim organima škole. Pedagog ima značajnu ulogu u sklopu rada nastavnih organa škole. Ovi organi se bave i problemima nastave i vaspitanja, vrše analize uspeha, razmatraju faktore koji na određeni način utiču na kvalitet nastave i dr. Aktivan rad i stručna pomoć pedagoga ovim institucijama veoma su korisni, kako za nastavu, tako i za samog pedagoga.

Rad na optimalizaciji materijalno-tehničkih i drugih uslova izvođenja nastave. Vojne škole već raspolažu dosta bogatim potencijalom u nastavnim sredstvima, tehnici, nastavnim objektima i dr. Međutim, još uvek nisu sva ta sredstva organizaciono, didaktički i eksploataciono optimalizirana, ne doprinose stvaranju dovoljno optimalnih uslova za izvođenje nastave, prema svojim objektivnim funkcionalnim mogućnostima. Stoga je veoma važan zadatak pedagoga da prati razvoj i modernizaciju nastavnih i drugih sredstava.

Ova oblast bi obuhvatila sledeća pitanja: 1) vannastavnu vaspitno-obrazovnu aktivnost, 2) pedagoški naučno-istraživački rad, 3) rad u oblasti teorije vojne nastave i vaspitanja i 4) izučavanje i korišćenje inostranih vojnih pedagoško-andragoških dostignuća.

1. *Vannastavna vaspitno-obrazovna aktivnost*

Za rad pedagoga su relevantne i sve vannastavne sredine i faktori koji — posredno ili neposredno, planski ili spontano — vrše, ili mogu da vrše, vaspitni uticaj na pitomce — slušaocce. Predmet njegovog uticaja treba da budu, na primer, vaspitne mere koje se primenjuju u školi i njihovi pozitivni i negativni efekti (podsticajne mere, represivne mere), zatim uticaj i rad kolektiva, međulični odnosi, organizacija i rezultati takmičenja i sl.

U školama i akademijama organizuje se veoma raznovrstan kulturni, umetnički, fiskulturni, predavački i sličan rad. A to znači da u okvir rada pedagoga spadaju i problemi pedagogije slobodnog vremena.

2. *Pedagoški naučnoistraživački rad*

Edukativnim i didaktičko-metodičkim problemima svoje školske sredine pedagog se mora baviti dublje i naučnije. To znači da se mora baviti i naučnoistraživačkim radom koristeći se egzaktnom metodologijom pedagoškog istraživanja (metodama posmatranja, intervjuja, anketom, a posebno objektivnim metodama merenja: eksperimentom, testom znanja, sociometrijskim testovima, testovima sposobnosti, kao testovima kojima se ispituje ličnost pitomaca).

Međutim, istraživački rad zahteva dobro poznavanje pedagoške metodologije, problema nastave i vaspitanja i mora mu biti tuđa svaka improvizacija. Pedagoški problemi su veoma složeni, i oni se mogu sa uspehom istra-

živati, pre svega timskim radom, integrisanjem stručnih znanja i sposobnošću pedagoga, psihologa, sociologa, lekara, nastavnika itd. Izolovan pojedinac, kao istraživač, danas malo može da uradi u oblasti naučnoistraživačkog rada. No, gde ne postoje uslovi za timski rad, to ne znači da se i pojedinci ne mogu angažovati u proučavanju jednostavnijih problema u svojoj školi.

Pedagog treba da bude inicijator pedagoških istraživanja, pre svega, iz domena vaspitno-obrazovne prakse. U Višoj vojnoj akademiji JNA, na primer, proučavano je pitanje validnosti i didaktičke adekvatnosti grafičkih nastavnih sredstava, odnosno pogodnosti njihovih dimenzija uslovima frontalnog rada sa slušaocima. Ovim istraživanjem došlo se do normi značajnih ne samo za korišćenje već i za izradu grafičkih nastavnih sredstava. Ili, proučavan je način vođenja radne karte s obzirom na vremenske i prostorne norme koje postavlja savremena komunikaciona tehnika. Naime, trebalo je utvrditi kakve dimenzije treba da imaju pojedini taktički i drugi znaci koji se uctavaju na radnoj karti da bi se oni mogli prenositi telefoto-putem i pomoću televizije, kako to zahteva savremeni način komandovanja. Primenom eksperimenata i drugih naučnoistraživačkih postupaka dobijen je odgovor na ovo važno pitanje. Pored ovoga, radilo se i na drugim pitanjima iz okvira oblika i metoda nastavnog rada (seminarski rad, korišćenje vizuelnih nastavnih sredstava i dr.).

Kao što se vidi, istraživanja su obuhvatila probleme empirijske prakse i korišćene su empirijske metode istraživanja. Svakako, za svaku školu su najinteresantnija istraživanja iz oblasti sopstvene prakse, jer takav rad doprinosi unapređivanju vaspitno-obrazovne operative. Međutim, to ne znači da nisu mogućna i korisna istraživanja i sa područja vojnopedagoške teorije.

Kontaktiranje i saradnja sa pedagoškim stručnjacima i odgovarajućim institucijama u građanstvu u pedagoškoistraživačkom radu, je neophodna i korisna. Vezu i saradnju škole u tom smislu treba da ostvari pedagog.

3. Rad u oblasti teorije vojnog vaspitanja

Jedan od puteva za unapređivanje pedagoške strane nastave i vaspitno-obrazovnog rada uopšte jeste uopštavanje pozitivnih iskustava iz nastavne i druge prakse, teorijsko oblikovanje vojnodidaktičkih, metodičkih i drugih pitanja. Pedagog se pojavljuje kao organizator ove aktivnosti — a koja zavisi od učešća i angažovanja iskusnih nastavnika u tom radu. Kao što je poznato, vojno-pedagoška teorija se do danas pretežno bavila, kada je reč o nastavi, didaktičkim problemima, dok je u metodici predmeta kako u školama, tako i u jedinicama relativno malo urađeno. Prema tome, dalji prodor u teoriju nastave bio bi obrada metodičke prakse, tj. izrada metodičkih priručnika za pojedine predmete. Preduslov za to je, pored ostalog, aktivna i svestrana pomoć pedagoga nastavnicima i drugima koji se angažuju u pisanju metodike.

4. Izučavanje inostrane teorije i prakse

Uspesi u vojnopedagoškoj oblasti ne mogu se danas zamisliti bez poznavanja i oslanjanja na moderna dostignuća nauke o vaspitanju ne samo u našoj zemlji već i u inostranim zemljama i armijama. Škole su, u stvari, osnovni kanali preko kojih se može ostvariti korišćenje takvih dostignuća. U sklopu toga, uloga pedagoga je značajna. Praćenjem vojne periodike i vojnopedagoške literature treba proučavati razvoj teorije o vojnom vaspitanju u drugim armijama, o tome informisati nastavne i upravne organe i predložiti praktično korišćenje pozitivnih iskustava. Na ovoj liniji nastavni kadar u VVA JNA je, na primer, informisan, pored ostalog, o programiranoj nastavi u inostranim armijama, a priprema se i ciklus predavanja o ovoj temi i dr.

SPECIFIČNO U RADU PEDAGOGA

Pitanja mesta, uloge i zadataka školskog pedagoga, o kojima je bilo reči, uglavnom su zajednička i odnose se na sve škole i akademije. No, pored zajedničkog, u sa-

držaju i načinu rada i funkciji pedagoga različitih škola ima dosta posebnog i specifičnog. To u najvećoj meri proizlazi, pored ostalog, i iz razlika u školskoj populaciji. Pedagoški zadaci i njihova realizacija nisu isti u akademiji gde se formira ličnost mladih ljudi i izgrađuju kvalifikovane vojne starešine, i u školi za usavršavanje starešina. U školi sa pitomačkim sastavom pedagog se u tom radu mora rukovoditi, pre svega, pedagoškim zakonitostima i iskustvima iz vaspitno-obrazovnog rada sa omladinom, a u radu sa slušaocima — kao zrelim i formiranim ličnostima sa izgrađenim vojničkim osobinama — dostignućima savremene andragogije.

U radu sa pitomcima, pedagog treba da pruži stručnu pomoć starešinama i nastavnicima, naročito o pitanjima, kao što su: ujednačavanje sastava grupa; praćenje procesa prilagođavanja na armijsku sredinu, rad sa onima koji se teško adaptiraju, proučavanje pripremljenosti i motivisanosti za izabranu profesiju; praćenje razvoja psihičkih sposobnosti, uočavanje, podsticanje i negovanje ličnih sposobnosti i sklonosti, izgrađivanje sistema motiva; formiranje radnih navika i navika za samostalno sticanje i produbljivanje znanja radi osposobljavanja za dalje obrazovanje i samoobrazovanje; organizovanje pomoći u učenju slabijim pitomcima i dopunskog individualnog rada onih koji ispoljavaju naročite sposobnosti i sklonosti za pojedine nastavne predmete i slično.

Pitanje rasporeda pitomaca o specijalnostima u toku školovanja takođe zaslužuje puno angažovanje pedagoga i psihologa. Mernim i drugim evaluacionim instrumentima nužno je identifikovati sposobnosti i naklonosti pitomaca da bi se mogli pravilno rasporediti na radna mesta po specijalnostima. U ova i druga andragoško-psihološka pitanja pedagog treba da upućuje nastavnike i vaspitače — kako bi se u što većoj meri čitav vaspitno-obrazovni rad prilagodio osobinama i karakteristikama slušalaca. U aktuelnoj didaktičko-metodičkoj i vaspitnoj praksi često se ne vodi računa o ovoj činjenici. To je, pre svega, odraz insuficijentnosti pedagoško-andragoških znanja nastavnika i stereotipnosti nastavne prakse. Zbog svega toga nastava u vojnim školama u didaktičko-metodičkom pogledu pod-

seća više na srednjoškolsku nego na visokoškolsku nastavu. U nastavnom procesu gubi se iz vida da su pitomci i po psihofizičkom razvoju, i po intelektualnom i obrazovnom nivou, ravni studentima viših škola i fakulteta. Ovakva praksa spontano vodi kvantitativnoj i kvalitativnoj degradaciji nastave. Uočavanje ovog problema i njegovo dosledno rešavanje spada u delokrug rada čitavog nastavnog kadra škole — pa i pedagoga.

DOKUMENTACIJA RADA

Pedagog je dužan da vodi dokumentaciju o svom radu i da pomaže nastavne organe u tom smislu. Njegova saradnja i stručna pomoć su neophodni u postavljanju pedagoške dokumentacije škole, dokumentacije o praćenju razvoja i napredovanja pitomaca i dr. Nastavna i druga školska dokumentacija predstavljaju jedan od kvalifikativna pedagoške prakse i služe kao izvor za pedagoški istraživački rad. Otuda treba da se školska dokumentacija vodi kontinuirano i pedagoški korektno.

6. — Iz svega iznetoga proizlazi da je polje rada pedagoga u školi veoma široko, a zadaci kompleksni. Područje i sadržaj pedagoškog rada nisu isti u školama, na primer, pešadije i vazduhoplovstva ili mornarice i oklopnih jedinica. Zbog toga, pedagoške potrebe škola u savremenim uslovima teško može da zadovolji pedagog sa opštom pedagoškom kulturom, ako pored toga nije ušao u specifičnosti pedagoško-andragoškog područja vida i roda vojske kome pripada škola u kojoj radi. Sve to implicira potrebu za specijalizacijom vojnih pedagoga.

Međutim, pedagoške potrebe su danas mnogo veće nego što se kadrovski mogu zadovoljiti. Takav slučaj je ne samo sa našom nego i sa drugim armijama. Ali mora se biti načisto da je izgrađivanje i sve stručnije kvalifikovanje vojnih pedagoga i nastavnika jedan od osnovnih puteva da vaspitno-obrazovni rad u školama dostigne nivo koji odgovara potrebama savremene armije.

No, uspeh u radu pedagoga u velikoj meri je uslovljen i determinisan ne samo stručnim kvalitetima već

i statusom i tretmanom u školi. Ukoliko upravni i nastavni organi pravilnije i realnije procenjuju i sagledavaju važnost pedagoškog rada i pruže podršku, utoliko će i rezultati biti veći.

Školska pedagoška praksa, organizovano i spontano, snažno utiče ne samo na pitomce i slušaoce pojedinačno već i na armijsku pedagošku i obrazovnu stvarnost u celini. Pitomci i slušaoci ne samo da se u školi obogaćuju znanjima iz domena vojne nauke i ratne veštine već se isto tako od nje, organizovano i spontano, uče kako da vaspitavaju i obučavaju svoje potčinjene, kako da organizuju nastavni rad, kako da se uzajamno pomažu, kako da se odnose prema drugu, kolektivu, zajednici, zadacima i obavezama. Oni, jednom rečju, svu ili gotovo svu, vaspitno-obrazovnu školsku praksu prenose u trupu. Zbog svega toga, posebno je značajno da pedagoški rad u školama u svakom pogledu bude uzoran. Dužnost pedagoga i nastavnih organa škole u tom pogledu je posebno odgovorna. Ali, treba podvući da pedagog, kao i nastavni organ, ma koliko bili stručni i preduzimljivi, ne mogu sami mnogo uraditi ako ne angažuju i pokrenu i sve ostale poluge i faktore vaspitno-obrazovnog rada u školi.

Pukovnik u penziji
STEVO JOVANOVIĆ,
diplomirani pedagog

FUNKCIJA BIBLIOTEKE U STRUČNOM I PEDAGOŠKOM USAVRŠAVANJU NASTAVNIKA

Bitnu karakteristiku savremenog sveta čini veoma buran razvitak nauke i tehnike, a u vezi s tim je porastao i broj pisanih materijala. Otvaraju se neograničene mogućnosti u korišćenju savremenih tekovina nauke i tehnike. Promene u naoružanju i načinu vođenja rata su takođe tako brze da se pred starešine Armije, posebno pred nastavnike, postavljaju zahtevi za svestranim i neprekidnim stručnim usavršavanjem. Oni moraju imati solidnu opštu obrazovanost, visoka vojnostručna znanja, kao i umešnost da stečena znanja uspešno prenose na one koje treba da obrazuju. Ako se ovome doda i velika društveno-politička odgovornost starešinskog poziva, onda će se još bolje sagledati uloga i značaj usavršavanja starešina-nastavnika. Samoobrazovanje, kao jedan od vidova individualnog učenja, nije samo obaveza pojedinca, već i briga zajednice, tim pre što se danas pred škole postavlja zadatak da svaki pitomac-slušalac mora do te mere biti osposobljen da može kasnije sam, ili uz određenu pomoć, da se usavršava.

Polazeći od toga da nastavnik u procesu nastave služi i kao izvor znanja i kao posrednik između gradiva i onih koji se obučavaju, i da mu knjiga služi kao isključivi izvor saznanja, postavlja se pitanje: ko treba da mu pruži pomoć u samoobrazovanju i usavršavanju, pri izboru stručne literature i sl. Pored ostalih činioca, značajnu

ulogu u tome treba da ima dobro snabdevena i sređena biblioteka.

Biblioteka treba da bude inspirator za stalan, sistematski i stvaralački rad nastavnika-starešine. Ona treba da mu olakša neprekidan rad na ličnom usavršavanju, da pruža pomoć u odabiranju literature — časopisa, u sticanju novih stručnih i pedagoških znanja i iskustava i olakša pripremu za nastavu. Da li će imati takvu funkciju, zavisi od toga da li komande i uprave škola pridaju dovoljan značaj biblioteci kao instituciji, da li se brinu o njenom popunjavanju novim fondom knjiga, savremenom opremanju i dr.

Bibliotečnih čitaonica ima vrlo malo i nisu uređene, mada su ispitivanja pokazala da su povoljni uslovi za rad i namenska adaptacija radnih mesta osnovni uslov za sistematsko i ekonomično učenje. Značajno je da obrazovno mesto zadovoljava određene fizičke, psihičke, higijenske i pedagoške uslove. U protivnom, dolazi do smanjenja radne aktivnosti i nerveze, pa čak i do odustajanja od učenja. Ovo je od posebnog značaja za pitomce koji tek stiču navike za samoobrazovni rad.

Bibliotekar-pedagog treba da prilazi čitaocu kao jednak jednakome, kao čovek čoveku, i da je uvek spreman da čitaocu pomogne u granicama svojih mogućnosti.

Kao institucija za odgoj i obrazovanje odraslih, biblioteka treba da bude pokretač interesovanja i sklonosti za čitanjem i sticanjem novih znanja. Ona treba da ima ulogu mobilizatora, približavanjem knjige korisnicima, u celokupnom procesu opšteg obrazovanja i stručnog osposobljavanja i usavršavanja. Tako postavljena funkcija biblioteke neće biti svedena na usku tehničko-manipulativnu delatnost, već će imati široku edukativno-didaktičku ulogu.

Biblioteka, kao kulturno-obrazovna ustanova, vrši mnogostruku funkciju i može da bude nosilac i neposredni organizator obrazovnog procesa u osnovnom i dopunskom obrazovanju i usavršavanju. I u prvom i u drugom slučaju, biblioteke su tesno povezane sa drugim obrazovnim ustanovama.

Biblioteka može da izvrši svoju ulogu, i da za sebe trajnije veže čitaoca, samo ako razvije razne oblike podsticanja ljudi na učenje i bavljenje pitanjima iz određene obrazovne i kulturne oblasti. Pored toga što čitaocu treba da obezbedi informacije o izvorima na koje se može osloniti — da bi dobio određene podatke, kakvu će vrstu podataka i iz kojih izvora dobiti, koliko su ti podaci pouzdani i aktuelni, biblioteka treba da omogući čitaocu: upoznavanje sa simbolom i osnovnim brojem pod kojim se vodi knjiga u biblioteci; upoznavanje sa načinom korišćenja knjižnog fonda upotrebom priručne kartoteke (kaja bi trebalo da bude sređena po predmetima, rodovima i službama, a u okviru njih po strogoj abecedi); upoznavanje čitalaca sa načinom korišćenja rečnika, enciklopedija, specijalnih kolekcija, dijafilma i dijapozitiva, mikročitača i sl.; upoznavanje sa edicijama kataloga izdavačkih delatnosti i načinom korišćenja; redovnu informisanost o popuni i znavljanju knjižnog fonda, s tim da se svaki zapaženi materijal u knjizi, časopisu i sl. odmah notira, registruje ili snimi; upoznavanje sa sadržajem prispelih knjiga i drugih materijala (preko biltena kojega izdaje); svakodnevni uvid u korišćenje knjižnog fonda (urednim vođenjem knjige statističkih podataka o tome koliko se i kakve knjige uzimaju na čitanje, sa podacima o strukturi čitalaca i sl.).

Informativna služba biblioteke

Biblioteka treba da bude organizator što racionalnijeg korišćenja knjižnog fonda, zbog čega u svom delovanju mora da ima određen sistem i način informisanja i približavanja knjige čitaocu. U tome veoma važnu ulogu ima informativna služba biblioteke.

Bilten. — To je jedan od značajnih elemenata u sistemu obaveštavanja starešina i nastavnika o novostima iz nauke i tehnike. On treba da usmeri nastavnika na onaj materijal, knjigu, dijafilm ili časopis koji mu je potreban za unapređenje predmetne nastave, i dr.

Bilten ne sme da bude samo suhoparni registrator prispele literature i drugog materijala, već da korisniku, pored naziva, količine i signature, pruži i druge podatke i bliže ga upozna sa novom literaturom. To se postiže davanjem kraćeg sadržaja knjiga i pravila, i ukazivanjem na pojedine članke i rasprave u časopisima. Davanjem kratkog sadržaja iz knjiga mobiliše se pažnja korisnika i usmerava njegov interes na pojedina područja i oblasti. Praksa je pokazala da čovek ne ispoljava dovoljan interes za ono što mu stoji na raspolaganju, ako se to konkretnije ne obradi ili ne istakne, iako mu je često neophodno za njegov rad i usavršavanje. Uspeh će biti veći ako su u biltenu odabrane aktualne i interesantne teme, ili ako je sadržaj knjige obrađen na zanimljiv način.

Međutim, ne treba shvatiti da se mora davati sadržaj svake prispele knjige. Pojedina pravila, prema svom nazivu, sama ukazuju na to šta obrađuju i kome mogu da koriste (razna borbena pravila, opisi materijalno-tehničkih sredstava, imenici i sl.). Za takve knjige dovoljno je u biltenu upisati naziv, signaturu i količinu.

Pored informacije o novoprispelim pravilima i knjigama, bilten mora da upozna starešinu (nastavnika) sa podacima šta je na snazi, a šta je stavljeno van snage, kako bi se izbegla eventualna materijalna odgovornost ili šteta koja bi nastupila zbog nepoznavanja novih propisa i izmena u propisima. Informisanjem preko biltena i svakodnevnim kontaktom sa bibliotekarom starešine (nastavnici) stiču uvid u literaturu koja im je potrebna kao vaspitačima i nastavnicima.

U Saobraćajnom školskom centru preko biltena su postignuti dobri rezultati u korištenju knjige. Evo nekih pokazatelja:

— u školskoj 1964/65. godini, kada Centar nije izdavao svoj bilten, broj čitalaca iznosio je 497, a uzeto je na čitanje 2.412 knjiga;

— pokretanjem biltena u 1965/66. godini broj čitalaca povećao se na 837 (povećanje 68%), a broj uzetih knjiga na 5.548 komada, ili za 130%.

U 1965/66. godini izuzeto je, po grupama: 4.489 knjiga iz grupe I (vojnostročna literatura); 236 knjiga iz grupe III

(popularno-naučna literatura); 986 knjiga iz grupe IV i V (društveno-političke nauke i materijali za političko-prosvetni rad).

U 1966/67. godini broj čitalaca je iznosio 751, ili 51% više u odnosu na 1964/65. godinu, a broj izuzetih knjiga iznosio je 6.904 komada, ili 186% više u odnosu na 1964/65. godinu.

Čitaoci su bili: viših oficira 211, nižih oficira 277, podoficira 263.

U 1966/67. godini uzeto je, po grupama: 6.112 knjiga iz grupe I (vojnostručna literatura) ili za 36% više u odnosu na prethodnu godinu; 138 knjiga iz grupe III (popularno-naučna literatura); 651 knjiga iz grupe IV i V (društveno-političke nauke).

Iz gornjih pokazatelja se vidi da je bila veća orijentacija starešina, nastavnika i pitomaca na korišćenje stručne literature za lično usavršavanje i za učenje. Broj pročitanih knjiga iz beletristike, takođe, pokazuje konstantan porast interesovanja pitomaca za knjigu i proširenje opštih znanja.

Još jedan podatak ukazuje na svrsishodnost izdavanja biltena (štampa se u 100 primeraka i dostavlja svim nastavnicima i školama): u 1966/67. godini primljeno je 189 vrsta knjiga u 3.454 primeraka. Nije uzimano na čitanje samo 25 vrsta, odnosno 217 primeraka knjiga (od toga: 5% iz grupe I, 90% iz grupe II i III, 5% iz grupe IV i V). Na dan 1. X 1967. godine na čitanju se nalazilo 1.073 vrste knjiga u 11.121 primeraka.

Dnevni bilten. — Pored mesečnog biltena, biblioteka izdaje i svoj stalni dnevni bilten. U njemu se svakodnevno daju promene, tako da čitaoci u svako doba mogu da dobiju informaciju o prispeću nove knjige, odnosno o knjizi koja je stavljena van snage. Ovaj bilten daje samo nazive prispelih knjiga, časopisa, filmova, i dija-filmova, kao i signaturu i količinu. Dnevni bilten je istaknut na oglasnoj tabli biblioteke. Svi čitaoci su upoznati sa izdavanjem ovog biltena i svaki njihov dolazak u biblioteku počinje pregledom biltena, odnosno upoznavanjem sa novostima iz literature.

Godišnji bilten sadrži pregled zakona, uredbi i propisa, objavljenih u vojnim službenim listovima i službenim listovima SFRJ. Ovaj bilten je sređen po granama delatnosti, službama i temama, s tim što je za svaki propis (zakon ili uredbu) naznačeno gde je i kada objavljen, odnosno broj i strana službenog lista. Ocenjen je kao veoma koristan i praktičan.

Priručna kartoteka je jedan od elemenata u sistemu informisanja starešina i nastavnika o stanju knjižnog fonda. Ona se u bibliotekama koje raspolažu većim brojem knjiga sređuje po decimalnoj klasifikaciji. U manjim bibliotekama primenjuje se sistem *numerus kurens*, ili, pak, abecedni sistem. Kartoteka je sređena po rodovima i službama: prva grupa je podeljena na rodove i službe, a u okviru njih po strogoj abecedi; ostali kartoni sređeni su po grupama i po abecedi.

Ovako sređena priručna kartoteka usmerava čitaoca na predmetnu literaturu. Svaki čitalac sam bira knjigu koja mu je potrebna, pa su time izlišna pitanja „imate li tu i tu knjigu“ i sl. Iz podataka koje sadrži karton (puni naziv knjige, prezime i ime pisca, godina izdanja, signatura i količina) čitalac brzo nalazi osnovne podatke o knjizi.

Važan element informativnosti biblioteke je ažurnost vođenja priručne kartoteke. Ukoliko se odmah po prijemu knjige sačini novi karton i uloži na odgovarajuće mesto, ili na određen način obeleži (precrti) karton knjige koja je stavljena van snage, utoliko je olakšan trud i skraćeno vreme nastavniku da se obavesti o važećim i prispelim propisima, knjigama i drugim materijalima. Za sređivanje kartoteke po rodovima i službama koriste se *katalozi izdavačkih delatnosti*. Čitaocu-nastavniku, pre nego što potraži knjigu u kartoteci, stavljaju se na raspolaganje i katalozi izdavačkih delatnosti.

Katalozi izdavačkih delatnosti rodova i službi treba stalno da se ažuriraju i dopunjuju (sređeno je 13 kataloga izdatih zadnjih godina). Iz priručne kartoteke u katalogu su uneti, u rubrici „Primedba“: signatura i količina knjiga kojima se raspolaže. Svaka nova knjiga (pravilo), po knjiženju u odgovarajući inventar, odmah se unosi po broju

u katalog. Pregledom knjiga se proverava da li je nova knjiga, svojim izlaskom, stavila van snage neku drugu, i svi ti podaci se unose u katalog.

Katalozi omogućavaju predmetnom nastavniku da se samostalno i brzo obavesti da li biblioteka raspolaže literaturom koja mu je potrebna. On je dužan da napravi pregled potrebnih knjiga za nastavu, kojih biblioteka nema, i da trebovanjem ili kupovinom pokrene njihovu nabavku.

Katalog filmskog fonda (spisak) treba da omogući nastavnicima uvid u stanje filmskog fonda u kinoteci škole. Ovaj katalog, sređen po rodovima i službama, daje podatke o nazivu i dužini filma, vremenu za prikazivanje i o proizvođaču. Štampa se u potrebnom broju primeraka i uručuje svakom nastavniku, katedri, školi i starešini organizacijske jedinice. Ovim putem se pokreću nastavnici i škole na veće i svrsishodnije korišćenje filma u nastavi. Kakav uspeh je u tome postignut, pokazuju sledeći podaci:

— u školskoj 1964/65. godini (kada nismo imali katalog), dato je 228 predstava, sa 6.160 gledalaca;

— u 1965/66. godini (kada je izdat bilten i katalog filmova), dato je 599 predstava ili 163% više nego prethodne godine, sa 14.650 gledalaca, ili 137% više nego prethodne godine;

— u 1966/67. godini (kada se uhodao sistem planiranja i korišćenja filma) dato je 656 filmskih predstava, ili 9% više nego prethodne godine, sa 46.338 gledalaca, ili za 216% više nego prethodne godine.

Sličan napredak učinjen je i u korišćenju dijafilmova:

— u školskoj 1964/65. godini korištena su dva dijafilma, sa 75 gledalaca;

— u 1965/66. godini — 84 dijafilma, sa 1.935 gledalaca, ili 248% više;

— u 1966/67. godini 68 dijafilmova (smanjenje broja gledanih dijafilmova prema prošloj godini je odraz većeg korišćenja dijaslika u nastavi), sa 2.730 gledalaca, odnosno za 41% više nego u 1965/66. godini.

Informisanje nastavnika i škola o novoprispelim filmovima i dijafilmovima vrši se preko mesečnog, odnosno dnevnog biltena biblioteke.

Katalog dijapozitiva (spisak). Da bi se omogućio uvid u fond dijapločica izdat je katalog dijapozitiva, sređen po rodovima, službama i predmetima, odnosno temama. Ovim katalogom snabdevene su sve katedre, kako bi nastavnici blagovremeno planirali korištenje dijapločica u nastavi.

Organizaciona pitanja

Kvalitetan i efikasan rad biblioteke zahteva pogodne i adekvatne prostorije za smeštaj knjiga, savremen inventar (police, stolove, ormare i sl.). Za sekcije — karte treba imati posebne prostorije i odgovarajući nameštaj. Svaka vrsta sekcija se odvaja i sređuje po preglednom listu i prema razmerama; za svaku vrstu sekcije obeležene su količine, i sl.

Poverljivi fond knjiga izdvaja se i smešta u posebnoj prostoriji (u gvozdenim kasama — ormarima). Izuzimanje, čuvanje i korištenje poverljivih materijala reguliše se posebnim naređenjem uprave škole.

U okviru biblioteke treba da postoji čitaonica snabdevena klupskim garniturama, ormarima i drugim nameštajem, koji pruža dobre uslove za rad.

Kinoteka, takođe, zahteva dobre smeštajne uslove i odgovarajući nameštaj (posebna prostorija za filmski fond, a posebna za dijafilmove, dijapločice i fotografije).

Zanavljanje i čuvanje knjižnog fonda. Raznim načinima, na odeljenjskim sastancima, preko nastavnika, na savetovanjima i slično, razvijao se pravilan odnos pitomaca i slušalaca prema knjizi, a naročito čuvanju knjiga prilikom upotrebe. Poseban problem predstavljaju neki propusti prilikom distribucije pravila i sličnih materijala (borbena pravila: puk, bataljon, četa, brigada, divizija. Pravilo službe, Pravilo službene prepiske i dr.).

Saradnja sa drugim školama i ustanovama. Neophodno je da biblioteka stalno saraduje sa kulturnim ustano-

vama i drugim bibliotekama (biblioteke vojnih i viših vojnih akademija, školskih centara, Centralna vojna biblioteka i sl.), naročito u razmeni nastavnih materijala (skripata, lekcija i sl.). Na planu ove saradnje naša biblioteka je dostavljala drugim školama i ustanovama lekcije — skripta i druge materijale iz saobraćajne službe. Sa ovakvom praksom treba nastaviti i dalje je razvijati, jer ona poboljšava uslove za stručno usavršavanje starešina i nastavnika.

Pukovnik
ILIJA POGUBEROV

DISKUSIJA

DISKUSIJA

... Najbolje, koncipirani i najopsevnije su: članci na Srpskevečernjaku, gdje su izloženi sa osim autorizativna, ali pratećim oporukama, koje su napisane u ovom smislu i koje su se pojavile u svojim redovima i dalekoprinosu argumentacija, a to odire redovno pakovanje dr. Rija Mank, kapetan bojnog broda Milica Darda, kapetan I kl. Bratimir Nikolić, kap. I Dasa de Branka Popović, dipl. psiholog Miroslav Ganić, dipl. psiholog Filip Šeković, dipl. onkolog Duško Župić, profesor a. nauke Slav. Jovanović, dipl. pedagog psihologinja Mirka Kolton, dipl. psiholog Mirja Kralić, dipl. psiholog Selma Hrajan, dipl. psihologinja Pava Džega, pakovnik dr. Ziljanka Kolar, au. pakovnik dr. Predrag Mirić, dipl. psiholog Milenko Nolta, dipl. pedagog Milica Trnčić, major Tomo Glunde, dipl. psiholog, pakovnik, Doba Mijalović, dipl. pedagog, major Darda Stanić, psihologinja Boško Milićević i pakovnik Gija Pevuhov.

Diskusija je polje veći geneti-pakovnika Trosković, srednjeg izlaganja pakovnika Trosković Darda i dalekoprinosu, koje su napisane u ovom smislu i koje su se pojavile u svojim redovima i dalekoprinosu argumentacija, a to odire redovno pakovanje dr. Rija Mank, kapetan bojnog broda Milica Darda, kapetan I kl. Bratimir Nikolić, kap. I Dasa de Branka Popović, dipl. psiholog Miroslav Ganić, dipl. psiholog Filip Šeković, dipl. onkolog Duško Župić, profesor a. nauke Slav. Jovanović, dipl. pedagog psihologinja Mirka Kolton, dipl. psiholog Mirja Kralić, dipl. psiholog Selma Hrajan, dipl. psihologinja Pava Džega, pakovnik dr. Ziljanka Kolar, au. pakovnik dr. Predrag Mirić, dipl. psiholog Milenko Nolta, dipl. pedagog Milica Trnčić, major Tomo Glunde, dipl. psiholog, pakovnik, Doba Mijalović, dipl. pedagog, major Darda Stanić, psihologinja Boško Milićević i pakovnik Gija Pevuhov.

Referat, koreferati i saopštenja nisu čitani na Sa-
vetovanju, pošto su učesnici sa ovim materijalima bili
prethodno upoznati. Autori koreferata i saopštenja su
u formi rezimea, koncizno izložili osnovne misli i sta-
vove za koje su se založili u svojim radovima i dali nji-
hovu argumentaciju, i to ovim redom: pukovnik dr Ilija
Mrmak, kapetan bojnog broda Milan Dorota, kapetan I kl.
Branislav Milošević, kap. I klase dr Branko Popović, dipl.
psiholog Mirčeta Danilović, dipl. psiholog Filip Šuković,
dipl. andragog Dušan Lazović, pukovnik u penziji Stevo
Jovanović, dipl. pedagog potpukovnik Mirko Koštan, dipl.
psiholog Mijat Ravlić, dipl. psiholog Sulejman Hrnjica,
dipl. inž. major Perić Dragan, pukovnik dr Zdravko Ko-
lar, san. pukovnik dr Predrag Mirić, dipl. psiholog Mi-
lanko Bolta, dipl. pedagog Milica Trninić, major Tomo
Glavac dipl. psiholog, pukovnik, Đoko Mijatović dipl. pe-
dagog, major Đorđe Stanić, potpukovnik Boško Miluti-
nović i pukovnik Ilija Poguberov.

Diskusija je posle reči general-pukovnika Tanasko-
vića, uvodnog izlaganja pukovnika Tacović Branka i da-
tih rezimea, vođena u plenumu. U njoj su tretirana pi-
tanja i problemi inicirani u referatu i koreferatima, ali
su pokrenuta i mnoga nova. Iz tehničkog razloga diskusija
učesnika nije data u celini. Nastojalo se, ipak, da se svi
stavovi, predlozi i mišljenja daju onako kako su ih dis-
kutanti izneli.

ISKUSTVA U IZRADI PLANOVA I PROGRAMA NASTAVE

Pokušaću da iznesem neke stavove Inženjerskog školskog centra o pitanjima izrade nastavnih planova i programa.

Poznato je da nastavni plan i program predstavlja osnovu na kojoj se konstituiše nastavni proces, pošto se njime određuju: opšti cilj i zadaci školovanja, nastavni sadržaji (predmeti, oblasti i dr.) koje treba izučiti, kao i redosled i vreme njihovog izučavanja.

Pokazuje se sve određenije da izradi nastavnih planova i programa treba da prethodi široka analiza svih faktora koji determinišu, pre svega, cilj i zadatke školovanja, zatim ljude koje dobijamo na školovanje, uslove i dr.

Usvajanje sadržaja nastavnih planova zavisi u velikoj meri od mogućnosti onih za koje se ti programi rade. Utvrđivanje tih mogućnosti zahteva dobro poznavanje nastavnih planova i programa škola u građanstvu i vojnih škola iz kojih dolaze pitomci — slušaoci. Sve te analize škole ne mogu sprovesti same, već one zahtevaju angažovanje grupa iskusnih stručnjaka (pedagoga, andragoga, psihologa, sociologa i metodičara).

Pri izradi nastavnih planova i programa nije dovoljno samo utvrditi opšti cilj školovanja, već je nužno sagledavanje konkretnih ciljeva svakog predmeta. Time je ujedno određeno mesto svakog vaspitno-obrazovnog područja, dubina njegovog izučavanja i sl. Pri tome se valja rukovoditi opšteusvojenim principima izrade nastavnog plana i programa.

Osposobljavanje za gotovo sve dužnosti u Armiji zahteva široka znanja iz raznih naučnih oblasti. Zato se neprekidno jača tendencija povećanja broja predmeta. To dovodi do suvišnog opterećenja nastave. S druge strane, preveliki broj predmeta usitnjava nastavne sadržaje, pri čemu se gubi bitno. Zato zahtev za globalizacijom dobiva

sve veći značaj. Međutim, treba reći da određivanje vaspitno-obrazovnih područja u globalu, u koja bi se integriralo nekoliko predmeta, ima i svoje nedostatke (zahteva kadar većih sposobnosti, iziskuje veće napore pri organizaciji nastave, manja je postupnost i sl.), ali se time mogu otkloniti mnogi nedostaci predmetne nastave.

Pri izradi novog nastavnog plana i programa za pitomce Akademije, imali smo u vidu ove probleme. Stari plan i program imao je 33 nastavna predmeta, koji su se izučavali u toku jedne godine. Ako se uzme da u proseku jedan predmet ima deset tema, imali bismo 330 tema, što iznosi više od dve teme dnevno (od efektivnih 265 radnih dana za teoretsku nastavu otpada oko 50%). Međutim, programska globalizacija, od koje smo pošli pri izradi novog programa, obezbedila je da se u toku jedne godine ne izučava više od 12 do 14 nastavnih područja. Globalizacija nije sprovedena mehaničkim spajanjem više predmeta u jednu celinu. To je integralni spoj srodnih oblasti (na primer, iz okvira predmeta prirodno-matematičkih nauka: nacrtna geometrija sa tehničkim crtanjem, geodezija sa topografijom, tehnička mehanika koja u sebi integrira statiku, kinematiku, dinamiku i otpornost materijala). Stepem psihofizičkog razvoja pitomaca zahteva da se nastava izvodi na višem, fakultetskom nivou, čemu ovaj program u osnovi teži. Predmetnost nastave dovođila je i do negativne prakse da se časovi za pojedine predmete određuju bez prethodne analize. Takva praksa bila je neprihvatljiva, jer bez korelacije među predmetima, širokog ispitivanja i razmatranja svakog predmeta posebno, kvalitet izrađenih programa ne može da zadovolji.

Broj predmeta i broj časova za pojedine predmete nije proizilazio iz prethodne analize unutrašnje strukture, mesta i korelacije gradiva, što bi bitno uticalo i na ograničenje obima predmeta.

Odgovor na pitanje, kako da se postigne najveći učinak i koji predmeti treba da uđu u nastavni program, predstavlja najvažniji momenat komponovanja plana i programa. Pri tome, izradi nastavnog plana i programa

ne bi trebalo polaziti samo od toga da od usvojene građe, koja je propisana, imamo direktnu korist, nego i da stečena znanja transferiraju na druga područja. Za školu je važno da pri izradi nastavnog plana i programa vodi više računa o kasnijoj primeni tih znanja.

Novi nastavni plan i program nismo radili na obrascima kojima se raščlanjuje vreme po temama (metodskim jedinicama) i oblicima rada, određuje način realizacije, a time živ i dinamičan nastavni proces ukalupljuje i šablonizira. Ovakvo planiranje je otežavalo (a često i onemogućavalo) nastojanje da se nastava prilagodi realnim uslovima i mogućnostima izvođenja. U proračunu vremena i konkretnom planiranju nismo pošli od radnih dana, već od sedmica, čime se obezbeđuje neprekidnost nastavnog procesa, kontinuirano izvođenje i praćenje nastave, neprekidan kontakt nastavnika i pitomaca i sl. Ovakav način proračuna olakšava izradu pratećih dokumenata (plana koordinacije, rasporeda i dr.) i utiče na postojanost programske strukture celokupnog nastavnog procesa; eliminišu se česte izmene rasporeda rada.

Podela časova vrši se po nastavnim područjima (predmetima). Izvođačima nastave ostavlja se puna sloboda (u okviru katedri) i inicijativa u organizaciji nastave i realizaciji programa. Kvalitet nastavničkog kadra i njegova pedagoška, didaktička i metodička osposobljenost vidno se manifestuje u prilagođavanju strukture predmetne građe konkretnim uslovima izvođenja, s tim da najvažniji kriterij realizacije bude osposobljenost pitomaca. Jedino u takvim uslovima se može obezbediti stvaralački prilaz radu, uz puno poverenje u realizatore nastavnog plana i programa.

Praksa će pokazati opravdanost ovakvog pristupa i koliko se uspelo. Već sada smatramo da će nam to omogućiti, pored navedenog, bolji kontinuitet nastave, racionalnije korišćenje materijalno-tehničkih sredstava, bolju evidenciju, korišćenje kabineta, radionica i laboratorija, bolji uvid u opterećenje nastavnika i dr.

NASTAVNI PLANovi I PROGRAMI

Nastavni planovi i programi su temelj celokupnom nastavnom radu, o njima ovisi kvalitet racionalizacije nastavnih metoda i postupaka, metoda učenja i dr. Prelazom na novi sistem školovanja u Tehničkom školskom centru izradili smo planove i programe, rukovodeći se, uz opšte principe, i specifičnim zadacima koji proizilaze iz tipa škole.

Posebnu pažnju posvetili smo odnosu časova teoretske i praktične nastave, odnosu predavanja i vežbi kod pojedinih stručnih predmeta. Pri tome se nastojalo da se usvajanje znanja usko povezuje sa sticanjem praktičnih veština.

Povećali smo fond časova matematike (od 3 do 5 časova nedeljno), jer je učenje opšteobrazovnih predmeta (matematike i fizike) vrlo važno za daljnji uspeh pitomaca u većini stručnih predmeta.

Za sve pitomce u prvom semestru školovanja osigurali smo nastavu po istom planu i programu. Pitomce (pojedince i nastavne grupe) orijentiramo u specijalnosti u drugom semestru.

Smanjen je broj tehničko-materijalnih sredstava koja se izučavaju, ali ne još u onom opsegu u kome smatramo da je to potrebno učiniti.

Pored toga, prešli smo na sedmični raspored rada, čime smo osigurali kontinuitet nastave, bolju evidenciju časova, racionalnije korišćenje sredstava i prostorija, ravnomernije opterećenje nastavnika i dr.

U fazi smo izrade programskih i vremenskih normi koje se moraju realizirati u toku praktičnih radova. Time ćemo precizirati koliko puta pitomac (slušalac) treba da izvede određenu radnju, pa da ona postane njegova trajna svojina.

Realizacija programa se prati, a uočeni nedostaci evidentiraju. Pri tome osnovnu pažnju nastojimo da usmerimo na utvrđivanje:

— opravdanosti odnosa fonda časova među grupama nastavnih predmeta tokom čitavog školovanja;

— da li su programi predmeta specijalnosti tako komponirani da osiguravaju maksimalnu racionalizaciju izučavanja planiranog gradiva;

— jesu li planovi i programi u skladu s psihofizičkim osobinama pitomaca;

— da li je nastavnicima ostavljeno dovoljno slobode, odnosno da li su osposobljeni da izrađene makroplanove i programe najracionalnije koriste u uvjetima koji se javljaju u pojedinim nastavnim grupama;

— da li su međusobno usklađeni programi predmeta I i II stupnja školovanja u VTŠ, kako bi se ponavljanja svela na najmanju meru.

Veliki broj otpuštanja pitomaca u poslednje dve godine u školama TŠC-a navelo nas je na razmatranje problema selekcije i pokušaja egzaktnijeg ispitivanja uzroka fluktuacije. U nemogućnosti da istovremeno egzaktnim ispitivanjima obuhvatimo i ostale probleme nastave, ograničili smo se na ispitivanje sposobnosti i prethodnih znanja novoprimljenih pitomaca u TA i TPŠ, a istovremeno smo ispitivali sposobnosti i motive otpuštenih pitomaca 14. klase TA. Na taj ćemo način ispitati prognostičku valjanost odabrane baterije testova i izdvojiti neke od mogućih uzroka fluktuacije. Budući da su ova ispitivanja još u toku, smatramo da rezultate još nije potrebno iznositi, već ih kompletne pripremiti za drugu priliku kao temu posebnog izlaganja.

Formiranjem jedinstvenog nastavnog organa, izborom nastavnika s odgovarajućom stručnom spremom i doškolovanjem ostalog nastavnog kadra, pored ostalog, osigurali smo da se nastavnici detaljnije upoznaju s ciljevima i zadacima škole, planovima i programima koje moraju realizovati i problematikom ostalih nastavnih predmeta. Osim toga, nastavnici sada predaju jedan, a samo retko dva nastavna predmeta. Oni više ne izvode nastavu na više različitih nivoa (TPŠ, TA), pa se mogu solidno spremati za jedan stupanj nastave, mogu dublje i svestranije proučavati nastavnu problematiku tog nivoa.

Nastavnike smo rasteretili poslova oko materijalnog obezbeđenja časa, jer je u didaktičku dokumentaciju uključeno i vođenje kartona za materijalno obezbeđenje časa (rukovodilac kabineta osigurava nastavu materijalno).

Izborom nastavnika sa visokoškolskom spremom osigurali smo da nastavu iz ključnih opšteobrazovnih i stručno teoretskih predmeta izvode nastavnici koji poseduju odgovarajuću stručnu spremu.

Stvaranje, proizvodnja i korišćenje nastavnih sredstava i pomagala, te izgradnja, oprema i korišćenje radionica, laboratorija, kabineta i praktikuma predstavljaju značajne faktore racionalizacije nastave, pa je ovim pitanjima poklonjena osobita pažnja.

Osnovno čime smo se pri tome rukovodili bilo je da kabinet ne bude izložbena prostorija, već da se u njemu nalaze samo ona sredstva, pomagala, oprema i materijal koji su potrebni za temu, odnosno kompleks koji se obrađuje.

Na taj način postignute su racionalizacija i ekonomičnost, veća koncentracija sredstava i da svaki kabinet ima stručnog laboranta; u kabinetima se organizuje dopunska nastava i učenje, a time se postiže i bolji kvalitet rada i štedi vreme koje je potrebno za pripremu, demonstraciju i izvođenje praktičnih vežbi.

Pukovnik

MILJENKO ŽIVKOVIĆ

NAUČNOISTRAŽIVAČKI RAD U VOJNIM ŠKOLAMA

Način pristupa vaspitno-obrazovnim problemima, napose onima koji se javljaju kroz raznovrsne nastavne situacije, sastavni je deo metodologije istraživačkog rada. Međutim, rezultati u razvoju teorijskih saznanja, kao i unapređivanja neposredne nastavne prakse, ne zavise samo od vlastite metodološke orijentacije, iako je to veoma značajno, već i od organizovanog i planskog pristupa istraživanju problema u bilo kojoj oblasti. Zato se možemo složiti sa tim da je „plansko, sistematsko, organizovano

prilaženje zadatku istraživanja bitan preduslov efikasnosti i naučnosti tog rada“, tim pre što, u uslovima složenosti i interdisciplinarne povezanosti problema, pojedinac ne može biti nosilac značajnijih projekata, jer je potreban sinhronizovani rad grupa, sastavljenih od osposobljenih kadrova. Ovo nas svakako upućuje na nužnost formiranja posebnih organa (instituta ili centara), koji bi bili nosioci toga posla i ujedno nosioci osposobljavanja šireg kruga kadrova za tu delatnost. To smatramo jednim od bitnih elemenata organizovanog i sistematičnog naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti.

Iako je ovakav fundamentalni pristup nužan, ne bismo smeli zanemariti ni drugu stranu problema. Pri tome, u prvom redu, mislimo na potrebu neposrednog istraživačkog rada u sferi nastavne prakse, čiji nosioci treba da budu neposredni realizatori nastavnih planova i programa — nastavnici i drugi organi koji se bave nastavom. Cinjenica je da se nastavnici i organi u školama, bez obzira na zahtev za timskim radom, nalaze u središtu nastavne prakse, u kojoj se upravo verifikuje valjanost sadašnjih rešenja i rezultati istraživanja. Pojedinci i grupe u školama su u mogućnosti da uočavaju, evidentiraju i pokreću probleme relativne za istraživačke napore. Ako se to dobro organizuje, oni mogu biti značajni nosioci inicijativa i dati doprinos iznalaženju boljih rešenja, pošto najneposrednije doživljavaju vaspitno-obrazovne situacije u celini.

To znači, da bi u širim armijskim okvirima naučnoistraživački rad izučavao fundamentalne probleme nastave teorijsko-praktičkog značaja, za razliku od istraživanja brojnih mikroproblema — u domenu neposredne nastavne i vaspitno-obrazovne prakse. Uopštavanje rezultata, tzv. mikroistraživanja, često može imati i šire teorijsko-praktično značenje. Tako možemo govoriti samo o celini istraživačkog rada, o jedinstvu istraživanja fundamentalnih i ključnih pitanja i mikroproblema.

Dok se u armijskim okvirima još uvek traže najadekvatniji oblici organizacije naučnoistraživačkog rada, dotle su u okviru neposredne prakse u školama već učinjeni prvi koraci. Iskustvo, međutim, pokazuje da je za orga-

nizovani i planski istraživački rad u okviru škola bitno sledeće:

1. — Bolje uočavanje značajnih problema za istraživanje. Uočiti problem, evidentirati njegovu prisutnost u svakoj oblasti, znači — obezbediti sigurno i efikasno područje istraživačkog rada. To je moguće pod uslovom ako se od strane realizatora nastavnih planova i programa svestrano sagledavaju uslovi, potrebe i zahtevi, te paralelno s tim utvrde teorijsko-praktična pitanja koja zahtevaju naučniji prilaz, adekvatnija i racionalnija rešenja. No, praksa je, takođe, potvrdila činjenicu da to nije moguće u sredinama i uslovima u kojima dominiraju receptivnost i formalizam. I obratno, problemi se uočavaju tada i tamo gde se nastavnik i nastavni organi stvaralački odnose prema svojim zadacima i raznovrsnim nastavnim i drugim vaspitno-obrazovnim situacijama.

2. — U evidentiranju i sistematizaciji vaspitno-obrazovnih problema, koji zahtevaju traženje adekvatnijih rešenja, posebna uloga pripada školskom nastavnom savetu i nastavničkim većima. Jer, saznanje da problem postoji i u čemu je on, formiranje i zauzimanje zajedničkog i jedinstvenog stava — prvi je uslov organizovanog i planskog pristupa izučavanju tih problema. Ovi organi mogu pomoći u stručnoj analizi i izvršiti rangiranje pitanja po značaju i prioritetu, u angažovanju raspoloživih snaga za njihovo istraživanje.

3. — Na osnovu evidencije problema, njegove značajnosti i prioriteta, koji su tako utvrđeni, neophodno je da stručni organi u školi formulišu problem i razrade metodologiju istraživačkog projekta. Detaljna razrada svih elemenata metodologije treba da obezbedi naučni prilaz u svim fazama rada i prezentiranju rezultata.

Smatramo, da je za praktičnu realizaciju pojedinih projekata istraživanja, osobito onih od značaja za školu i mikroistraživanja, moguće formirati određene grupe (manje timove) od iskusnih nastavnika i organa škole raznih specijalnosti, i to za svaki projekat posebno.

4. — Rezultate istraživanja i metodološka iskustva nužno je teorijski razrađivati i uopštavati (zakonitosti, principe i sl.). Potrebno je, više nego do sada, takve re-

zultate prezentirati preko vojne publicistike i na taj način vršiti razmenu iskustava, kao i preko savetovanja, simpozijuma i sl.

U sadašnjoj fazi još uvek je aktuelno osposobljavanje nastavnika za naučni prilaz vaspitno-obrazovnim problemima. Sigurno je da je to dug proces, ali nas u tome ne bi smeli sputavati neki kadrovski problemi.

Polazeći od ovoga, mi smo u Pešadijskom školskom centru radili na istraživanju aktuelnih pitanja i problema — na planu osavremenjavanja nastavnog procesa, kao što su: izučavanje nuklearno-hemijske problematike u okviru nižih taktičkih jedinica; individualizacija rada u nastavi; transfer učenja u okviru jednog predmeta, grupe predmeta i povezivanje znanja u celinu; funkcionalnost i način primene nastavnih sredstava; analiza slobodnog vremena pitomaca; ispitivanje odnosa trupa — škola; problemi dopunskog rada sa pitomcima; racionalizacija nastave u predmetu „Naoružanje sa nastavom gađanja“, i dr.

Međutim, isuviše veliko opterećenje najvećeg broja nastavnika nastavom negativno se odražava na intenzitet i kvalitet istraživačkog rada.

Pukovnik

VUKO MIHAILOVIĆ, dipl. pedagog

POTREBA I MOGUĆNOSTI PRIMENE TELEVIZIJE U NASTAVI

Među pitanjima koja se odnose na racionalizaciju nastave, nema sumnje, važno mesto zauzima uvođenje savremenih audiovizuelnih sredstava u nastavni rad. Ovo jednoglasno priznaje savremena nastavna teorija. Međutim, mnogi kod nas tvrde da se sprovođenjem ove postavke u praksi odmah sukobljavamo sa protivrečnošću dva fundamentalna i podjednako važna načela — načelom racionalizacije i načelom ekonomičnosti.

Interesantno bi bilo dokazati, a tvrde da i to nije teško, da se radi samo o prividu suprotnosti između cene

savremenih nastavnih sredstava i načela ekonomičnosti. Upravo, protivurečnost je na drugoj strani — tamo gde se primenjuju nesavremena, i zato i neefikasna nastavna sredstva. No, to ovde i nije potrebno dokazivati.

Danas se najviše raspravlja o pitanju kako rešavati jednu drugu, ali ne prividnu, nego stvarnu protivurečnost, koju možemo ovako formulisati: vremena je sve manje, a eksplozije tehničke i naučne revolucije su sve žešće, češće i sadržajnije. To je najsloženija zapreka napredovanju bilo koje, pa i vojne nastave. Posada tenka „T-55“, da bi upravljala ovom složenom borbenom mašinom, treba da usvoji tri puta više informacija nego posada tenka „T-34“, iako su ovi tenkovi iz iste familije. Naučna istraživanja gotovo svakodnevno menjaju naše predstave o prirodi. Stare teorije, shvatanja, metode brzo zastarevaju, menjaju se. Goruće je pitanje, kako toliko znanje može da se osvoji, ili još konkretnije — kako toliko znanja da pružimo vojnicima, mornarima, pitomcima, slušaocima — nama svima.

O tome, kako rešavati taj problem, bilo je dosta reči i u diskusiji i u materijalima koje smo dobili. Međutim, o televiziji, kao savremenom i veoma značajnom medijumu davanja obrazovnih informacija, nije bilo reči.

U mnogim armijama televizija je već našla svoje mesto. Čak se više ne radi o početnim eksperimentima (SAD, SSSR, V. Britanija, SRN., Francuska, Izrael, itd.). U armiji SAD još 1960. godine održana je prva svearmijska konferencija o pitanjima nastavne televizije, sazvana na inicijativu Uprave veza Pentagona. Prema podacima sa pomenute konferencije, već tada je primena televizije u američkoj armiji bila dosta široka. Počeci uvođenja datiraju od 1950. godine, kada je održan prvi čas televizijske nastave u Fort Marmutu. Na pomenutoj konferenciji demonstrirani su najuspešiji nastavni časovi pomoću televizije. Prema podacima iz američkih izvora, široko se primenjuje tzv. „Pentagon sistem“ televizije, a radi se o više operativnih veza sa udaljenim garnizonima (bazama), gde se teletipovi koriste za prenos informacija.

U Francuskoj armiji se uvodi i polivizija (ova tehnika edukativne TV ostvarena je po prvi put od strane francuske kompanije Thompson-Hauston). Radi se o takvoj tehnici edukativne TV u kojoj je opšti prijemnik okačen za plafon, sa ekranom okrenutim nadole, a slušaoci su, svaki posebno, snabdeveni svojim ogledalom na koji se prenosi slika ekrana. Na ovaj način izbegavaju se svi nedostaci zbog udaljenja. Jednim prijemnikom mogu da se služe do 15 slušalaca. Ekran TV je na takvoj visini da rastojanje od oka do slike bude optimalno za gledanje. Drugim rečima svaki slušalac se nalazio u optimalnoj zoni posmatranja.¹⁾

Do 1968. godine održano je desetina međunarodnih sastanaka posvećenih školskoj televiziji. Održana su i tri međunarodna kongresa (poslednji u martu 1967. godine u Parizu). Znatno je usavršena i intenzivno napreduje tehnika edukativne televizije. U Japanu i Americi već se primenjuje i školska televizija u boji.

Ispitivanjima u SSSR, SAD, Japanu, Francuskoj, V. Britaniji i drugim zemljama, dokazano je da edukativna televizija ima sledeće prednosti: olakšava učenje, znanja stečena pomoću televizije duže se i bolje pamte, od faza nastavnog rada televizija je najbolja i najkorisnija u fazi upoznavanja činjenica, televizijska nastava razvija pamćenje, televizija podstiče samoobrazovanje van časa, razvija pozitivan stav prema učenju itd. Pohvale školskoj televiziji dolaze sa svih strana: od nastavnika, slušalaca, onih koji uče strane jezike, vanrednih slušalaca, onih koji se opismenjavaju i slično.

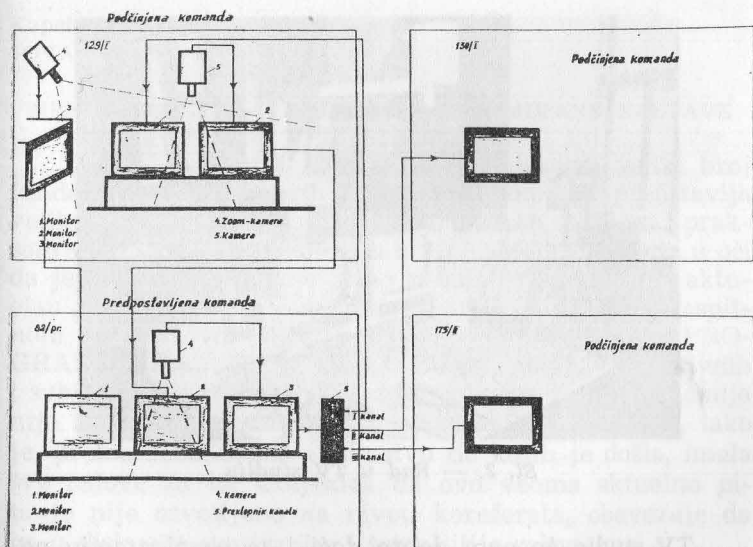
Primena televizije u oblasti vojnog obrazovanja postala je danas realnost o kojoj i mi moramo povesti računa, ako nećemo da i dalje kasnimo i zanemarujemo jednu već dovoljno afirmisanu mogućnost racionalizacije nastavnog rada. Televizija bi vremenom mogla da izvrši značajnu obrazovnu misiju na polju civilne odbrane i masovne pripreme stanovništva za odbranu.

¹⁾ M. Taywau, La television educative et son dernier developpement la "Polyvision", časopis "INGENIEURS E.S.M.E" N 198, 1966. god.

Polazeći od tih saznanja, kolektiv VVA JNA je preduzeo izvesne akcije radi uvođenja televizije u nastavni rad. Istina, nalazimo se u preparativnoj fazi, jer smo tek dobili minimalna tehnička sredstva i izvršili prve eksperimente. Kao i za celu Armiju, i za nas je to stvar budućnosti. Lično smatram da na tom polju nismo tamo gde smo mogli i trebalo da budemo i da neopravdano kasnimo. Što se tiče oblika i sadržaja, naša školska TV treba potpuno da se uklopi u naš nastavni program, da bude zatvorenog tipa.

Prema dosadašnjim iskustvima, školska televizija nam obećava da brže usavršavamo sistem nastavnog rada. Direktni pozitivni doprinosi se već osećaju. Već smo bili prinuđeni da objekte i sredstva činimo funkcionalnijim, kao i da usavršavamo metode i tehnike izvođenja vežbi i sl.

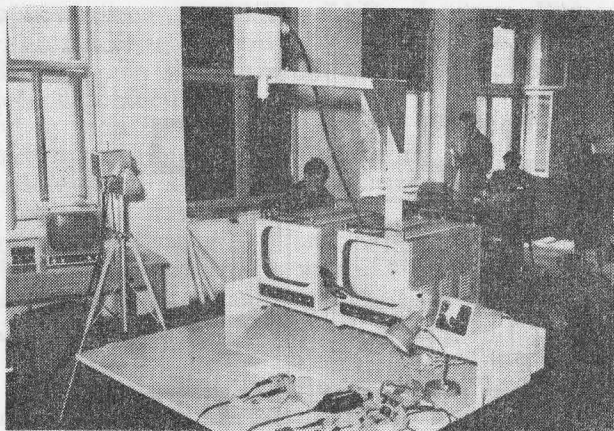
Polazeći od programskih ciljeva uvođenja TV u nastavni rad, nastavni kolektiv je bio dužan da podiže

Sl. 1. — Shema TV sistema primenjenog na KŠRI

TV-kulturu, da proučava odgovarajuću literaturu edukativne televizije. Menja se i stručni profil kolektiva. Tehnički kadrovi, elektroinženjeri, televizijski i filmski snimatelji, kamermani itd., najneposrednije se uključuju u nastavni rad.

1967. godine televizija je obezbedila rukovodstvu KSRI permanentan uvid u rad komandi sa kojima je bila organizovana veza. U TV-mreži je praćeno referisanje organa komandi, saslušavanje odluke potčinjenih, pružana je pomoć da bi se realnije procenjivala situacija. Potčinjene komande su imale neposredniji dodir s komandantom, bile su u mogućnosti da jasnije sagledavaju zamisli dejstva, ideje manevra. Po karti su primana naređenja preko TV-ekrana, prenošeni izveštaji i druge informacije, predavane šifrovane depeše itd. Sigurno se pokazalo da televizija doprinosi uzdizanju kulture rada štabova u rešavanju operativnih i taktičkih zadataka.

Sl. 2. — Rad u TV studiju

TV-studio će nam dobro doći i za eksploataciju nastavnih filmova. Moći ćemo da kombinujemo filmove sa živim televizijskim kadrovima. Nabavkom magnetoskopa

moguće je redovno prikazivati nastavne filmove preko televizije za vreme nastave i van časova nastave, i to upravo one koji su vezani za odgovarajući nastavni sadržaj. Korišćenje televizije je pogodnije od kino-projektora iz obrazovno-tehničkih razloga: ušteda filmske trake, nije potrebno zamračivati prostorije, itd. No, daleko su važniji obrazovni elementi. Nastavnik nema uvek potrebe da na nastavi prikazuje ceo film. On preko školske televizije koristi samo one kadrove koji se uklapaju u njegov čas. JNA danas raspolaže sa oko 500 svojih i 500 stranih vojnih nastavnih filmova. TV-studio škole takođe može racionalno da koristi dijaploče, kojih imamo oko 6.000 iz raznih domena programa. Školska televizija ima mesta u svim našim predmetima. Verujemo da u okviru školovanja u VVA i KoV vremenom možemo realizovati oko 30% časova pomoću televizije.

Kapetan I klase
JOVAN VASOVIĆ

NEKA ISKUSTVA PRIMENE PROGRAMIRANE NASTAVE

Uvodni referat i koreferati su zahtevali veliki broj fundamentalnih i drugih važnih problema, što predstavlja veliku pomoć svima nama koji se bavimo teorijom i praksom vaspitanja i obrazovanja u JNA. Međutim, pada u oči da je izvan naše pažnje ostao veoma interesantan i aktuelan problem, koga ćemo morati u našem daljem vaspitnom i obrazovnom radu da rešavamo, a to je PROGRAMIRANA NASTAVA. Zbog nekih objektivnih i subjektivnih razloga ni Vazduhoplovna vojna akademija nije izašla sa koreferatom o programiranoj nastavi, iako je, prema rezultatima i iskustvu do kojih je došla, imala sve uslove za to. Činjenica da ovo veoma aktuelno pitanje nije osvetljeno na nivou koreferata, obavezuje da ga u diskusiji svestranije i temeljitije zahvatimo.

Programirana nastava je nov oblik nastave, koji se začeo pre jedva više od 10 godina. Ali uprkos tome, re-

zultati koji su postignuti eksperimentalnim istraživanjima u Sjedinjenim Američkim Državama i nekim zemljama Evrope, pa i kod nas, ubedljivo govore da se radi o jednom kvalitativnom skoku na području vaspitno-obrazovne delatnosti. Nesklad koji je nastao između naraslih potreba čoveka da stekne što šira i što dublja znanja i ograničenog vremena, koje je društveno dopustivo da se ta znanja steknu, u svetlu programirane nastave dobija drugu dimenziju. Istraživanja govore da se u programiranoj nastavi za isto vreme može naučiti više nego u uslovima klasičnog nastavnog rada. Isto tako neki problemi klasične nastave u svetlu programirane nastave dobijaju visoku vrednost. Poznato je, na primer, da su u uslovima klasičnog modela nastave celokupna organizacija i metodika nastave, dimenzioniranje nastavnih sadržaja, itd. sračunati na neki imaginarni prosek vaspitanika, što rađa, kako je poznato, čitav niz problema. Programirana nastava omogućava visok stepen individualizacije nastavnog rada, a to znači da nastavnik u programiranoj nastavi ne dolazi u situaciju da mora da „siluje“ intelektualne snage slabijih i da koči napredovanje jačih i boljih. Naravno, ovaj efekat se ostvaruje u uslovima u kojima svi vaspitanici, na kraju izučavanja određenog programa, postižu ista ili približno ista obavezna znanja. Drugi problemi, kao što su problem aktivnosti, problem motivacije za učenje, problem sistematičnosti i postupnosti u nastavi i učenju, problem racionalnog izvođenja nastave, itd. za razliku od klasičnog modela nastave, u programiranoj nastavi manje dolaze do izražaja. I uopšte, ako upoznamo racionalnu osnovu programirane nastave onda neminovno dolazimo do zaključka da ona nudi korak više na planu racionalnog i efikasnijeg realizovanja vaspitno-obrazovnih ciljeva i zadataka nastave.

Da je tako, vidi se i po tome što danas u Sjedinjenim Državama nema skoro ni jedne pedagoške ustanove koja se ne bavi programiranom nastavom. U Sovjetskom Savezu se pitanjima programirane nastave bavi niz naučnih i pedagoških institucija (prema podacima još od 1965. godine — oko trideset pedagoških instituta, deset instituta za stručno usavršavanje nastavnika i više od tri stotine

škola). Ovaj talas ekspanzije programirane nastave je zahvatio i čitav niz manjih zemalja. Programirana nastava postaje predmet pažnje i stremljenja pedagoške i šire društvene javnosti u Velikoj Britaniji, Istočnoj i Zapadnoj Nemačkoj, Čehoslovačkoj, Poljskoj, Mađarskoj, itd. Interesantno je napomenuti da armije u ovim zemljama u tome ni malo ne zaostaju za civilnim institucijama, već naprotiv, neki vidovi oružanih snaga čak i prednjače.

U našoj zemlji pedagoška javnost već par godina sa puno interesa i pažnje ulazi u probleme programiranja i programirane nastave, bilo da se o tome raspravlja i piše, bilo da se čine prvi pokušaji primene. Doduše, zbog nedostataka materijalne, pa i kadrovske baze, primena programirane nastave u našim civilnim školama i drugim pedagoškim ustanovama ne ide onim tempom koji bi omogućio brže sticanje našeg jugoslovenskog iskustva na tom području. To može negativno uticati na tempo razvoja i kvalitet realizacije programirane nastave u našim vojnim školama, ali mi u JNA imamo i možemo ostvariti još bolje materijalne, a naročito kadrovske uslove da se programirana nastava, i ne samo ona, razvija na našem terenu. Već sada nismo u poziciji imitatora. Naša posebna vojna vaspitno-obrazovna praksa zahteva i posebna rešenja.

Polazeći od ovakvih shvatanja i saznanja, Vojna vazduhoplovna akademija već nekoliko godina ide putem bržeg oslobađanja svih kreativnih snaga Akademije, koje su u stanju da doprinesu kreiranju intenzivnijeg, racionalnijeg i efikasnijeg puta vaspitanja i obrazovanja pitomaca. Već su stvoreni neki vlastiti standardi koji važe za vaspitno-obrazovni proces Akademije, a sada se nalazimo u dosta podmakloj fazi priprema za primenu programirane nastave u redovnom nastavnom procesu.

Mislimo da naša iskustva imaju i opštiji značaj, pa bih najvažnija ukratko skicirao.

U prvoj fazi priprema orijentisali smo se na teoretsko izučavanje fenomena programirane nastave. Smatramo da je to nužna faza za svakog ko pođe putem primene programirane nastave, jer nas je iskustvo, naše i tuđe,

naučilo da bez takve pripreme svaka nova mera, ma koliko ona bila objektivno vredna, može da se izrodi u svoju suprotnost. Poznato je, na primer, kakvu štetu u vaspitnom procesu mogu da nanesu testovi ili grupni rad ako se tim instrumentima i oblicima slabo rukuje.

U toj prvoj fazi sakupili smo dosta obimnu bibliografiju radova na našem jeziku o programiranoj nastavi, pripremili smo i umnožili manju zbirku članaka o programiranoj nastavi, nabavili veći broj primeraka knjige „Uvod u programiranu nastavu“ od Lisjata i Viljensa, imamo i neka sovjetska dela. Tu literaturu naši nastavnici i studijski organi Akademije intenzivno proučavaju, a održan je dvodnevni seminar o programiranoj nastavi. Upoznali smo se i sa iskustvima nekih pedagoških institucija u zemlji (Pedagoška akademija u Zagrebu, Radničko sveučilište „Moša Pijade“ u Zagrebu), i redovno prisustvujemo savetovanjima o programiranoj nastavi.

Došli smo do saznanja da se danas ni kod nas, a ni u svetu, ne postavlja pitanje treba li koristiti programirano učenje ili ne, već se radi o tome da se ispita gde je primena programiranog učenja najefikasnija. Jer i oni koji su u početku mislili da će primena kibernetskog modela obrazovanja u potpunosti dehumanizovati i degradirati vaspitno-obrazovni proces, kao i oni koji su očekivali da će programirana nastava rešiti sve probleme u vaspitno-obrazovnom procesu, našli su se sada na približno jednakoj poziciji, tj. da programirano učenje treba ispitivati, otkloniti ili ublažiti ono što je negativno u njemu i primenjivati ga tamo gde je to moguće i korisno.

Sada smo prešli na drugu fazu priprema za uvođenje programirane nastave u redovni nastavni proces — počeli smo sa izradom nekih jednostavnijih mašina za programirano učenje, elektronske učionice za frontalnu programiranu nastavu, što smo uz pomoć naših stručnjaka skoro priveli kraju. Prišli smo i izradi programiranih materijala i već imamo neke sekvence iz predmeta koji su za programiranje naročito pogodni. Mišljenja smo da je orijentacija na programiranje lakših i jednostavnijih sadržaja u početku nužna, zbog toga, da bi na njima pitomci i kon-

struktori programa postigli početne uspehe, kako ne bi došli do demotivacije i gubljenja poverenja. Kasnije mislimo preći na izradu sekvenci iz drugih predmeta, jer smo se uverili da nisu ispravna neka shvatanja koja govore o mogućnosti programiranja samo pojedinih predmeta, i to uglavnom egzaktnih. Tačno je samo to da su neki predmeti manje, a neki više pogodni za programiranje. Danas u svetu ima programiranih materijala skoro iz svih predmeta, počev od matematike, biologije, hemije, preko jezika, istorije i geografije, do psihologije, medicine, pa čak i muzike i umetnosti. Doduše, najviše programa je izrađeno iz matematike, logike i statistike, onda dolaze čista i primenjena nauka, dok su umetnost i jezik na zadnjem mestu.

Sada radimo na primeni programiranih materijala za učenje pitomaca, mada su to samo preliminarna ispitivanja, jer do konačne evaluacije programiranih materijala predstoji složen proces doterivanja, korekcija, komparativnih analiza itd. Neke rezultate smo već dobili i mogu reći da su oni zadovoljavajući, mada programirani materijali još nisu dovoljno usavršeni.

Nastavnici, a još više pitomci, pokazuju živ interes za programiranu nastavu i po svemu sudeći u tome nećemo imati problema. Primetili smo da uspeh u programiranom učenju, pored ostalog, zavisi i od pravilne obaveštenosti pitomaca o tome šta je to programirano učenje, šta se njime želi postići, kakve su rezultate drugi postigli, itd. To se pitoncima može posebno objasniti, ali uputstva i objašnjenja koja nastavnik daje uz programirani materijal moraju biti u svemu adekvatna. Drugo naše važno iskustvo je da programirana nastava ima vrlo povoljne reperkusije na pripremu nastavnika i izvođenje nastave u klasičnim uslovima. Naime, i nastavnici i pitomci sada pokušavaju da i u klasičnom nastavnom radu i učenju uvedu elemente programiranja, čime se klasični nastavni rad podiže na viši stepen. Na temelju ovakvih iskustava, neki autori preporučuju uvođenje elemenata programiranja i samoprogramiranja u onim nastavnim sredinama gde ne postoje potrebni uslovi za prelazak na potpuno programiranje.

MOGUĆNOST ARTILJERIJSKE SPECIJALIZACIJE
NA OSNOVNOM ŠKOLOVANJU

U traženju najracionalnijih rešenja novog sistema vojnog školstva, neki autori ističu potrebu da se, pored osnovnog kao I stepen, oformi II, odnosno III stepen školovanja. Na stepenu osnovnog školovanja predlaže se trogodišnje zajedničko školovanje pitomaca u VA KoV, a zatim jednogodišnja rodovska specijalizacija.

Prednosti ovakvog vojnog školstva o kojima je u materijalima, a u zadnje vreme i u vojnoj publicistici, bilo dosta reči, su nesumnjive, tim više ako se računa na veću zastupljenost nastavnih sadržaja o rodovima i na rodovsku specijalizaciju kao nastavak osnovnog školovanja. Međutim, želimo da skrenemo pažnju na neke posledice koje bi ovakav sistem vojnog školstva mogao da ima u odnosu na kvalitet rodovske specijalizacije.

Artiljerija kao rod obuhvata niz specijalnosti, što predpostavlja i zahteva formiranje artiljerijskih starešina opšteg profila, uz njegovu specijalizaciju, na nivou roda.

Šta bi trebalo da obezbedi i koje zahteve da ispuni artiljerijska specijalizacija u toku osnovnog školovanja starešina? Smatramo da je to sledeće:

— Osposobljavanje artiljerijskih starešina za komandovanje vodom i baterijom i obučavanje u rukovanju artiljerijskom tehnikom u ulozi poslužilaca i komandira odeljenja.

— Obučavanje artiljerijskih starešina za sve specijalnosti ZA, kao i iz drugih oblasti nauke i tehnike na kojima se zasniva teorija i praksa upotrebe, čuvanja i održavanja savremenog artiljerijsko-raketnog naoružanja i druge tehnike i opreme u artiljeriji KoV.

— Osposobljavanje budućih artiljerijskih starešina da mogu uspešno i samostalno planirati, pripremati, organizovati i izvoditi obuku sa vojnicima i jedinicama; neophodno ih je metodički pripremati za sve nastavne pred-

mete, kako bi mogli da prihvate obaveze koje proističu iz cilja i zadataka borbene obuke i vaspitanja u ZA.

— Povezivanje znanja, veština i navika stečenih u školi, sa zadacima i obavezama koje pitomce kao buduće artiljerijske starešine očekuju u trupi. Zbog toga pitomce treba upućivati na rodovsko stažiranje u jedinice.

— Izvršenje znatnog broja vežbi sa art. bojevima i PT-raketnim gađanjima u uslovima što približnijim ratnim, uz obavezno obnavljanje opštih znanja i njihovu integraciju.

— Stvaranje široke stručne artiljerijske kadrovske baze iz koje će najtalentovaniji, uz intenzivno stručno samoobrazovanje, radnu praksu i doškoloavanje, moći da podignu rodovske specijalnosti na nivo dostignuća nauke i tehnike, da ih dalje, na naučnoj osnovi, unapređuju i razvijaju.

Opravdano se postavlja pitanje, da li se navedeni zahtevi mogu obezbediti u jednogodišnjoj rodovskoj specijalizaciji. Pre nego što pokušamo na njega da odgovorimo, iznećemo neka naša iskustva o dosadašnjoj artiljerijskoj specijalizaciji na osnovnom školovanju.

Dosadašnja jednogodišnja specijalizacija je bila programski prenapregnuta i nije mogla da dà željeni profil univerzalnog artiljerijskog starešine, bez naknadnog usavršavanja na namenskim — usko specijalizovanim kursovima. Stalna kolizija programskih zahteva i objektivnih mogućnosti negativno se odražavala na kvalitet artiljerijskog starešine.

Specijalistički nastavni predmeti, sa metodikama, svedeni su na ograničen broj časova, pa su čak neki od njih, iako je trebalo davati potpuna znanja (jer se više ne ponavljaju ni na jednom nivou vojnog školovanja), izvođeni po skraćenom — nepotpunom programu.

Iz navedenih razloga je, u sadašnjem sistemu školstva, morala da postoji i jednogodišnja ŠUO da bi otklanjala nedostatke specijalizacije u osnovnom školovanju. Ali, mi ni sa jednogodišnjim dopunskim rodovskim školovanjem nismo dobijali kompletnog artiljerijskog starešinu opšteg profila, pa je dalja uža rodovska specijalizacija vršena, uglavnom, na namenskim kursovima.

Prelazni četvorogodišnji program, takođe, daje malo mogućnosti za rodovsku specijalizaciju bez dopunskog školovanja, jer uvodi opšteobrazovne predmete na štetu stručno-rodovskih. Na osnovu dosadašnjih iskustava o potrebnom vremenu za pojedine specijalno-rodovske nastavne predmete, može se zaključiti da ni ovaj program neće mnogo poboljšati rodovsku specijalizaciju, iako je produžena na dve godine.

Mišljenja smo da je moguće podići nivo vojnog školstva i racionalnije ga organizovati, a da se istovremeno ne umanjuje značaj i sve veća potreba rodovske specijalizacije. Ovo bi se postiglo ukрупnjivanjem vojnih škola i to, prvenstveno, upravnim objedinjavanjem, formiranjem jedinstvenih katedri zajedničkih za više škola, jedinstvenim materijalnim organom, zajedničkim i bolje opremljenim kabinetima i učilima, zajedničkim poligonima i dr.

U okviru ovakve koncepcije navodimo moguća rešenja osnovnog školovanja, sa specijalizacijom:

a) Na prvom stepenu (prva i druga nastavna godina) izučavali bi se opšteobrazovni predmeti na fakultetskom nivou i po sličnom programu, prema zahtevima rodova, sa neophodnim opštevojnim predmetima.

Na drugom stepenu — na trećoj godini izučavali bi se opštevojni predmeti po zajedničkom programu, a na četvrtoj stručno-rodovski predmeti. Po završetku prvog stepena pitomci bi sticali fakultetsku diplomu (inženjera, nastavnika i sl.), a na kraju drugog stepena pravo na unapređenje u čin oficira roda.

b) Uz pretpostavku objedinjavanja vojnih škola radi stvaranja starešine opšteg profila, po zajedničkom trogodišnjem programu osnovnog školovanja i jednogodišnje specijalizacije, predlažemo da se u zajednički program osnovnog školovanja unese više sadržaja o rodovima kako bi se stvorila dovoljna osnova svim rodovima za rodovsku specijalizaciju. U trećoj godini zajedničkog školovanja pitomci bi se, na osnovu prethodne selekcije i želje, usmeravali prema potrebama roda na rodovske smerove, zadržavajući pri tome neophodan deo zajedničkih opšte-

obrazovnih i opštevojnih sadržaja. Četvrta godina bi predstavljala usko rodovsku specijalizaciju.

c) Rešenja za podizanje vojnog školstva na viši nivo i za davanje opštevojnih znanja, uz obezbeđenje potrebne specijalizacije rodovskih profila mogu se tražiti i u okviru dvogodišnjeg zajedničkog školovanja i dvogodišnje rodovske specijalizacije. U ovoj varijanti, opšteobrazovni predmeti fakultetskog nivoa izučavali bi se i u prvom — zajedničkom i u drugom — specijalističkom delu školovanja.

Dipl. pedagog, savetnik u republičkom
Sekretarijatu za obrazovanje i kulturu
PAVLE VRAČARIĆ

Kao gost na vašem savetovanju i jedan od stručnih radnika u oblasti obrazovanja i vaspitanja u SR Srbiji — Republičkom sekretarijatu za obrazovanje i kulturu, čast mi je što imam priliku da konstatujem da iako prvo, Savetovanje imponuje po svojoj organizovanosti i po svim onim elementima koji se iskazuju iz jedne celovite, raznovrsne i bogate prakse. Naš je utisak da je materijal koji se obrađuje svestran, naučno fundiran, temeljan, a istovremeno i funkcionalno postavljen. Posebno je to bilo moguće zbog toga što je takva praksa, što su priloge u materijalima i diskusija samo odraz one raznovrsne i bogate prakse obrazovno-vaspitnog rada u našoj armiji.

Jedna opšta karakteristika je skoro identična za razvoj vojnog školstva, kao i za razvoj školstva u građanstvu. Naime, u određenim periodima ono je ekstenzivnog karaktera, da bi tu ekstenziju zamenio intenzitet. Vaša ekstenzija je vrlo brzo uspela da preraste u takve procese koji u sebi sadrže napore za naučnoistraživačkim radom, za proučavanjem svoje prakse, i za podizanje te prakse na viši nivo, a time i uključuje napore za razvijanje vojno-andragoške i pedagoške teorije, posebno didaktike i pojedinačnih metodika. U tom pogledu čini mi se, iskreno govoreći, mi pedagozi i andragozi koji radimo u građanstvu, imamo štošta da naučimo i verujte da smo danas,

slušajući diskusiju i prethodno proučavajući vaše materijale, otkrili niz novih podsticajnih elemenata, koji ukazuju da je neophodno i na području građanskog školstva preduzeti niz mera za njegovo efektuiranje.

Međutim, dozvolite mi da ukažem, ne da bih možda time neke slabije ishode u oblasti školstva u građanstvu pravdao, već na neke činjenice, odnosno, bolje reći, karakteristike obrazovno-vaspitnog rada u Armiji i uslove koji omogućavaju da taj rad, u određenim relacijama, bude tako efikasan. Pre svega, vrlo je značajno za područje vojnog školstva što se obrazovanje kadrova vrši za određene, poznate potrebe, kako bismo mi u građanstvu rekli — za sigurno „tržište rada“, za sigurno tržište kadrova. To znači da je daleko lakše, na određen način, a istovremeno i neophodnije studioznije funkcionalno proučavanje profila kadrova, profiliranje nastavnih planova i programa, a time i sistematsko planiranje kadrova. Na tom području u školstvu u građanstvu imamo vrlo ozbiljne teškoće takve prirode da niko ne može da kaže da ćemo za relativno kratko vreme i narednih 5 ili 10 godina uspeti da prevaziđemo tu protivrečnost.

Vrlo je značajno, što smo ovde čuli, da je i broj radnih dana veći nego u građanskim školama; dakle, i po opsegu je moguće ostvarivati nešto drukčiji efekat. Disciplina nastavnog kadra imponuje, a time i disciplina polaznika, odnosno vojnika ili pitomaca, nasuprot našim učenicima. Manji uticaj spoljnih negativnih faktora na provođenje slobodnog vremena pitomaca itd., odnosno učenika kod nas, veća odgovornost vojnih nastavnih kadrova i svih direktnih ili indirektnih učesnika u obrazovno-vaspitnom procesu za očuvanje i razvijanje materijalne baze, to znači i racionalnost sa finansijsko-materijalnog stanovišta je u većoj meri obezbeđena. Povoljniji su uslovi učenja van časova, zatim na izvestan način je efikasnije i celishodnije postavljen režim učenja u celini, duži je kontakt između nastavnika i pitomaca, a internat-ski smeštaj u većini slučajeva školovanja mladih vojnih kadrova povoljnije utiče na razvijanje kolektivizma, itd.

Ističući ovo, nisam mislio da kažem da su u JNA poslovi na ovom području laki, niti da pravdam određene

negativnosti na području školstva u građanstvu, već samo da naglasim izvesne specifičnosti koje su na određen način u sumiranju rezultata, koji se vide iz datih priloga za ovo savetovanje i iz istraživačkih radova, pokazali da su i ovi elementi doprineli da se dođe do većih efekata. Sigurno je da ovo treba, na određen način, nama, koji radimo na području školstva u građanstvu, da posluži kao važan parametar prilikom usmeravanja i daljeg razvoja našeg civilnog školstva.

Što se tiče razvoja sistema obrazovanja i vaspitanja u građanstvu i razvoja vojno-školskog sistema, mislim da se sve više, zahvaljujući intenzivnom razvoju vojnoškolskog sistema i promenama u kojima se nalazimo na području civilnog školstva i daljeg njegovog razvoja, postavlja pitanje uspostavljanja veće tranzitivnosti sistema jednog ili drugog, odnosno omogućavanje takvih strukturalnih nastavno-planskih i programskih veza ili eventualno zajedničkih osnova u određenim elementima i tamo gde je moguće na određenim nivoima, koji bi omogućili neposrednije integrisanje i povezivanje školstva u građanstvu i vojnoškolskog sistema. To je vrlo značajno zbog uključivanja mladih generacija građanskih škola u vojne škole, ili obratno uključivanje vojnih stručnjaka, bez obzira iz kojih razloga, iz vojnog stručnog rada u građanski stručni rad, itd. Ovo je značajno i zbog uključivanja pojedinih nastavnih kadrova ili vojnih stručnjaka u rad naših srednjih stručnih škola i dr. Ne samo ovi već i drugi brojni problemi inicirali su želju drugova iz DSNO-a za saradnju sa našim republičkim stručnim organima i republičkim sekretarijatom za obrazovanje. Mi smo tu inicijativu pozdravili i prihvatili i ostvarili niz kontakata i konsultacija iza kojih, u narednom periodu, treba da slede i konkretnije zajedničke akcije.

Pozdravljajući svu raznovrsnost opšte pedagoško-andragoške i didaktičke problematike, ne samo praktičnog već i istraživačkog karaktera, koja je obrađena vrlo impresivno i jasno u materijalima i diskusijama, želeo bih da istaknem još jedan problem koji bi, pored već obrađivanih, možda bilo moguće zahvatiti i obraditi. O tome sam već imao prilike da razgovaram sa vašim drugovima

koji se bave školstvom. Naime, kao školski čovek, i građanin ove zemlje, postavio sam sebi pitanje da li je sa stanovišta funkcionalnosti i vrlo intenzivnog razvoja naše armije nastava predvojničke obuke u sadašnjim uslovima najcelishodnije postavljena, tj. da li je ona u dovoljnoj meri funkcionalna, imajući u vidu da je veći deo mlade generacije na srednjem obrazovanju, koja ima predvojničku obuku, uključen u tzv. završne škole, odnosno u profesionalne stručne škole, u okviru kojih savladavaju one oblasti nauke i njene primene, odnosno tehnike i tehnologije, koje se na određen način u punoj meri vrlo efikasno koriste, kao što smo čuli iz današnjih izlaganja, u pojedinim rodovima i vidovima naših oružanih snaga. Postavlja se pitanje, ne bi li možda bilo moguće, baš na tom području, razvijati dalju istraživačku saradnju, a i praksu, između stručnjaka iz građanstva i stručnjaka iz Armije. Trebalo bi videti kakvi su efekti predvojničke obuke i kako se oni odražavaju na obuku u JNA. U tom smislu, bilo bi interesantno proučiti na koji način se može kod mladih elektrotehničkih radnika, kvalifikovanih radnika, ili recimo, kod srednje mašinske tehničke škole ili kod nekih drugih vrsta škola transportovati i uspostaviti takav funkcionalan program predvojničke obuke koji će omogućiti, ne za sve, ali za jedan deo tih naših mladih kadrova, da se direktno uključuju u određene rodove i vidove Armije, omogućavajući na taj način brže i efikasnije sticanje odgovarajućih stručnih vojnih znanja i umenja.

Drugo pitanje koje verovatno pretpostavlja potrebu izvesnog proučavanja jeste na koji način je moguće koristiti brojno visokoobrazovane stručne kadrove iz Armije za naše srednje stručno školstvo u kojem, kao što vam je poznato, ima dosta nestručno zastrupljene nastave. Sigurno je da bi nama bilo vrlo korisno kada bi se na celom području SFRJ, a posebno govorim za našu republiku, bilo omogućeno da se ovakva jedna integrativna delatnost u daljem radu razvije.

Svakako da postoji i niz drugih mogućih pitanja za proučavanje.

U diskusiji smo čuli i dosta o programiranoj nastavi, koja se već istražuje i primenjuje u građanskom školstvu.

Tu smo sasvim na početku, tek se izrađuju i primenjuju prvi eksperimentalni programi. Verovatno je da bi bilo moguće i tu zajedničkim snagama vršiti odgovarajuće eksperimente i istraživanja, jer je necelishodno parcijalno raditi na više mesta. U vezi sa ovim ukazao bih da postoji mogućnost zajedničke izrade nastavno-instruktivnih filmova za približno slične škole srednjeg obrazovanja itd.

Nadajući se da će pored ovih i mnoga druga pitanja koja tretira savetovanje, odnosno koja gaji praksa u vojnom školstvu u Armiji, dati pogodno tle i mogućnosti za dalju saradnju, dozvolite mi da daljem radu ovog savetovanja kao i celokupnom obrazovno-vaspitnom radu u našoj armiji poželim dalji uspeh i napredak.

General-major
BOŠKO ŠKRBOVIĆ

NEKI PROBLEMI STRUČNOG I METODIČKOG OSPOSOBLJAVANJA STAREŠINA U JEDINICAMA

Zahtevi savremene obuke postaju sve složeniji, jer moderna borbena tehnika imperativno zahteva visok stepen znanja, veština i sposobnosti svakog ko s njom rukuje — starešina i vojnika. Ta činjenica postavlja pred starešine zahtev za visokom stručnom spremom i metodičkom osposobljenošću, jer je to uslov da obuka bude uspešna i racionalna.

Opšte je prihvaćeno da je nužan intenzivan rad na stručnom osposobljavanju starešina — neposrednih izvođača obuke. Međutim, nisu retka mišljenja da slabosti u metodičko-didaktičkom obrazovanju leže u nedovoljnom izučavanju ove materije u vojnim školama. Treba, međutim, istaći da su u praksi već afirmisani oblici rada preko kojih se i u trupi starešine mogu osposobljavati iz oblasti didaktike, metodike i pedagogije (kraći kursevi, metodsko-pokazne vežbe i sl.).

U tom pogledu poseban je problem komandira odeljenja. Dosadašnja iskustva sasvim reljefno ukazuju na niz objektivnih i subjektivnih slabosti u pogledu izbora

kandidata za komandire odeljenja i u njihovom metodičko-stručnom osposobljavanju za neposredni obrazovno-vaspitni rad sa vojnicima. Ovaj problem postaje sve teži, s obzirom na sadašnju strukturu vojnika i na potrebe za komandirima odeljenja. Pre svega, mogućnosti izbora su veoma ograničene. Ako se odbije mogućnost izbora kandidata od nepismenih i onih do 4 razreda osnovne škole, onih čiji je rok služenja godinu dana, kao i onih koji zbog fizičkih, moralnih i mentalnih osobina ne dolaze u obzir, tada se izbor svodi na oko 50% vojnika i to najčešće sa nezavršenom ili završenom osmogodišnjom školom (pošto oni sa višom i visokom školom ostaju samo godinu dana u vojsci). Tako je, na primer, u jednoj jedinici od 297 vojnika trebalo izabrati 90 vojnika za komandire odeljenja, a obrazovna struktura u ovoj jedinici je bila slabija od prosečne.

Zbog ovakve selekcije oko 20% kandidata bira se od vojnika sa 4 razreda osnovne škole, čija opšta naobrazba ni izdaleka ne zadovoljava, jer oni treba da vaspitavaju oko 23% vojnika sa srednjim i višim obrazovanjem. Jasno je da u takvim okolnostima ni obučavanje kandidata ne može dati zadovoljavajuće rezultate, a posebno na kursovima na kojima se jednovremeno obučava više specijalnosti. Treba dodati i da svakodnevnu pripremu komandira odeljenja za obuku sa vojnicima izvode u većini stažisti, iako za ovo nisu dovoljno kvalifikovani.

Na osnovu iznetih konstatacija i problema, a radi boljeg izbora i metodičko-stručnog osposobljavanja kandidata za komandire odeljenja, došli smo do sledećih zaključaka:

1. da se prilikom regrutovanja mora više voditi računa o ravnomernoj popuni jedinica rodova sa regrutima po obrazovnim, fizičkim i moralnim kvalitetima i da se pri izboru primene i metode naučne selekcije;

2. poboljšanje stimulativnih mera (na primer, veća prava na izlazak u grad, odsustvo do 25 dana i mesečna primanja do 40 dinara) bilo bi kompenzacija za povećane fizičke napore i odgovornost koju imaju komandiri odeljenja;

3. formiranjem kurseva za komandire odeljenja u posebne formacije obezbedio bi se solidniji izbor starešinskog kadra i bolji kvalitet obučavanja komandira odeljenja;

4. na planu poboljšanja svakodnevne pripreme komandira odeljenja za nastavu, nužno je obezbediti da se ona izvodi pod rukovodstvom izraslijih i iskusnijih starešina, pre svega onih koji imaju solidna pedagoška i psihološka znanja.

Ako se ima u vidu da položaj komandira vodova popunjavaju i pitomci ŠRO, onda ovo pitanje zaslužuje određenu pažnju, sa aspekta njihove stručne i metodičke osposobljenosti za izvođenje obuke, zbog čega bi trebalo ispitati mogućnost da se ubuduće ide na postavljanje stazista na dužnost zamenika, a ne komandira voda.

Zaslužuje pažnju i mišljenje mladih starešina da bi u Armiji trebalo smelije primenjivati stimulatívne mere (pohvale, odlikovanja, novčane nagrade, unapređenja i napredovanja u službi), osobito kod starešina u trupi, koje usko vezati sa rezultatima njihovog rada i na taj način ih podsticati na inicijativu i stvaralaštvo.

Jačanju stimulacije u radu i učenju doprinelo bi usklađivanje programa i priznavanje ranga vojnih škola — akademija sa odgovarajućim školama u građanstvu. To bi mlade starešine orijentisalo na izučavanje vojne problematike.

U skladu sa ovim, trebalo bi stimulirati podoficire postavljene na dužnosti komandira vodova. Imajući u vidu da je dužnost komandira voda odgovornija i složenija od bilo koje druge dužnosti koje obavljaju aktivni podoficiri, mišljenja sam da je ovim podoficirima potrebno dati prednost za polaganje čina oficira, pri upućivanju u vojne akademije, kao i da bi trebalo razmotriti mogućnost većih novčanih primanja.

Na kraju, još neke napomene o pokazno-metodskim i pokaznim vežbama i savetovanjima o nastavi u jedinicama.

Pokazno-metodske i pokazne vežbe, kao oblik priprema starešina, do sada su imale nedostataka, pre svega sa metodičkog gledišta. Često se išlo na obradu čitave

teme, a ne njenih težih i važnijih nastavnih jedinica; težnja je bila da se ovakve vežbe izvedu što češće, što je išlo na uštrb njihovog kvaliteta. Kod izvođenja pokazno-metodskih vežbi nije se uvek vodilo računa o sklonostima i sposobnostima starešina koje su ih izvodile i sl. Smatramo, da ovoj formi pripreme starešina treba posvetiti izuzetnu pažnju, posebno sa mladim kadrom, kome upravo nedostaju metodička znanja i praktična iskustva.

I na kraju, rekao bih da nam nedostaje naučni prilaz savetovanjima o nastavi. Savetovanja o nastavi su se kao oblik praćenja i unapređenja obuke često svodila na kritiku nedostataka iz celokupnog života i rada jedinice u jednom nastavnom periodu, bez dubljih analiza najvažnijih nastavnih problema. Tako se praktično otežavalo izvođačima obuke da iznose mišljenja o organizaciji obuke, primeni nastavnih oblika i metodičkih principa, korišćenja nastavnih sredstava i sl., što je štetno uticalo na razmenu mišljenja o nastavnim problemima uopšte.

Na savetovanjima o problemima nastave trebalo bi insistirati na tretiranju nastavne problematike, jer su ovakva savetovanja, u stvari, stručni skup kvalifikovanih i neposrednih realizatora nastavnih planova i programa za obuku vojnika i jedinica, koji treba da dâ analizu rada svih faktora i elemenata procesa obuke za određeni nastavni period, da se sagledaju i razmene mišljenja, iskustva, izvedu zaključci i daju zadaci za naredni period obuke, a ne da se podnose izveštaji, kao što se to često radi. Dakle, nedostaju nam pedagoško-andragoške analize i ocene vaspitno-obrazovnog rada, zato nam se čini neophodnim da se u nastavnim organima viših komandi formacijski predvide psiholozi, pedagozi, pa i sociolozi, jer bi to, nesumnjivo, doprinelo da se mnoge slabosti otklone.

Profesor
BORIVOJE SAMOLOVČEV

Ovo savetovanje, koje, van sumnje, ima i karakter simpozijuma, predstavlja jednu izuzetnu priliku da se stekne utisak o naporima i rezultatima ostvarenim u voj-

noj andragogiji. Bez obzira što se na ovakvim skupovima javljaju zadovoljstvo i nezadovoljstvo, moram da kažem da sam veoma impresioniran rezultatima, a još više nastojanjima u konstituisanju i daljem razvoju teorije vojnog vaspitanja i obrazovanja, na koju dosta kompleksno gledam, upravo, kao na nauku vrlo integralnu po sferama koje zahvata, proučava i uopštava. Naročito mi je drago što se iz šireg konteksta oseća orijentacija na institutsko proučavanje problema vojnog vaspitanja i obrazovanja, što označava, van sumnje, prelomni trenutak u razvoju vojne andragogije, i ne samo vojne. Napominjući to, imam u vidu velika teorijska ostvarenja i velika iskustva dve najveće armije na svetu, Sovjetskog Saveza i SAD, u oblasti vojne andragogije, odnosno takve naučne rezultate koji po svome značaju daleko izlaze iz okvira vojnog vaspitanja i postaju integralni deo opšte naučne riznice, odnosno naučne sfere, koju mi jednim imenom nazivamo vaspitanje i obrazovanje.

Smatram da ima osnova verovanju da ćemo se ubrzo i van armije pozivati na naučna ostvarenja do kojih se došlo u armijskim istraživanjima. No, razumljivo je da u ovom trenutku svako od nas pokušava da nađe i sebe u tim nastojanjima, iz čega proizilazi da i mi, predstavnici tzv. civilnih institucija, pokušavamo da identifikujemo sebe i u oblasti vojnog istraživanja. Kada o ovome razmišljam, onda mi se, hteo ili ne, nameće ideja komparativnih istraživanja, odnosno istraživanja u armijskoj i nearmijskoj socijalno-vaspitnoj sredini ili socijalno-vaspitnoj situaciji, ali istraživanja koja obezbeđuju rezultate šireg naučnog značaja, sa stanovišta armijskog života i rada, ali i sa stanovišta vaspitanja i obrazovanja uopšte. U ovom trenutku imam u vidu, pre svega, već učinjeni pokušaj u Armiji, ispitivanje socijalne razvijenosti mladih vojnika, odnosno ispitivanje njihovih stavova o međunarodnim odnosima kod nas. Na žalost, nisam detaljno upoznat sa rezultatima do kojih se došlo u tim istraži-

vanjima, pa mogu samo da govorim na bazi onog što je u dva-tri maha objavljeno u dnevnoj štampi. U vezi sa tim se, po mome mišljenju, javlja jedan metodološki problem, koji upućuje baš na izneti zaključak o potrebi komparativnih istraživanja. Ako imamo ovu temu u vidu, onda nam se, čini mi se, javljaju dva osnovna faktora istraživanja. Jedan bi bio socijalni faktor, a drugi — faktor stvarne socijalne razvijenosti vojnika. Kad govorimo o socijalnom faktoru, onda je, rekao bih, centralno pitanje — u kojoj meri subjektivno prisustvo armijske sredine, u smislu doživljenosti i respektovanja, opredeljuje stavove, raspoloženja, odnosno formira mišljenje vojnika o međunacionalnim odnosima. Jer, armijska sredina je, van sumnje, izuzetno snažan vaspitni faktor, pa time, i izuzetno snažan socijalni faktor.

Isticanje socijalne sredine kao problema istraživanja upućuje nas na drugi istraživački problem, na problem stvarne socijalne razvijenosti, odnosno, na ispitivanje — u kojoj meri su ispoljeni stavovi, drugim rečima raspoloženje, mišljenje, izraz stvarne razvijenosti mladih u vezi sa složenim problemima međunacionalnih odnosa. Ako bismo išli na komparativno istraživanje i jednog i drugog faktora, smatram da bismo došli do naučno objektivnih rezultata, drugim rečima, naučno-objektivnije bismo utvrdili stepen razvijenosti, a time i stepen univerzalnosti stavova, odnosno raspoloženja, mišljenja mladih o međunacionalnim odnosima. Tako bismo došli do naučno relevantnih rezultata, na koje bismo se, i van armije, mogli daleko više pozivati, nego što smo to trenutno u mogućnosti. Zato, ističući te objeckije, smatram da bi ujedinjavanje naučnih napora u Armiji i van Armije imalo poseban metodološki značaj, i pored toga što nesebično koristite, za vas relevantne, tekovine savremene nauke. Prema tome, u sjedinjavanju tih napora, u smislu komparativnih istraživanja, vidim i pitanja metodološke prirode. Izražavam lično, kao što to čine i mnogi drugi, posebnu spremnost za saradnju na tome području, jer je od JNA teško naći zahvalniju atmosferu i zahvalniju sredinu za istraživanja.

NUŽNOST BOLJEG REŠENJA STATUSA NASTAVNIKA

Smatram da je veoma korisno što je ovo savetovanje pokrenulo pitanje o osavremenjavanju vojnoškolskog sistema u celini. To mora biti, u ovoj fazi, naša glavna karika, prvi i osnovni korak na unapređenju celokupnog obrazovno-vaspitnog rada u Armiji, jer od školskog sistema zavisi kakav će biti kvalitet kadrova svih profila, a od njih i kvalitet obrazovno-vaspitnog rada u našim jedinicama. U vezi sa ovim istakli bismo da su radovi „Nastavnik u vojnim školama“ i „Racionalizacija nastave“ jasno i argumentovano ukazali gde se nalaze naše skrivene rezerve u nastavi i mnogi uzroci naših zaostajanja.

Nije retka pojava da starešina na dužnosti nastavnika ostaje kraće vreme, posle čega se prekomanduje. Međutim, starešina postaje dobar nastavnik u proseku u trećoj godini nastavne prakse, tj. kad ovlada sadržajem nastavnog predmeta i stekne vlastita iskustva u pronalaganju metodičkih rešenja. A kada se nastavnik osposobi i kada se počnu pokazivati rezultati njegovog rada, zalaganja i sposobnosti — on biva prekomandovan. Na njegovom mestu dolazi drugi da se uči. I tako se taj proces ponavlja. Koga onda kritikovati što kvalitet nastave nije na visini?

Profesor
dr TIHOMIR PRODANOVIĆ

Nama starijima obično pripisuju da volimo retrospektive u prošlosti. Dozvolite da se sa nekoliko rečenica vratim u prošlost, da vidimo kako se razvijala naša vojna nauka o vaspitanju i do kog stepena je ona izrasla danas. Pre više od jednog stoleća, jedan od prvih pionira naše pedagoške nauke, koji je po profesiji bio lekar (karakterističan je i to podatak), napisao je u svom delu, između ostalog, jedan mali prilog o problemima vojnih škola. Čini mi se da je to bio nukleus — ideja o našem vojnom

vaspitanju. Jedna od najkrupnijih figura u starijoj generaciji pedagoga Vojislav Bakić, isto tako na marginama svoga pedagoškog stvaralaštva, osvrnuo se i na problematiku vojnog vaspitanja. Naročito je poznato njegovo delo, koje duboko zadire i u probleme armijskog vaspitanja, o „otečestvoljublju“. Interesantno je da se lanac tih preokupacija dalje razvija u pravcu pojave jednog od prvih vojnika koji tretiraju probleme vojnog vaspitanja. To je bio vojvoda Petar Bojović. Njemu se pridružuje, ne kao vojnik, ali kao ličnost i naučnik koji oseća značaj obrazovanja odraslih, a time i smisao za nerešene probleme u našoj nerazvijenoj sredini, ubrajajući ovamo i probleme vojnog vaspitanja, poznati naučnik Pero Slijepčević. On je svoja gledanja na problematiku armijskog vaspitanja zaustavio na problemima opismenjavanja mladih ljudi u Armiji. Između dva rata na vojnoj akademiji predavao je vojnu pedagogiju, pedagog koji je gotovo danas već pao u zaborav, čak i među onim pasioniranim ljudima koji proučavaju istoriju naše pedagogije.

To su moje retrospektive o teoriji našeg armijskog vaspitanja i obrazovanja.

Hteo bih, pre svega, da istaknem jednu činjenicu koja je za mene izvanredno značajna kad doživljam rezultate ovog savetovanja. Potpuno se pridružujem ocenama koje su ovde izražene, ali hteo bih da istaknem i činjenicu, jer sam bio svedok procesa intenzivnog razvijanja afiniteta prema pedagogiji i prema problemima vaspitanja u našoj armiji: ovo savetovanje svojim naučnim ostvarenjima, problemskim dimenzijama i kvalitetima, kao i vrednim predlozima preteže sve ono što je njemu prethodilo. Uveren sam da je ovo savetovanje izvanredan argumenat o prekretnici u ovom izuzetno značajnom području naše društvene delatnosti.

U vezi s tim bih hteo da istaknem jednu misao koja je već bila ovde delimično izražena. Dok smo ranije iz građanskih pedagoških izvora davali armiji, mi se danas nalazimo u situaciji da ćemo sve više preuzimati mnogo toga u dimenziju građanskog vaspitanja iz armije. To je zakonitost odnosa ovih dveju izvanredno značajnih vaspitnih sfera, jer se upravo armijsko vaspitanje u svom

najvećem delu nalazi kao spojnica između vaspitanja koje je prethodilo životu mladog čoveka u armiji i onog vaspitanja koje će se kao životni permanentni proces javljati posle armijskog rada.

Izveo sam i malu statistiku, bez ikakvih pretenzija da cenim i ocenjujem, jer je za ocenjivanje ovakvog savetovanja i saopštenih radova na njemu potrebno i više vremena i angažovanja više stručnjaka nego što je jedan, a ta statistika, uglavnom, čini mi se, karakteriše dosadašnji put konstituisanja vojne nauke o vaspitanju i obrazovanju. Ali ona, ne zamerite mi, u isto vreme i otvara određene perspektive o kojima bih hteo da kažem nekoliko rečenica. Od 27 publikovanih radova za ovo savetovanje, četiri su izrazito vezana za metodološku problematiku, četiri za pedagoško-andragošku, a svega tri za metodičku problematiku. Po broju saopštenja izrazito vodi područje didaktike, a iza njega stoji područje psihologije.

U vremenu koje karakteriše razvoj nauke u njena tri osnovna pravca, a to su procesi akceleracije, koji ne pripadaju samo sferi naučnog rada, procesi burne diferencijacije, koji su izvanredno izraženi u područjima naučnog rada, i procesa integracije svega onoga što je u nauci, što prodire do suštine i otvara dalji, pouzdaniji, put praksi, čini mi se da je to nešto što nagoveštava i određenu preorijentaciju vašeg daljnjeg rada.

Kada bih prisustvovao sledećem savetovanju ovakvog karaktera želeo bih da se na njemu pored pedagogije, andragogije i psihologije (koje ja ne konfrontiram međusobno, već ih gledam u njihovom sjedinjavanju i integraciji njihovih istraživačkih radova, uz puno poštovanje svojevitosti i jednog i drugog naučnog područja) pojavi i danas već nagoveštena kao neophodna naučna disciplina u rasvetljavanju fenomena vojnog vaspitanja i obrazovanja — matematika, sa svojim modernim teorijama struktura, modela i svega daljeg što izražava izvanredno intenzivan razvoj jedne od najfundamentalnijih nauka. Problemske dimenzije takvog budućeg savetovanja neosporno bi osavremenili i prilozima iz kibernetike i ergologije u najfunkcionalnijem odnosu s fenomenom vaspitanja.

Hteo bih na kraju, još samo da istaknem sledeće: perspektive naše vojne nauke o vaspitanju i obrazovanju koja se već konstituiše u jedan, istina, nezavršen na ovom stepenu svoga razvitka, mikro-sistem, nije u njenom zatvaranju, nego upravo u njenom proširenju i otvaranju prema svim naučnim oblastima kao pretpostavkama njenog progressa, ali u isto vreme i društvenog progressa i progressa ostalih disciplina.

Na kraju bih hteo sa zadovoljstvom istaći da danas u Armiji ne postoje više samo priučeni ljudi koji su, imali smo prilike da to čujemo u diskusiji, po naređenju došli da se bave vaspitanjem i obrazovanjem, nego da postoje veoma kvalifikovani ljudi, ljudi čija dosadašnja ostvarenja već pokazuju i dokazuju da je rad na ovom području stao na sigurne noge. Zato s puno razloga i optimizma očekujemo da vojna nauka o vaspitanju vrati dvostruko i višestruko ono što joj je u skromnim svojim mogućnostima dala ona nauka koja se razvijala u vrlo nepovoljnim uslovima do sada, a koju danas i u budućnosti očekuju izuzetno odgovorni zadaci.

Potpukovnik

MIRKO BEATOVIĆ

POTREBA SVESTRANIJEG METODIČKOG OSPOSOBLJAVANJA STAREŠINA U TRUPI

U materijalima za savetovanje malo se govori o nastavnim problemima u trupi. Ova činjenica, po svemu sudeći, ukazuje na to da, i pored svih naših želja i nastojanja, ovo pitanje praktično izmiče sa prvog mesta na lestvici zadataka u našoj armijskoj delatnosti. Uzroci su, verovatno, brojniji nego što se to inače misli. Iznenađuje da se u materijalima iz škola ne govori o njihovoj povezanosti s trupom za koju inače rade i zbog koje postoje. U materijalima za savetovanje ovakve vrste, pored ostalog, moralo se bar u podjednako meri posvetiti pažnja i svim vrstama i oblastima obrazovanja u JNA.

Karakter i kvalitet školovanja sadašnjih i budućih starešina u tesnoj su vezi sa njihovom ulogom koja ih opredeljuje za jednog od glavnih faktora vaspitanja i obrazovanja. Kako starešine u vojnim školama stiču prvenstveno teorijsku i praktičnu osnovu za svoj stručni rad i poziv, bilo bi potrebno što pre podesiti nastavne programe u vojnim školama i za sticanje znanja i veština potrebnih za nastavnički i drugi vaspitno-obrazovni rad u jedinici. U postojećim programima to pitanje nije najpovoljnije rešeno. U trupi nema ni vremena ni uslova za takvu pripremu starešina. Mladi oficiri opravdano ukazuju da ih akademije i vojne škole manje osposobljavaju za izvođenje obuke sa vojnicima, a više za stručnjaka koji poznaje određen stepen vojne veštine. Naravno da i neki objektivni faktori onemogućavaju da se preko redovnog školovanja vrši potpuno osposobljavanje pitomaca za rad u jedinici, ali se, isto tako, ne može očekivati ni od trupe, bar u sadašnjim uslovima, da taj zadatak na zadovoljavajući način reši. Uz slabosti u materijalnom obezbeđenju nastave, ovo su, po našem mišljenju, uzroci teškoća koje se pojavljuju u izvođenju obuke u trupi. To, praktično, znači da dosadašnja praksa, u kojoj smo starešinama davali samo vojnostručna znanja, a manje i nedovoljno metodička, pedagoška, psihološka itd., treba da bude korigovana i dovedena u sklad sa potrebama trupe.

Teško je postići dobar kvalitet nastave kada opterećenje starešina — neposrednih izvođača obuke u jednom danu iznosi od pet do sedam časova. Time je trupni starešina doveden u situaciju da mu se, kako obuka odmiče, lepeza poslova ne sužava, što bi bilo normalno, već naprotiv širi, zbog čega osnovne zadatke mora rešavati površno. Otuda i veliki jaz između postavljenih i realizovanih ciljeva u obuci. Međutim, čim su ciljevi obuke i mogućnosti za njihovu realizaciju u raskoraku, onda je to sasvim jasan znak da je neophodno ići na nova rešenja. Pored ostalog, trupa bi uvek morala biti popunjena od bilo koje komande.

Starešine u jedinicama bi trebalo jače usmeriti na samoobrazovanje.

Samoobrazovanje u Armiji nije još uvek razvijeno. Deklarativno postoji, ali ga u praksi nema, iako ono u današnjim i budućim uslovima dobija sve veći značaj. Potreba za samoobrazovanjem ne javlja se samo u smislu dopunskog pripremanja za nastavu, kao što se to nekada mislilo, već je ono stalna potreba svakog čoveka, bez obzira na njegov nivo obrazovanja i radno mesto na kome se nalazi. Ovim je sasvim dovoljno rečeno da briga sa samoobrazovanjem ne može biti stvar samo pojedinca, već ono sve više mora biti briga opštih armijskih činilaca i svih komandi. Međutim, i tu postoje mnoge dileme i nerešeni problemi, počev od nepostojanja jedinstvenog programa po rodovima i vidovima, pa sve do načina njegovog merenja i vrednovanja. Poseban problem čine uslovi za takav rad u trupci i nižim komandama. Ovo se naročito odnosi na ideološko-političko obrazovanje starešina, u kome se u praksi uvek polazi od početka i bez ikakve diferencijacije, s obzirom na uzrast i sl.

Foručnik bojnog broda
DRAGOLJUB ARNAUTOVIĆ

IZUČAVANJE PEDAGOGIJE I PSIHOLOGIJE I RAZVIJANJE NAUČNOISTRAŽIVAČKOG RADA U VOJNIM ŠKOLAMA

Slažem se sa konstatacijom u referatu da je nedovoljan broj časova za izučavanje pedagogije. To se naročito odnosi na psihološke osnove vaspitanja i obrazovanja. Ilustrovaću to primerom vojnopomorskog oficira.

Vojnopomorski oficir živi i radi na brodu zajedno sa mornarima. U izvršavanju redovnih i posebnih zadataka on se može naći zajedno sa posadom u vrlo teškim situacijama, što od njega zahteva veća znanja iz psihologije. Programski sadržaji postojećeg dela predmeta su dobri, ali ih je nužno dopuniti temama iz socijalne psihologije i mentalne higijene.

Program psihološkog dela za sve podoficirske škole JNA je isti. Međutim, on ni izdaleka ne daje ona znanja koja su im potrebna kao neposrednim starešinama. Kada

izađe iz škole podoficir je istih godina, a vrlo često i mlađi od vojnika čiji je starešina i vaspitač. Autoritet starešine on može graditi na stručnosti i ispravnim postupcima prema potčinjenima, za šta su mu nužna znatno šira psihološka znanja od onih koja dobija u školi.

Sem iznetog, radi unapređenja rada pedagoga i psihologa u vojnim školama, dao bih neke konkretne predloge.

Deo rada referenata po školskim centrima — školama trebalo bi uklopiti u plan istraživačkog rada Centra za pedagoško-psihološka istraživanja u JNA, ili, pak, da referenti budu uključeni u istraživanje onih programa koji se odnose na područje rada škola i školskih centara. Sem toga, moguća je tešnja saradnja škola sa institutima i ustanovama u JNA. Tako, npr., naš centar je, počev od septembra 1966. godine, ostvario saradnju sa psihološkom službom Instituta za pomorsku medicinu RM, kada je ta služba testirala sve novodošle pitomce putem jedne baterije testova koja je prilagođena našim potrebama.

Dosadašnja saradnja referenata škola i centara sastojala se, uglavnom, u pojedinačnim kontaktima koji su bili ograničeni pretežno na najbliže centre — škole. Naša iskustva govore da ovakva saradnja znatno doprinosi unapređenju rada ovih referenata. Saradnja i pomoć koju nam je pružila Vazduhoplovna vojna akademija bila je dragocena za naš rad. Zbog toga je nužno međusobno informisanje referenata, o onome što se radi, razmena pisanih materijala itd.

Naša iskustva su pokazala da je prisustvo referenata na raznim savetovanjima i seminarima, koje organizuje društvo psihologa i pedagoga SFRJ, veoma korisno za neposredan rad na dužnostima, te smatram da bi ovakve oblike usavršavanja referenata trebalo da koriste i druge škole.

Smatramo da bi pokretanje specijalnog časopisa doprinelo bržem napretku vojne andragogije, jer bi omogućio širu razmenu mišljenja i razvijanje naučne kritike. Istina, postojeći vojni časopisi delimično pokreću ova pitanja, ali nedovoljno, s obzirom na potrebe.

ORGANIZACIJA TRENAŽA TENKOVSKIH POSADA

Usavršavanje metodike stručnih nastavnih predmeta, posebno tenkovske tehnike i vatrene obuke u velikoj meri je uslovljeno materijalnom bazom i organizacijom procesa uvežbavanja.

Bilo bi najbolje kada bi se za stručnu obuku koristila isključivo borbena tehnika i naoružanje. Međutim, to nije uvek moguće ili je neracionalno i skupo. Poznata je, na primer, činjenica da se motor, naoružanje, razni sklopovi, uređaji i agregati nalaze u oklopu koji predstavlja nepremostivu prepreku za očigledno poimanje i bolje shvatanje predmeta izučavanja. Oklop je prepreka, u prvom redu, za čulo vida ali i za čulo pipanja, a preko ovih čula pitomac apsorbuje dobar deo znanja. To uslovljava potrebu da se veliki broj delova tenka izučava u kabinetu.

Tehnička rešenja tenka su takva da obezbeđuju samo pojedinačno i ekipno uvežbavanje, jer kao polaznu osnovu, za nastavne jedinice koje se obrađuju u tenkovima, moramo uzeti propusnu moć jednog tenka. U tenku se može istovremeno obučavati 2, 3 do 5 pitomaca (vojnika). Pri tome nastavnik može da bude samo sa jednom grupom. U drugim tenkovima nastavu moraju izvoditi pomoćnici nastavnika. Pri tome su njihove sposobnosti redovno takve da oni ne mogu davati nova znanja već samo ponavljati i utvrđivati ono što je nastavnik obradio. Čak i kad bi nastavnik imao na raspoloženju dovoljno tenkova za celu nastavnu grupu, on ipak ne bi mogao obezbediti da svi rade ono što i on u tenku u kome se nalazi. Otuda se pokazuje da je najbolje da se ide na veći broj radnih mesta, da se formira „lanac“ koji će počinjati i završavati u tenku gde se nalazi nastavnik.

Upravo ovakvi uslovi rada nameću potrebu većeg broja trenaža u okviru nastave ili van nje. Trenaži koji se organizuju van nastave, u praksi se izvode organizo-

vano i pod rukovodstvom nastavnika. Kao i na časovima učenja, pitomci ne mogu da uče ono što žele, već ono što je planirano da se uvežba. Dakle, trenaž je, kako smo ga mi nazvali, usmereno i organizovano ponavljanje i utrdjivanje gradiva. Njegova suština je u vežbanju — planskom i organizovanom višestrukome ponavljanju znanja, pokreta i radnji u procesu nastave radi razvijanja veština i navika i adekvatne, brze, sigurne i tačne primene naučenog.

Pored ovih, u nastavnim planovima i programima predviđeni su i trenaži koji se izvode u okviru redovnih časova nastave, ali pošto ih je nedovoljno u tu svrhu, treba izkoristiti sve raspoložive mogućnosti.

Izvodeći trenaže, došli smo do sledećih iskustava:

1. Za razradu i organizaciju trenaža potrebno je izvršiti izbor logički povezanih pitanja, procenu vremena za uzastopno ponavljanje radnji, podeliti pitomce na grupe i podgrupe, utvrditi i pripremiti materijalno obezbeđenje i dr. Iz mnoštva situacija, koje se moraju predvideti, bezuslovno treba utvrditi: koliko puta mora svaki pitomac izvesti pojedinu radnju, težišna pitanja i glavna radna mesta, i dopunska pitanja na pomoćnim radnim mestima; sistem praćenja rezultata ocenjivanja i način podsticanja pitomaca; mesto i ulogu nastavnika i njegovih pomoćnika, i vreme, smer i obim analize rada.

2. Nastavni vod od 30 pitomaca je osnovna jedinica za koju se vrši planiranje trenaža, a nastavnik ima jednog pomoćnika — komandira tenka ili rukovaoca kabineta. To zahteva odličnu organizaciju. Osim toga, potrebna je krajnja racionalizacija korišćenja materijalnih sredstava. U praksi smo od materijalnog obezbeđenja koristili samo 3 tenka sa 4m/č, 6 mitraljeza, 9 školskih metaka za top 85 mm, 370 školskih metaka za mitraljez, odgovarajući broj punjača, 6 komada prekinutih čaura, po 3 RAP-a za top i mitraljeze, 3 stola i potreban broj grafikona, tabli i drugih pomagala i to se pakazalo dovoljnim. Ovo su zaista skromna materijalna sredstva za 30 pitomaca, pa ih je moguće obezbediti za svaki tenkovski vod i u našim trupnim jedinicama.

3. Trenaži se organizuju tako da pitomci vežbaju na više radnih mesta. Dok tri grupe pitomaca rade u tenkovima, ostale četiri rade na druga četiri radna mesta. Tako organizovanim radom i sa navedenim materijalnim obezbeđenjem, svaki pitomac je izveo sedam puta težišne radnje i pet puta ostale. To znači da su za 18 časova trenaža izveli: 105 puta proveravanje tačnosti nišanskih sprava topa, 225 puta rasklapanje i sklapanje zatvarača topa, 75 puta su izneli čelni mitraljez tenka i postavili na nožice, 210 puta su izvlačili zakinite čaure iz mitraljeza i niz drugih radnji i postupaka neophodnih tenkistima.

Ocenjujući istovremeno rad pitomaca, nastavnik je čitav proces postavio na bazi takmičenja pojedinaca, a svakom pitomcu je omogućeno da najbolji rezultat izvršenih radnji bira za svoju ocenu. Iz ovih trenaža stečena su izvesna isrustva koja nisu korisna samo za škole, već su primenjiva i u radu sa vojnicima. Evo nekih od njih:

a) Vreme se vrlo racionalno koristi, a u toku nastave svi pitomci su potpuno angažovani. Rezultati u postupnom, potpunom, tačnom i brzom izvršavanju radnji i postupaka postižu se takmičenjem pitomaca. Time nastava postaje intenzivnija i postiže se željeni cilj.

b) U 70% slučajeva postižu se norme za odličan uspeh, a pri tome ne dolazi do oštećenja tenkovskih sredstava, niti do povreda pitomaca.

c) Bez redovnog i permanentnog uvežbavanja, relativno brzo se gubi sposobnost dostizanja normi. Stečena znanja i usvojene veštine u postupnom i tačnom izvršavanju radnji i postupaka sporije se gube ako se održavaju češći trenaži.

d) U školi nije moguće na istim tenkovima, uporedo sa trenažom iz naoružanja, izvoditi i trenaž na sredstvima veze ili tehnike. Međutim, kada se pređe na posadnu obuku, bilo u školi ili trupi, ovi trenaži obavezno treba da poprime karakter kompleksnih trenaža posada.

PROBLEMI RACIONALIZACIJE NASTAVE U ŠKOLAMA

Materijali pripremljeni za ovo savetovanje su pokrenuli veoma važne teoretske i praktične probleme od čijeg rešavanja zavisi čitav dalji tok vaspitno-obrazovnog procesa u JNA. Naučni prilaz razrešavanju ove složene problematike je nov kvalitet, koji u potpunosti podržavamo. Međutim, smatramo da je naučnoistraživački rad u oblasti pedagogije-andragogije u školama koje ne raspolažu dovoljno stručnim kadrom — samo želja.

Naše škole se stvarno nalaze u nepovoljnim uslovima za ozbiljniji i studiozniji rad, u prvom redu zbog nepovoljne kvalifikacione strukture nastavnog kadra, njegove preopterećenosti nastavom i drugim poslovima. Ako ovome dodamo podatke da je starosna struktura vrlo nepovoljna, može se zaključiti da je neophodno u nastavni proces smelije uključivati mlade starešine, sa većom stručnom spremom. Karakteristično je, isto tako, veliko i neravnomerno opterećenje nastavnika.

Obaveze dežurstva, starešinska nastava, radni i drugi sastanci, debate i drugo, znatno otežavaju pripremu za nastavu.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da je pri ovakvom stanju kvalifikacione strukture nastavnika i njegove opterećenosti gotovo isključena mogućnost ozbiljnijeg bavljenja problemima izučavanja i primene nauke u nastavnoj praksi, a da se i ne govori o istraživanjima i vojnonaučnom radu. Može se reći da stimulativne mere, kakve su sada, ne pokreću nastavnike na još bolji rad. Po našem mišljenju, to nameće potrebu usvajanja takvih rešenja koja će bar u perspektivi omogućiti da škole odgovore svojoj ulozi.

Mišljenja smo da budućim nastavnicima treba obezbediti osnovno teorijsko pedagoško-andragoško i metodičko obrazovanje u takvom obimu da su u stanju pratiti i primenjivati u nastavnoj praksi naučna dostignuća. Uvereni smo da bi bilo veoma korisno sve kandidate za nastavnike,

pre prijema dužnosti, provesti kroz kurs na kome bi ovladali osnovnim znanjima iz ove oblasti. Ovo ne isključuje potrebu da se na kurs upute i starešine koje su već nastavnici, a čija je perspektiva da ostanu na nastavničkoj dužnosti.

Važan problem jeste i racionalizacija nastave i školskog sistema. Činjenice govore da je školovanje racionalnije ukoliko je veći broj vaspitanika u jednoj školi. Zato bi integracija škola istog stepena znatno doprinela poboljšanju kvaliteta nastave i racionalnom iskorišćenju kadra. Smatramo da je neodrživo postojanje, u jednom školskom centru, škola za kadrove svih nivoa. Grupisanjem, na primer, podoficirskih škola za više srodnih radova i službi u jednom, zatim ŠRO u drugom centru, itd. postigle bi se znatne uštede koje bi opravdale troškove reorganizacije a kvalitet nastave bi se znatno poboljšao. Integracija škola za oficirske pozive na I, II i III stepenu školovanja je najcelishodnije rešenje.

Racionalizacija nastave je u neposrednoj vezi sa nastavnim planovima i programima. Sadašnji nastavni planovi i programi, iako bolji, sa jasnije opredeljenim ciljevima školovanja po predmetima i sa metodskim uputstvima, obezbeđuju dobijanje kadrova određenog profila, ali se postavlja pitanje koliko u njima ima suvišnog, a koliko nedostaje. Oni nisu (a nisu mogli ni biti) rezultat naučnog istraživanja koje bi potvrdilo da su nam baš takvi potrebni. Postavlja se pitanje: da li bi se možda i tu moglo učiniti nešto što bi doprinelo poboljšanju kvaliteta kadrova.

Izbor pitomaca za vojne škole je takođe veoma značajan, jer ako želimo kvalitetnog starešinu njegovom izboru moramo prići sa više odgovornosti. Smatramo da su štetna naša nastojanja da „proguramo“ kroz vojne škole i lica koja nisu za to zainteresovana i koja nemaju nužni kvalitet. Provera zdravstvene sposobnosti, moralnih osobina i dr., ne može i ne treba da bude jedino što nam je potrebno da nekog primimo u vojnu školu. Stvoreni su preduslovi da se pri prijemu vodi više računa o uspehu na prethodnom školovanju, zatim o motivaciji kandidata i dr. Vojne škole ne bi smele postati utočište za slabe

đake, pored toga što su već ustanove koje obezbeđuju besplatno školovanje i izdržavanje. Smatramo da će se postići daleko bolji kvalitet ako kriteriji prijema budu oštriji, i ako se stvori jasna perspektiva koja stimuliše uspeh u školi i napredovanje u službi.

San. potpukovnik
dr SAVO HADŽIĆ

ZDRAVSTVENO VASPITANJE — INTEGRALNI ELEMENAT SVAKODNEVNOG VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Sušтина angažovanja neposrednih starešina u zdravstveno-vaspitanom radu nije u nekim posebnim aktivnostima, mada je i to potrebno, već više u „spontanom“ uklapanju zdravstveno-vaspitnih sadržaja u svakodnevni rad sa vojnicima. Stav i ponašanje neposrednih starešina je odlučni faktor u zdravstvenom vaspitanju. One su u stalnom kontaktu sa vojnicima, vode ih i prate kroz najrazličitije situacije. Njihov lični primer je model, praktično, higijenska norma za ponašanje vojnika. Starešine svaki dan u praksi primenjuju najbolju vaspitnu metodu — metodu životne demonstracije.

Mnogi vojnici dolaze u Armiju iz takve sredine koja im još uvek ne pruža priliku da se upoznaju sa neophodnim zahtevima higijene. Za njim je i sam boravak u Armiji zdravstveno-vaspitanja škola u kojoj se oni praksom uče higijenskom životu. Međutim, koliko će ova sredina i stvarno delovati kao škola, zavisi najviše od neposrednih starešina.

Najbolje rezultate u svakom vaspitanom radu, pa i u zdravstvenom vaspitanju, daju oni oblici i metode koje najviše aktiviraju vaspitanike, koje su im razumljive i interesantne. U Armiji su to one metode koje su usko vezane za rad i aktivnost neposrednih starešina.

Demagoški je i jalov onaj zdravstveno-vaspitanje rad kojim se vojnicima ukazuje na značaj redovnog umivanja, pranja ruku i kupanja i dr., a za to im se ne obezbedi dovoljno vremena, vode, materijalnih sredstava itd. Ne-

posredni starešina je dužan da za praktičnu nastavu obezbedi i sva potrebna materijalna sredstva.

Sanitetska nastava i zdravstveno vaspitanje su dve aktivnosti koje imaju isti cilj — podizanje zdravstvene kulture vojnika, samo se različito izvode: prva u okviru redovne nastave, druga u okviru slobodnih aktivnosti vojnika. Obe su, sa temama koje obrađuju ukazivanje pomoći i osnovne higijenske mere u jedinici, povezane sa higijenskim navikama vojnika. Znači, i ovde je nužno da teorija bude povezana sa praksom.

Ne umanjujući značaj ostalih faktora (organizacija rada, materijalno obezbeđenje, zdravstveno-propagandna sredstva, uloga sanitetskih kadrova i dr.), na ovom mestu će biti reči samo o neposrednim starešinama, odnosno o njihovom motivisanju i pripremljenosti za ovaj rad. I pored rezultata koji su postignuti na planu zdravstvenog vaspitanja u Armiji, još nije učinjeno onoliko koliko bi Armija mogla učiniti s obzirom na svoju organizaciju, materijalnu bazu i kadrove.

Polazeći od činjenice da su starešine glavni činioci celokupnog vaspitno-obrazovnog rada, opravdano se došlo do zaključka — da uspeh u zdravstvenom vaspitanju zavisi od znanja, sposobnosti i motivacije starešina za taj rad. Međutim, mnoge činjenice (između ostalog i rezultati jedne ankete) ukazuju da ovi faktori nisu dovoljno prisutni. Pošto su znanja polazna osnova izgrađivanja specijalnih sposobnosti i jačanja motivacije, odlučeno je da se to najpre ispita. Želelo se sagledati koliko neposredne starešine poznaju gradivo koje bi kao nastavnici i kao vaspitači trebalo da poznaju. Ispitivanje je izvršeno pomoću testa znanja. Test je sadržavao 29 pitanja iz okvira programa sanitetske nastave pitomaca vojnih akademija. To gradivo je obrađeno i u Sanitetskom priručniku, namenjenom za individualni rad starešina.

Uzorak su sačinjavali 300 neposrednih starešina, aktivnih oficira, komandira četa i vodova, od čina potporučnika do majora — svih rodova.

Ispitivanje je pokazalo da ispitanici ne poznaju dovoljno ovo gradivo. Evo nekoliko ilustracija. Na oko 40% pitanja oni nisu dali tačne odgovore. Postoje izvesna pi-

tanja na koja čak 85% ispitanika nije dalo tačan odgovor. Neka pitanja zadiru duboko u vojnički život, a naše ih starešine ne poznaju dovoljno. Na primer, na pitanje koje bi oni trebalo da obrađuju kao nastavnici: „Od kojih se bolesti čovek zaštićuje svakodnevnim umivanjem do pojasa i pranjem nogu, redovnim kupanjem i presvlačenjem“, 47% nije dalo tačne odgovore. Na pitanje „Šta je ono što komandir na maršu mora da uoči kao početak zamora“, nije dalo tačan odgovor 40% ispitanika. Kako se prenosi oboljenje guše, najmasovnija bolest u Armiji, nije znalo 63%, zarazna žutica 73%, trbušni tifus 52% itd. Komentar nije potreban.

Interesantno je još nešto. Na ona pitanja na koja je trebalo odgovoriti iz naučenog davani su slabi odgovori, dok se bolje znalo ono što je u praksi doživljeno. Na primer: „Koja se bolest može dobiti ako nužnici nisu uvek čisti“ — dalo je pozitivne odgovore 95% ispitanika, a na pitanje „Usled nedostatka kojeg vitamina se javlja kokošije slepilo“ nije dalo tačne odgovore 73% ispitanika.

Interesantan je podatak da u odnosu na starost i čin ispitanika nema velike razlike, što navodi na zaključak da se u ovoj oblasti nije dalo ništa više od onoga što je dobijeno u školi.

Iz svega ovoga sledi zaključak: naše vojne škole bi trebalo da ovom gradivu posvete više pažnje, na primer; uvođenjem ispita, i sl. S druge strane, komande jedinica bi trebalo da u okviru stručne nastave stavljaju i ovu problematiku na dnevni red i traže da se ona obrađuje.

Potpukovnik
BRANKO JOVOVIĆ

POTREBA PEDAGOŠKO-ANDRAGOŠKOG ISTRAŽIVANJA U OBLASTI CIVILNE ODBRANE

Teorija vojnog vaspitanja i obrazovanja nije samo korisna za osposobljavanje armijskog sastava, već je ona u velikoj meri, pod specijalnim okolnostima, postala neophodna i za usavršavanje i obuku kadrova na civilnom sek-

toru. Zato ona treba da obuhvati i ovo važno područje naše pedagoško-andragoške prakse.

Potrebe da se kadrovi iz organa civilne odbrane osposobe da mogu u miru i ratu racionalno, znalčki i odgovorno izvršavati sve poslove koji su vezani za odbrambene pripreme i da se uspešno snalaze u svim drugim nesrećama koje mogu zadesiti naše društvo, zahtevale su programiranje vrlo raznorodne materije. Odbrana zemlje na civilnom sektoru zahteva mere i postupke radi sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja štetnih posledica koje mogu biti prouzrokovane napadnim sredstvima, odnosno elementarnim nepogodama i drugim nesrećama. Kadrovi koji se kod nas školuju, organizuju i izvršavaju zadatke, počev od građevinsko-urbanističke preventive, sklanjanja stanovništva i materijalnih dobara, zamračivanja, maskiranja, organizacije samozaštite, uzbunjivanja, otkrivanja radioloških, bioloških i hemijskih opasnosti i preduzimanja mera zaštite od svih opasnostim, raskrčavanja ruševina, spasavanja, opravke oštećenih komunalnih uređaja, organizacije ratne proizvodnje, zaštite od neeksploziviranih ubojnih sredstava, sanitetske i veterinarske zaštite, zaštite bilja, uspostavljanja reda i bezbednosti, stražarske službe, borbe protiv diverzija, PVO, do organizacije spasavanja u poplavama, požarima, zemljotresima i dr.

U programiranju nismo mogli startovati čvrsto sa pozicija zakonom regulisane materije. Morali smo početi od uopštavanja iskustava iz dosadašnje prakse, uz delimično korišćenje nekih već poznatih stranih iskustava. Obostranom aktivnošću nastavnika i slušalaca tražila su se najbolja rešenja u realizaciji nastavnih programa. Rad sa prve dve-tri klase opšteg kursa za organe narodne odbrane protekao je u obostranom proveravanju i korigovanju programske materije. Programi su dopunjavani i menjani metodski i sadržajno pre početka rada svake nove klase. Vršeno je pregrupisanje časova u korist onih tema za koje su slušaoci tvrdili da imaju poseban značaj za organizaciono-praktičnu delatnost organa civilne zaštite. Povećan je broj časova za praktične zadatke i seminare. Potreba usklađivanja teorijskog i primenjenog dela u programu bila je neophodna, pogotovo što su organi

civilne odbrane naročito zainteresovani za konkretna rešenja, postupke i stavove koji baziraju na pozitivnim propisima.

Međutim, neke specifičnosti nam čine posebne teškoće u izradi i realizovanju nastavnih planova i programa, koje se, uglavnom, svode na sledeće:

1. Vojno vaspitanje i obrazovanje civila uslovljava poseban tretman, jer se ne vrši u uslovima vojničkog života i reda koji važi za vojna lica u vojnim školama i akademijama.

2. Velike razlike po školskoj spremi i godinama starosti predstavljaju poseban problem u prilagođavanju nastave nivou i uzrastu slušalaca.

3. U školi se usavršavaju kadrovi koji se profesionalno bave odbrambenim pripremama zemlje i imaju za sobom veliko iskustvo i kadrovi koji to amaterski obavljaju uz svoju postojeću profesiju. Njihove ambicije za učenje nisu jednake.

4. Različiti profili kadrova koji se usavršavaju na kursovima zahtevaju posebno planiranje za užu specijalizaciju.

5. U Armiji se manje-više radi po već usvojenim principima koji važe za određene rodove, vidove i službe, dok to nije slučaj u obuci kadrova za rad na poslovima civilne zaštite. Ovde treba tražiti originalna rešenja u vezi sa mnogim pitanjima, polazeći od iskustva i prakse.

6. Specifičnosti pri programiranju čine organizaciona rešenja i zadaci koji se postavljaju pred društveno-političke zajednice, upravne i izvršne organe i organizacije prelaskom na ratno stanje, jer zahtevaju naučno razrešavanje složenih zadataka, dosad nepoznatih u našoj samoupravnoj praksi.

Uočeni problemi u koncipiranju i izradi nastavnih planova i programa govore da moramo studijski i istraživački rad svestrano razvijati, uz daleko veću saradnju ne samo vojnih škola i naučnih ustanova već i drugih stručnjaka koji se bave ne samo realizacijom nastavnih programa na civilnom sektoru već i onih koji svojim

stručnim znanjem mogu doprineti sticanju i usvajanju potrebnih znanja iz oblasti odbrane i zaštite.

Koristim ovu priliku da kažem i to da bi dobro bilo da vojne akademije i škole u svoje programe više unose materijala o civilnoj zaštiti. Civilnu zaštitu moramo shvatiti kao integralni deo odbrane u celini, te stoga u svim armijskim procenama ovaj elemenat mora biti prisutan.

U okviru opšteg razvijanja naučno-istraživačkog rada trebalo bi stalno da budu prisutna i pedagoško-andragoška pitanja koja se odnose na područje civilne zaštite — na civilni sektor uopšte.

Pukovnik

ŽIVORAD KOSTIĆ

TEŠNJE POVEZIVANJE NAUČNOISTRAŽIVAČKOG RADA I VASPITNO-OBRAZOVNE PRAKSE U ŠKOLAMA I JEDINICAMA

Želim da ukažem na jednostranost onih gledanja koja počinju i završavaju svoja razmatranja o školstvu samo u okviru i na nivou pojedinih škola, bez dijalektičke uzajamne veze škola-trupa. Starešine po završetku školovanja odlaze u trupu. One postaju neposredni izvršioc naređenja i uputstava, planova, rešavaju sva druga pitanja iz života i rada svoje jedinice, one su neposredni izvođači obuke i jedino mogu u praksi da oživotvore pedagoško-andragoške zahteve kroz obuku i vaspitanje vojnika. Ako ih je škola za sve to pripremila, one će se brzo snaći, imaćemo dobre starešine. U protivnom, prvi njihov susret sa trupom i praksom dovodi ih u situaciju da rešavaju probleme o kojima nisu učili. Zato imamo i slučajeva, doduše ne brojnih, da je pojedinac školu završio sa uspehom, a u jedinici pokazuje prosečne ili slabije rezultate, ili da je u školi bio vredan, dobro radio, a u jedinici ili komandi suprotno, jer su zahtevi rada drugačiji, ili da je u školi bio stabilan, a u jedinici netrpeljiv, izaziva probleme i sl. i umesto da unosi svežinu i entuzijazam pada u apatiju, pasivnost i dr. Razlozi su (na

osnovu ispitanih pojedinih slučajeva) u tome što su zahtevi u školi sasvim drukčiji od zahteva trupe. U školi je pitomac-slušalac u ulozi onoga koji izvršava naređenja, a u trupi on je ne samo izvršilac već istovremeno komanduje, organizuje život i rad i odgovara ne samo za svoje lične već i za postupke svojih potčinjenih i njihov život i obučenosť. On treba da bude stručnjak, metodičar, andragog, psiholog i dr. u odnosu na neposredno potčinjeno ljudstvo i jedinicu. Ono što u pogledu obuke i vaspitanja važi za nastavnika u školi, važi i za starešinu-nastavnika u trupi, s tim što starešini u trupi to nije jedina, već samo jedna od mnogih drugih obaveza.

Svojim slušaocima-pitomcima škola pruža jednostranu sliku vojničkog života i poziva, jer uslovi života i obuke nisu ni izdaleka kao u trupi. Odgovornost u školi je manja, a o mnogim pitanjima, sa kojima se kasnije susreću u trupi i u praksi, dobija se samo teoretska predstava, a o nekima ni to.

Starešina u trupi (mislim na neposredne izvođače obuke — komandira voda i čete, pa i komandanta bataljona) ako hoće da posvršava sve svoje obaveze i uspešno sprovede zadatke nastave mora mnoge poslove da obavlja prekovremeno.

Na osnovu ispitivanja u nekim jedinicama, starešina koji prisustvuje obuci, 90% svog radnog vremena, da bi obavio zadatke koji pred njim stoje, mora da radi prosečno 10—12 časova dnevno.

Ako, pak, sve svoje dnevne obaveze hoće da završi u radnom vremenu, onda njegovo dnevno angažovanje u nastavi je jedva do 35% ukupnog radnog vremena. Zato je, objektivno, starešina stavljen u dilemu: ili da radi prosečno 10—12 časova dnevno ili da ne izvršava nastavne obaveze.

U ovakvim okolnostima postavlja se pitanje vremena starešina za individualni rad, rekreaciju, lični i porodični život, vannastavni i obrazovni rad. U pitanju je, svakako, i organizacija rada, te postoji potreba da se celokupna organizacija nastave i vannastavne aktivnosti i uopšte radnog vremena podvrgne naučnom istraživanju.

Evo samo nekih obaveza — redovnih i vanrednih — koje starešina izvršava: celokupno planiranje obuke i vaspitanja — mesečno, nedeljno, dnevno; lična priprema za nastavu; priprema materijalnog obezbeđenja nastave; organizacija i izvođenje nastave itd. Starešina je obavezan da prisustvuje svim gađanjima u bataljonu, zamenjuje ostale starešine koje su često odsutne kao dežurni, u raznim komisijama, na bolovanju, odsustvu i sl., vrši tehničke preglede, reguliše službu redarstva, požarstva, dežurstva, priprema stražu i kontroliše vršenje stražarske službe, dežura, radi u komisijama, vodi evidenciju vojnika i vrši smotre. Sve su to njegove obaveze, a ponekad je angažovan i od pretpostavljene komande po drugim pitanjima. Sve te velike obaveze i naponi teško se obavljaju, što može, u izvesnom smislu, da demoralise mlade starešine, naročito ako nisu prihvaćene kako treba.

Koliko mi je poznato, škole ne prate rad svojih svršenih pitomaca, odnosno slušalaca; ne proveravaju i ne verificiraju kroz njihov rad svoj uspeh i svoj program, ne čuju njihovo mišljenje, ni mišljenje pretpostavljenih posle godinu — dve prakse; smatraju da su izvršili svoje obaveze sa danom predaje diplome, gube svaku dalju vezu i kontinuitet sa životom i praksom za koje su pripremali svoje slušaoce odnosno pitomce. Svakako bi o ovome bilo interesantno čuti mišljenje pitomaca i slušalaca akademija i školskih centara. Pitanje nije ni izdaleka tako jednostavno.

Smatram da je odnos škola-trupa najslabija karika u lancu obuke starešina i njihove pripreme za dužnost u jedinicama. Tačno je da škola ne može da dà sve, ali je sigurno da može dati mnogo više ako se drukčije postavi u odnosu na probleme trupe.

Želim da istaknem još neka pitanja, koja nisu našla dovoljno mesta u materijalima, ali su značajna i zaslužuju pažnju u smislu istraživanja.

Pre svega, vojnik kao jedinka, samostalna ličnost i kao član kolektiva, sa andragoško-pedagoškog i psihološkog stanovišta zaslužuje da bude izučen radi pronalazjenja najboljih metoda obučavanja i vaspitavanja i odnosa prema njemu. U tom smislu smatram značajnim da

se proučava mentalno zdravlje vojnika, pre nego što dođe u Armiju. Mi smo u toku prošle godine imali i samoubistva vojnika, mada ni u jednom slučaju razlog nije bio odnos u jedinici.

Sva dosadašnja razmatranja kao da apstrahuju nuklearne uslove rata iz kojih proizilaze sasvim određeni zahtevi i brojni problemi. Ako se, prema objavljenim naučnim publikacijama i radovima, pored fizičkih gubitaka u slučaju nuklearnih udara, računa i sa 10—15% gubitaka od psihoneuroze, onda i ovo pitanje zaslužuje da bude razmatrano i izučavano.

Zapostavljena je, takođe, primena andragoško-pedagoških zakonitosti u obuci i vaspitanju vojnika obveznika i rezervnih starešina, koji u nekim slučajevima čine 100% sastava ratnih jedinica, a koji će se uključivati u jedinice putem mobilizacije, možda i u uslovima neposrednog nuklearnog dejstva.

To bi bila samo neka pitanja za koja smatram da zaslužuju pažnju vojnonaučnih istraživanja. Od ovog početnog, opšteg teorijskog, što je svakako pozitivno i što treba pozdraviti, treba ići dalje — na konkretne probleme ličnosti i jedinice-trupe.

Pukovnik
VINKO TOMC

STATUS VOJNOG NASTAVNIKA

U Školskom centru PVO pitanje nastavničkog kadra, statusa nastavnika, njihovog opterećenja i podizanja stručne i pedagoške spreme postavlja se u oštrijoj formi, jer je i obrazovna struktura nastavnika nepovoljnija nego u Vazduhoplovno-tehničkoj akademiji. (Ovu konstataciju je ilustrovao podacima o kvalifikacionoj strukturi nastavnika.)

Ako želimo sagledati situaciju u pogledu opterećenja nastavnika, tada treba imati u vidu da je, s obzirom na postojeće profile školovanja (školujemo pet profila) i nedovoljan broj nastavnika predviđenih organizacijsko-for-

macijskom strukturom, čest slučaj da jedan nastavnik izvodi nastavu u više škola koje imaju različite planove i programe, sa različitim uzrastom i mogućnostima slušalaca. Jasno je da u ovakvim okolnostima nastavnik ne može da angažuje svu svoju ličnost u nastavnom procesu. Nastavnik paralelno priprema predavanje za različite profile slušalaca, radi na materijalnom obezbeđenju nastave, učestuje na sastancima nastavničkih veća, što predstavlja veliko opterećenje, kako u redovnom nastavnom procesu, tako i u slobodnom vremenu.

Priroda nastavne građe i potreba korelacije među predmetima, često uslovljavaju prisustvo nastavnika taktičkim vežbama i zanimanjima, u rešavanju taktičkih zadataka na zemljištu, na komandantskim putovanjima i logorovanjima, u izradi elaborata za izlazak na teren i sl., što, uz redovno izvođenje nastave, zahteva veliko angažovanje.

Pri proračunu opterećenja nastavnika, skoro su postavećeni svi predmeti, bez obzira na njihovu prirodu i specifičnost. Tako, na primer, nastavnik istorije približno se jednako opterećuje brojem časova efektivne nastave kao i nastavnik taktike. Dok je nastavnik istorije upućen na stalnije udžbenike i literaturu, nastavnik taktike (posebno kada je reč o višem stepenu školovanja), mora neprekidno pratiti novine na polju razvoja tehnike, elektronike i taktičko operativnih veština, kako kroz našu, tako i kroz stranu literaturu.

Katedre i nastavnici moraju biti nosioci naučno-istraživačke delatnosti. Oni su pozvani da nastavu podignu na naučni nivo i obezbede savlađivanje programske građe. Međutim, smeštajni i vremenski uslovi, kao i postojeća obrazovna struktura nastavnika, koče progres na ovom polju. Osim toga, nastavni zadaci zahtevaju (zbog nedostatka kadra) da se oficir premešten u neku vojnu školu odmah uključuje u nastavni proces, bez prethodnog stažiranja i sagledavanja osnovnih nastavnih problema. Boravak nastavnika u jednoj katedri često je vremenski nedovoljan da bi se sagledala celokupna programska, naučna i metodička problematika predmeta. Jasno je da

u ovakvim uslovima izostaje studijski rad, a postojeće stanje često uslovljava stagnaciju nastavnog procesa.

Prema postojećoj šemi stimulacije i statusu nastavnik nije dovoljno zainteresovan za rad na unapređivanju nastave i za bavljenje naučnoistraživačkom delatnošću. Istina, Pravilnikom o vojnim školama precizirano je da je nastavnik obavezan raditi na polju naučnoistraživačke delatnosti, no, veoma se često postavlja pitanje: kakva je razlika između nastavnika-oficira koji se bavi stvaralačkim radom i pridonosi progresu nastave i drugih oficira koji ne rade na pitanjima nastave. Bez sumnje, upravo i zbog toga vojna nauka nije dobila svoje pravo mesto među ostalim naukama u našem društvu.

Koreferati pripremljeni za ovo savetovanje teorijski su iscrpno analizirali problematiku vaspitno-obrazovnog rada. Međutim, imajući u vidu zajedničku problematiku svih školskih centara, smatramo da svaki školski centar, s obzirom na svoje specifičnosti, treba preko katedri, da radi na iznalaženju puteva za unapređenje nastavnog procesa, istraživanju i osavremenjavanju programske građe. U školskom centru pripremaju se starešine za određeni rod ili vid oružanih snaga, iz čega rezultira da je centar najpozvaniji da se angažuje na naučnoistraživačkom radu u osnovnim oblastima svoga roda.

Potrebno je izvršiti analizu svakog predmeta u okviru nastavnog plana i programa — po sadržaju, prirodi, načinu izvođenja, i na osnovu toga odrediti opterećenje nastavnika. Pri ovome valja voditi računa da opterećenje nastavnika u vojnim i višim vojnim akademijama ne bi smelo biti veće nego nastavnika u visokoškolskim ustanovama u građanstvu ako želimo da se oni bave naučnoistraživačkom delatnošću. Opterećenje pomoćnih nastavnika treba postaviti, takođe, u skladu sa opštevažećim normama.

Personalnom politikom treba obezbediti dovoljno vremena za stažiranje i usavršavanje novih nastavnika, a od njih dosledno zahtevati više vojno i opšte obrazovanje.

Da bi se starešine zainteresovale za poziv nastavnika u vojnim školama i da bi se dobio kvalifikovan nastavnički kadar, neophodno je što pre prevazići sadašnje gle-

danje na nastavnički poziv i stimulisati one oficire koji će svojim radom i aktivnošću na području vojne nauke i vojne misli obezbediti njen dalji napredak.

Neophodno je novčano stimulisati nastavnike na učenje i zalaganje u radu. Nastavnike bi trebalo regrutovati putem konkursa, uz ispunjavanje odgovarajućih uslova i kvalifikacija, čime bi se obezbedio kadar koji poseduje volju, smisao i ljubav za poziv nastavnika. Nužno bi bilo obezbediti sticanje odgovarajućih zvanja u nastavničkom pozivu. Radi potpunijeg osposobljavanja trebalo bi obezbediti nastavnicima mogućnost stažiranja u trupnim jedinicama — kako bi se redovno upoznavali sa specifičnostima i potrebama jedinica.

Kapetan bojnog broda
MILAN DOROTKA

USAGLAŠAVANJE VOJNOG SISTEMA ŠKOLOVANJA SA ŠKOLSKIM SISTEMOM U NAŠEM DRUŠTVU

Govoreći o kriteriju za izbor nastavnika za visoke vojne škole i o usaglašavanju sistema školovanja u JNA, sa sistemom školovanja u građanstvu, ukazuje se na to da bi napore u traženju rešenja trebalo usmeriti na dva osnovna pravca:

1) usaglasiti programe visokih vojnih škola sa programima sličnih visokih škola-fakulteta i univerzitetskih postdiplomskih studija;

2) obezbediti nastavnički kadar fakultetskog ranga.

Što se tiče usaglašavanja programa postoji granica do koje se može ići zbog različitog profila stručnjaka koje treba dobiti odgovarajućim studijem. Prihvatljivo rešenje jeste: jednaka teoretska osnova za pitomce akademija i studente sličnih fakulteta (npr. Vojnopomorske akademije i Elektrotehničkog fakulteta, smer elektronike), a različit uži, specijalistički deo. Kod toga treba težiti da ova zajednička teoretska osnova omogući oficiru, ako iz bilo kojih razloga ne bude više u stanju da radi u vojnoj službi, da može da se relativno lako prekvalifikuje za

rad u građanstvu — bilo da mu je priznat prvi stepen odgovarajućeg fakulteta ili određen broj predmeta tog fakulteta. Međutim, pri izradi programa vojnih akademija treba voditi računa da ovakva nastojanja ne idu na uštrb neophodnih vojnih znanja. Jer, ipak je primarno da se u prvom redu dobije vojni stručnjak onakvog profila kakvog zahteva savremeno naoružanje i vojna tehnika, ali i sa takvom teoretskom osnovom koja će mu omogućiti da relativno lako prihvati i nove sisteme naoružanja (za koje treba računati da će se nekoliko puta izmeniti u toku radnog veka oficira).

Prema tome, nije najbitnije da li će onaj koji pohađa neku vojnu akademiju dobiti zvanje pogonskog inženjera, npr. elektronike ili neko drugo zvanje prvog stepena fakulteta, odnosno neke više škole (iako i o tome treba voditi računa radi jasnije perspektive svakog mladog čoveka koji se odluči za oficirski poziv), već da se ispune svi osnovni uslovi koje traži opšti zakon o visokim školama, da bi i diplome završene vojne akademije, škole usavršavanja i više vojne akademije imale i u građanstvu odgovarajuću vrednost, kao i diploma inženjera, diplomiranog ekonomiste, pravnika itd.

Ako se prouči opšti zakon o fakultetima i univerzitetima, statuti sveučilišta i statuti fakulteta, vidi se da je važnije obezbediti nastavnički kadar fakultetskog ranga nego li ići na što potpunije usaglašavanje programa naših visokih škola sa programima sličnih fakulteta, odnosno visokih škola. I programi istih fakulteta u različitim centrima naše zemlje nisu identični, već imaju znatnijih razlika i programskih i sadržajnih, a to im ipak ne smeta, jer nosioci izrade i izvođenja programa imaju odgovarajuću stručnost, znanje, naučne radove i iskustvo koje stoji iza njihovog profesorskog zvanja.

Čvorno je, dakle, pitanje za ovaj nivo školovanja — povezivanje nastavničkog i naučnog rada, kao suštinskog i stastavnog elementa procesa stvaranja visokokvalificiranih vojnih stručnjaka. A za to je, u prvom redu, potrebno obezbediti odgovarajući nastavnički kadar koji može i mora istovremeno da se bavi i naučnim radom i nastavom.

Što se tiče izbora nastavnika taktike i operativne veštine, trebalo bi prihvatiti iste kriterije koji važe na fakultetima, s tim što bi više vojne akademije organizovale postdiplomski studij sa izradom magistarskog rada.

Pitanje je samo kako u međuvremenu, dok redovnim putem ne izrastu odgovarajući kadrovi, dobiti nastavni kadar da bi se zadovoljili ovi zahtevi. Ustanova habilitacije, predviđena zakonom, omogućava nam da odmah poduzmemo odgovarajuće početne korake. Prema tome, postoje uslovi da po postupku habilitacije brzo dobijemo izvestan broj nastavnika sa rangom fakultetskih nastavnika, i to od svih naših nastavnika s dužom nastavničkom praksom — koji imaju zapažene stručne ili naučne radove, bilo da su oni objavljeni ili su poverljivog karaktera. Osim toga, onim iskusnim nastavnicima koji imaju takve sklonosti i ambicije, a nemaju napisanih svojih stručnih ili naučnih radova, trebalo bi omogućiti da takva zvanja dobiju izradom i odbranom magistarskog rada, odnosno doktorske disertacije.

Da bi se postiglo opštedruštveno priznanje kvalifikacija ovako dobivenih nastavnika, ocenu postojećih radova, odnosno ovakvih magistarskih radova i doktorskih disertacija, morala bi, svakako, da izvrši odgovarajuća kvalificirana i dovoljno široka stručna komisija, sastavljena od predstavnika armije i redovnih ili vanrednih profesora sa fakulteta, čiji rad ima nekih dodirnih tačaka sa tematikom ovih radova.

Kako je za proces koji pokrećemo čvrno povezivanje nastavničkog i naučnog rada, neophodno je čim pre omogućiti da se za ključne nastavno-naučne funkcije u našim školama dobiju nastavnici na ovakav način.

Pukovnik
ALEKSANDAR MATJANOVSKI

PEDAGOŠKO I METODIČKO OSPOSOBLJAVANJE PITOMACA

Aktuelni su zahtevi trupe za metodičkim i pedagoškim osposobljavanjem pitomaca u toku školovanja, više od onoga što su škole do sada mogle dati. Narastajući

zahtevi za osposobljavanje starešina, kako u stručnom tako i u pedagoško-metodičkom pogledu traže da se i rad na osposobljavanju pitomaca, kao budućih starešina, rešava saobrazno uslovima i ciljevima školovanja. Vojno-stručno osposobljavanje pitomaca, u užem smislu, ne postavlja se kao problem u toku školovanja, što međutim nije slučaj sa njihovim osposobljavanjem za ulogu nastavnika-vaspitača u trupi. U našem centru je razmatran ovaj problem i preduzete su neke mere za njegovo rešavanje. Iako su do sada postignuti skromni rezultati, ipak za naše prilike predstavljaju korisna iskustva.

U podoficirskoj školi se sa pedagoško-metodičkim osposobljavanjem pitomaca počinje već u drugoj godini školovanja (odjeljska obuka), a najveći rezultati se postižu u trećoj godini školovanja, kada se izučava predmet „Osnovi vojne pedagogije“, povećanim praktičnim radom u ulogama izvođača nastave, a posebno na stažiranju. Pedagoško-metodičko osposobljavanje počinje hospitovanjem kod predmetnih nastavnika na raznim tipovima časova i metodske-pokaznim vežbama, posle čega se pitomci počinju uključivati u praktičan rad. Pitomci se najpre upoznaju sa ciljem hospitovanja, temom, nastavnom jedinicom, organizacijskim i metodskim oblicima i nastavnim sredstvima vezanim za čas na kojem će se vršiti hospitovanje. Posle održanog časa vrši se analiza. Na taj način pitomci dobijaju praktične upute o tome kako bi trebalo da izgleda najbolji način izvođenja nastave.

Pri uključivanju pitomaca u praktičan rad, pomoć nastavnika je još veća. 5—20 dana pre kolektivne pripreme se odredi nastavna jedinica koju će pitomci izvoditi u ulozi nastavnika pred svojim drugovima i za koju treba individualno da se pripreme. Najčešće se praktikuje da pitomci najpre drže nastavu pred svojim vodom, a potom pred pitomcima mlađe klase i vojnicima. Na ovim časovima deo pitomaca drži nastavu, a ostali posmatraju, nakon čega sledi analiza.

U trećoj godini školovanja predviđeno je 20 radnih dana za stažiranje pitomaca podoficirske škole u jedinicama zemaljske artiljerije. Organizacijom stažiranja je predviđeno da se pitomci prvih dana upoznaju sa jedini-

com i planom i programom obuke vojnika. Nakon pokaznih časova formacijskih starešina, pitomci su upućeni da sami izvode nastavu sa vojnicima, kojoj prisustvuju ove starešine i ukazuju im potrebnu pomoć, posebno u metodici. Formacijske starešine jedinica, u kojima pitomci stažiraju, prate rad pitomaca i na kraju stažiranja za svakog daju kraću opisnu ocenu, koja sadrži celovito zapažanje o radu, uspehu i zalaganju. Oni dostavljaju i ostala zapažanja i predlog mera koje bi trebalo preduzeti da bi se tokom daljeg školovanja upotpunila obučenost pitomaca, kao i predloge za poboljšanje organizacije i načina sprovođenja stažiranja.

Za razliku od školovanja pitomaca artiljerijske podoficirske škole, u školi rezervnih oficira nastavnim planom i programom nije predviđeno ništa iz pedagogije. Međutim, najveći deo pitomaca, izuzimajući prosvetne radnike, nije imao prilike da se upozna sa ovom materijom, a čim dođe u trupu pojavljuje se u ulozi nastavnika — izvođača obuke. Radi ublažavanja ovog problema (iako ne i njegovog rešavanja), predmetni nastavnici odvajaju deo časova (koji je inače nedovoljan) za njihovo metodičko osposobljavanje. Podržavamo mišljenje da se odvoji do 20% časova iz svakog predmeta za metodičko osposobljavanje pitomaca, ali je realizacija ovog zahteva moguća jedino produženjem školovanja.

Da bi se ublažile posledice ovakvog stanja, i u vaspitno-obrazovnom procesu postigli što bolji rezultat, održavaju se ogledna predavanja, metodsko-pokazne vežbe, redovne analize održanog časa i dr. Mada se ovakvim radom na metodičko-pedagoškom osposobljavanju pitomaca postižu određeni rezultati, ipak se oseća potreba da se u nastavni program škole rezervnih oficira uključe određene teme iz teorije vojnog obrazovanja, koje bi pomogle pitomcima da se što bolje osposobe za izvođenje obuke sa vojnicima. Tu se misli, pre svega, na nastavne principe, nastavne metode, nastavna sredstva, organizaciju nastave i na proveravanje i ocenjivanje znanja, veština i navika.

Radi metodičko-pedagoškog osposobljavanja nastavnika i pitomaca, Uprava Centra je već preduzela organi-

zacijske mere na planu pisanja predmetnih metodika osnovnih predmeta (PGZA, taktika OAN). Saradnja sa drugim školama-centrima dobro bi došla u ovom nastojanju. U vezi sa ovim, preduzeli smo potrebne mere da pitomci izučavaju metodiku izvođenja nastave za predmete koje će oni kasnije kao starešine predavati vojnicima.

Pukovnik
LJUBOMIR ŠARANOVIĆ

NEOPHODNOST VEĆEG OSLANJANJA VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA NA REZULTATE NAUČNOISTRAŽIVAČKOG RADA

Pridružujem se ocenama koje ovaj skup svrstavaju u značajan poduhvat na planu unapređenja obrazovno-vaspitne prakse u JNA. Utoliko više što smo svedoci činjenice da su u nekim našim jedinicama i ustanovama stvarni efekti nastavno-obrazovnog procesa neadekvatni uložnim naporima starešina, — često i celih kolektiva, a da ne govorim o željama, zamislama i zahtevima komandovanja.

Nemoguće je postići nov kvalitet ako se ne budemo odlučnije oslobađali formalističkog i rutinerskog gledanja na proces obuke i vaspitanja. Treba smelije otvarati prostor za trajne vrednosti vaspitno-obrazovnog procesa, koje na određen način ostaju ugrađene u čoveku, postaju njegova istinska „svojina“.

Polazeći sa tog stanovišta, kao i od iskustva moralno-političkog vaspitanja, ukazao bih na dva aspekta nastavno-vaspitne prakse u jedinicama. Kao i celokupna nastava u Armiji, tako je i politička nastava u suštini dobro programirana, savremeno planirana, jasno usmerena. Njena je suština u tome da sistematizacijom određenih znanja, činjenica, prezentiranjem okolnosti i istorijskih veza, produbljuje znanja vojnika o onome šta imamo i šta smo stvorili u našoj zajednici i Armiji i na taj način utiče na formiranje njihovog pogleda na svet.

Smisao je takvih nastojanja da se kod ljudi formiraju stavovi, ubeđenja, da se izazove njihovo pozitivno opredeljenje, pobudi njihova privrženost ciljevima društvenog razvitka i pruži podrška određenom pravcu razvitka društva i Armije. Smatram da odnos između teorijskog i praktičnog nije nesaglediv ni u ovoj nastavi. Teorijski aspekt političke nastave vidim u šumi teoretsko-političkog znanja, zbiru činjenica, argumenata, saznanja, koja starešine prezentiraju vojnicima. Praktični (primenjeni) deo ogleđao bi se u osposobljavanju ljudi, ali ne samo posredstvom ove nastave već ukupnim efektima funkcionisanja vojne organizacije, da konkretno uočavaju, razumeju i dovode u međuzavisnost procese u društvu i Armiji. Jasno, to je najsloženija i najteža „dimenzija“ političke nastave.

Veoma su prisutna nastojanja komandi i organizacija SK da se moralno-političko vaspitanje učini funkcionalnijim i svrsishodnijim sa stanovišta povećanja borbene spremnosti jedinica i ustanova. Mislim, da je to moguće postići ako ostvarimo sledeće pretpostavke: a) ako u nastavi do kraja realizujemo principe očiglednosti, aktuelnosti i životnosti sadržaja; b) ako se oslonimo na svest i podršku najobrazovanijih i najinteligentnijih idejno-izgrađenih vojnika i starešina, koji su u stanju da razložno i uverljivo tumače nastavne sadržaje drugima; c) ako ovu nastavu „približimo“ stepenu obrazovanja, i da njome utičemo na svest ljudi.

Neka naša zapažanja i ispitivanja postojeće prakse ukazuju da takvo poimanje i prihvatanje političke nastave najviše „guši“ nesavladana praksa preteranog verbalizma, formalizma i praznog teoretisanja. Tom radu „pridodato“ je dosta dekora, umesto sadržaja i činjenica, odnosno na štetu sadržaja i činjenica. Sasvim je realno pretpostaviti, a tako i jeste, da deo tako formiranih i stečenih znanja ostaje — kako neko reče — „u sferi nepriemljivog u oblasti praktičnog života“, svakodnevnog rada, stvarnog ponašanja ljudi i njihovog ispoljavanja na zadacima jedinica.

Prisutna je, isto tako, tendencija da politička nastava suviše poprimi karakter usko shvaćene nastave u vidu

zbira lekcija i predavanja, a zapostavljaju se fundamentalni (vaspitni) ciljevi i efekti obrazovno-vaspitnog procesa. Nije uvek u centru pažnje čovek i njegova idejna i akciona usmerenost. Svrha moralno-političkog vaspitanja jeste da ljude mobiliše, priprema i angažuje na svesno i istrajno oživotvorenje zadataka jedinica. Zanemarivanju komponente svesnog i akcionog doprinosi težnja, a i zahtev, da se ova nastava — kao i drugi predmeti (recimo nastava gađanja) — što preciznije oceni i odmeri kroz ocenu, broj. Ako bi tako jednostrano vrednovali i cenili rad u MPV, mogli bismo doći u situaciju pogrešnog, jednostranog procenjivanja stvarnog učinka, jer bi moglo proisteći da nam je manje važno koliko nam, na primer, malograđanština, propaganda Zapada, nacionalizam, šovinizam ili religija utiču na svest i ponašanje ljudi, od toga, koliko oni poznaju takve pojave i opredeljenja u društvu i van njega. Zalažem se, prema tome, za takvu aktivnost gde će prioritet imati idejna i vaspitna usmerenost nastave, koja samo tako može uticati na sve ostale procese i na jačanje i stvaranje savremene vojne organizacije.

Rekao bih reč-dve o vojnom kolektivu. U Armiju dolazi sve više obrazovanih ljudi, iskusnih mladića, sa formiranim radnim navikama, smislom za savremenu organizaciju, a i ljubavlju i smislom za napore, kolektivni rad, drugarstvo. Oni su spremni za akciju, stvaralaštvo, delo. Dijapazon njihovog interesovanja za probleme društva i vojske, najčešće oduševljava i prelazi relacije, a i potencijalne mogućnosti čete-baterije. Takvi ljudi su, sem retkih pojedinaca, sasvim voljni da se do kraja angažuju na svim zadacima koji su jasno postavljeni, svesno usmereni, orijentisani na stvarno jačanje i produbljanje borbene spremnosti jedinica. Međutim, tačno je, isto tako, da naš vojnik zahteva odgovarajuće poštovanje njegove ličnosti, njegovog „ja“, uvažavanje njegovih predloga i mišljenja. On hoće ravnopravan dijalog sa starešinom ako nije na zadatku, u stroju i na raportu. To se mora ceniti i respektovati. Mnoge starešine nisu u stanju da takvo raspoloženje ocene i iskoriste spremnost i sposobnost svojih kolektiva.

Na kraju nekoliko predloga:

1) Mišljenja smo da rezultati naučnih istraživanja u JNA treba da postanu svojina cele naše armije — svake njene jedinice i ustanove — i to što pre i što potpunije. Za sada je, izgleda, taj proces spor i dosta neorganizovan.

2) Na savetovanju je bila prisutna ideja o širem i potpunijem naporu svih nas na osavremenjavanju nastave u Armiji. Na svim nivoima komandovanja, naglašava se da su obuka i vaspitanje najvažnije obaveze i prvorzredni zadatak. U praksi se ovaj stav vrlo teško i nepotpuno realizuje. Šta je razlog i gde su uzroci takvom stanju? Pre svega, takvom zahtevu nisu prilagođeni naš metod rada, kadrovska rešenja i dr. Naročito je troma, staromodna i glomazna vojna administracija. Ona, čini mi se, u najvećoj meri potkopava, pa i eliminiše i svodi na apel i frazu naša nastojanja da nastava postane primarna obaveza. Mislim, da bismo u narednom periodu naše napore morali usmeriti i u prevazilaženju baš te protivurečnosti.

3) Provere znanja, norme, testovi i razni drugi pokazatelji kojima se meri i vrednuje obučenost, osposobljenost i lični kvaliteti pojedinaca i jedinica, traže dublju i temeljitiju studiju — bolje rečeno, naučno fundiranje i sistematizaciju. Samo tako možemo doći do naučno zasnovanih normi, stavova i kriterija, a subjektivizam i jednostranost u ocenjivanju i rangiranju jedinica i pojedinaca bili bi eliminisani. Samim tim suzbili bismo razne kritike, a često i nezadovoljstvo ljudi, zbog načina na koji se rangiranje i ocenjivanje sada vrši u nekim jedinicama.

4) Bilo bi potrebno da organi DSNO prikupe, srede i sistematizuju najvažnija iskustva drugih armija o sprovođenju obrazovno-vaspitnog procesa, a naročito iskustva armija socijalističkih zemalja.

5) Mislim, da nam predstoji obaveza da kritički i celovito sagledamo vrednost i kvalitet naših vojnih časopisa. Ove publikacije u mnogočemu nisu na nivou savremene armije. U njima nema dovoljno kritičkih analiza, studija naših iskustava i kritike savremene vojne prakse. Još manje je polemike i borbe mišljenja.

PROBLEMI INTENZIFIKACIJE I MODERNIZACIJE NASTAVE

Kako da racionalno spojimo nastavni proces i sve brži tehnički razvitak, koji je kod nas u avijaciji izrazito dinamičan, to je pitanje koje se u našoj akademiji postavlja vrlo ozbiljno. Za njega se traže rešenja. Da su upravo to preokupacije i drugih škola i akademija ukazuje nekoliko koreferata iznetih u materijalima savetovanja. Najreljefnije te probleme iznosi potpukovnik Milutinović u koreferatu „Veza između savremene tehnike, nastavnog plana i programa i mogućnosti pitomaca“. Zato ću se delimično nadovezati na njegovo izlaganje.

a) Zastarelost nastavnih planova i programa nastupila je svake, ili svake naredne klase, odnosno odobreni nastavni planovi i programi bili su na snazi najviše četiri godine.

b) Dolazi do povećanja predmeta od 23 (za XI klasu) na 28 (za XX i XXI klasu), a broj naučnih disciplina u programima od 51 (XI klasa) na 98 (XX i XXI klase).

c) Pod uticajem narastajućih vaspitno-obrazovnih potreba menjani su ne samo broj predmeta i disciplina već i obim gradiva.

I, konačno, sledi zaključak i predlozi (citiram izvodno): „S obzirom na tendenciju daljeg razvoja vazduhoplovne tehnike i tehnike PVO, može se smatrati da će se vaspitno-obrazovne potrebe i zahtevi koji iz njih proističu i dalje povećati. Zato je nužno da se ovaj problem sistematičnije izučava radi iznalaženja najpovoljnijih rešenja za utvrđivanje tih potreba, izradu nastavnih planova i programa i poboljšanje uslova školovanja. Pre svega, smatramo da je potrebno razmotriti mogućnosti povećanja trajanja školovanja u podoficirskim školama na 4 godine“. Međutim, ako bismo ostali na isključivo tradicionalnim nastavnim oblicima i metodama, onda je sasvim sigurno da bismo došli u situaciju da rešenje realizacije nastavnih planova i programa tražimo isključivo u povećanju vremena školovanja. Smatramo da racionalizaciju nastave

možemo ostvariti najviše intenzifikacijom i modernizacijom nastavnog procesa. Naime, pretežno frontalna i pretežno verbalna nastava postaju danas anahronizam, koji ne obezbeđuje realizaciju novih nastavnih planova i programa i ostvarenje postojećeg cilja školovanja. Nastavni proces u Vazduhoplovnoj vojnoj akademiji treba da pruži pitoncima više nego do sada, ali će i od njih zahtevati znatno više. Studiozno je razmatrano pitanje — kako organizovati savremeni nastavni proces. Utvrdili smo da je neophodno da uvodimo u nastavni proces one nastavne oblike i metode (klasične i savremene) koji obezbeđuju kvalitetno i efikasno usvajanje savremene tehnike, mehanizacije i automatizacije. Reč je, pre svega, o programiranoj nastavi, odnosno programiranom učenju, uz primenu pisanih sekvenci i nastavnih strojeva. Ovde se nalazimo još u eksperimentalnoj fazi, neposredno pred uvođenje nastavnih strojeva — tipa digitalnih simulatora u obuku eskadrila. Strojevi su namenjeni za teorni deo letačke obuke (pokretna učionica, zemaljska priprema, prethodna i izvršna priprema za letenje). Sačinjeni su programi za uvežbavanje i ispitivanje pitomaca; nastavni strojevi ne eksponiraju novi izvor znanja, već su samo sredstvo za ispitivanje i dobijanje povratne informacije, tj. rade u ulozi egzaminatora. U narednoj etapi biće izrađeni programi, kako bi se digitalni simulatori stavili i u službu programirane nastave. Takođe, nalazimo se u završnoj fazi rada elektronske učionice za frontalnu programiranu nastavu. Ona će nam omogućiti izvođenje: a) klasične nastave, b) poluprogramirane nastave; c) poentiranje i automatsku obradu rezultata; d) dobijanje povratne informacije; e) izvođenje programirane nastave sa potpuno automatskim nastavnim procesom. To znači da će u elektronskoj učionici biti moguće izvoditi nastavni rad u sledećim vidovima: obrada nove građe, uvežbavanje, ponavljanje, ispitivanje, proveravanje.

Smatramo da se u našoj budućoj nastavnoj praksi moramo sve više orijentisati na integraciju klasičnih i savremenih metoda. Uvodimo one nastavne metode koje omogućuju upotrebu kibernetike i drugih tehničkih sred-

stava, kao i primenu programirane nastave, kako bismo intenzivirali nastavni proces i učinili ga što ekonomičnijim i efikasnijim. Mišljenja smo da se treba smelije orijentisati na ispitivanje i istraživanje programirane nastave u našim uslovima i prilagoditi je našim potrebama.

San. pukovnik
dr JOSIP MARIJAŠ

SELEKCIJA KANDIDATA ZA SANITETSKU PODOFICIRSKU ŠKOLU

U Sanitetskoj podoficirskoj školi (SPŠ), u protekle tri godine ispitivane su opšte mentalne sposobnosti, odnosno inteligencija pitomaca. U tu svrhu korišten je opšti kvalifikacioni test (OKT test), koji je namenjen za ispitivanje opštih intelektualnih sposobnosti regruta.

Primenjena su tri subtesta: test rezonovanja, test perceptivnih sposobnosti i test za ispitivanje sposobnosti brzog operisanja broječanim simbolima u osnovnim računskim radnjama.

U tri klase pitomaca, koje su do sada obuhvaćene, našli smo da u grupu natprosečnih ulazi 51,4%, u grupu prosečnih 45,7% i u grupu ispodprosečnih 2,9% ispitanika. Nije bilo značajnijih razlika između pojedinih klasa koje smo ispitivali u toku protekle tri godine.

Rezultati ispitivanja su nam služili: da se sastave približno jednaki pitomački vodovi prema rang-listi intelektualnih sposobnosti pitomaca; da se stekne uvid u mogućnost svakog pitomca pojedinačno, kako bi se kasnije na njega pedagoški adekvatno delovalo; da se vrše upoređenja mentalne razvijenosti između klasa i pitomačkih vodova u okviru klase; da se stekne uvid, koje su minimalne mentalne sposobnosti pitomaca potrebne da se sa uspehom završi školovanje u Sanitetskoj podoficirskoj školi.

Prema našim dosadašnjim iskustvima, vrednost rezultata koji su dobiveni primenom OKT-testa i postignuti uspeh pitomaca u toku školovanja pokazuju statistički

značajnu zavisnost, odnosno slaganje, mada u pojedinim slučajevima ima i odstupanja. Razlozi za to su što neki pitomci nisu motivisani za školovanje u SPŠ, ili deluju drugi nesistematski intervenirajući faktori. Česta je pojava da pitomci dolaze na školovanje pod uticajem roditelja, staratelja, iz socijalnih razloga ili drugih neprilika u porodici.

Ističemo prognostičku vrednost OKt-testa u pogledu uspeha u savlađivanju nastavnog programa kako pojedinca, tako i grupe. Za nastavnike je podatak o mentalnoj razvijenosti pitomca i grupe od velike vrednosti, jer im pomaže da se što bolje postave u organizaciji nastavnog rada.

Praćenjem rezultata i upoređivanjem uspeha u učenju pitomaca na kraju školovanja, utvrdićemo minimum intelektualne razvijenosti potrebne da se školovanje u SPŠ sa uspehom završi. Ova ispitivanja će isto tako postaviti granicu za kriterijum u pogledu zahteva za mentalnu razvijenost kandidata za pitomca SPŠ u narednim klasama.

Vršena su i ispitivanja psihomotornih sposobnosti kandidata za smer zubara, pomoću sledećih test-aparata: O' Conrovov-test aparat za određivanje spretnosti prstiju, test „žica-pločica“ za određivanje spretnosti ruke i Medeov psihomotorni test-aparat za određivanje spretnosti ruku u vezi sa okulomotornom koordinacijom. Na osnovu dobijenih rezultata, neki kandidati za zubare su isključeni sa ovog smera.

Na početku školovanja su, pomoću posebnog testa, vršena ispitivanja da bi se utvrdio fond znanja koji pitomci donose iz osmogodišnje škole. Testom su proveravana znanja koja su najpotrebnija za školovanje u SPŠ: iz biologije, fiziologije, higijene i anatomije. Pitanja su se kretala u okviru programa osmogodišnjih škola. Ovim ispitivanjem obuhvaćene su dve klase pitomaca. Ustanovili smo da pitomci iz ovih predmeta nemaju dovoljno znanja, što pokazuje i broj tačno rešenih zadataka u okviru testa, a koji iznosi 47,2% za jednu klasu, i 52,6% za drugu; ili na svako drugo pitanje u testu nije dat tačan odgovor. Pitanja u testu su baždarena na prethodnoj klasi pitomaca. Analiza otpuštanja pitomaca sa školo-

vanja, zbog slabog uspeha, ukazala je da su razlozi za ovo u nedovoljnom fondu znanja baš iz ovih predmeta.

Sva obavljena istraživanja pokazala su svoju prediktivnu mernu vrednost. Zato bi se njegovom primenom u budućnosti mogli postići značajni rezultati u pogledu racionalnijeg selekcioniranja pitomaca. Predlažemo:

1. da se obavezno testira inteligencija kandidata za podoficirske škole i to u vreme opštih zdravstvenih pregleda. Da se kandidati, koji prema postignutim rezultatima ulaze u grupu ispodprosečnih, ne prime na školovanje u podoficirsku školu;

2. kandidati koji uspešno prođu kroz opšti zdravstveni pregled i ispitivanje mentalne razvijenosti treba da polažu prijemni ispit, ili da popune test znanja. Na osnovu dobivenih rezultata i ranga vršio bi se prijem u podoficirsku školu;

3. potrebno je odrediti psihofizičke parametre za obavljanje poslova i izvršenje zadataka na pojedinim formacijskim mestima na koja se pitomci raspoređuju posle završenog školovanja, da se postavi kriterij za odabiranje kandidata za pojedine škole i profile.

Kapetan bojnog broda
BOŽO ŽARKOVIĆ

USKLAĐIVANJE SISTEMA VOJNOG ŠKOLSTVA SA SAVREMENIM POTREBAMA I NJEGOVA INTEGRACIJA U SISTEMU OBRAZOVANJA U DRUŠTVU

Mišljenje je mnogih starešina da više nema razloga, niti uverljivih argumenata da se ne pristupi usklađivanju sistema vojnog školstva sa školskim sistemom u društvu. Modernizacija Armije, njena sve složenija tehnička opremljenost i organizacija traže od starešina veće tehničko i opšte obrazovanje iz mnogih naučnih disciplina, jer se bez njega teško mogu sticati potrebna stručna znanja. Bez takvih opštih znanja starešine ne mogu individualno uspešno raditi kroz čitav svoj radni vek, na svom usavršavanju kao starešine i svoje jedinice. Ne smemo da bu-

demo improvizatori, prakticisti i subjektivni u oceni rezultata koje postižemo u obrazovno-vaspitnom radu, a koji nisu zavidni.

Već duže vremena diskutujemo o vojnom školstvu, došli smo do određenih spoznaja, bilo kroz ličnu praksu ili iskustvo drugih, kroz praksu smo se uverili u objektivnost naših starešina i njihovu spremnost da podnose žrtve i napore kada to treba. Ali, budimo uvereni i u to da mnoge starešine ne mogu da shvate zašto se sporo napreduje i zašto se ne može sistem vojnog školstva učiniti integralnim delom visokoškolskog sistema u našem društvu, tj. da se kroz redovno vojno školovanje daju starešini solidna fundamentalna tehnička i opšta znanja iz naučnih disciplina koja su mu potrebna u toku radnog veka.

Obična je zabluda ako neko misli danas da će putem propagande obezbediti da mladi čovek, solidnog srednjoškolskog obrazovanja, pođe u Armiju u bilo koju vojnu školu radi poziva, pa i materijalnih uslova. Toga su se mogle prihvatiti generacije iz revolucije i mladi ljudi neposredno nakon rata, koji su, objektivno rečeno, bez obzira na njihov entuzijizam i želje za naukom, tehničkim i opštim obrazovanjem, radi subjektivnih gledanja pojedinih faktora, ostali nedoškolorani. Zbog nedostatka opštih stručnih znanja i priznatog statusa u društvu, oni nisu u mogućnosti da se uključe ni u najosnovnije delatnosti u društvu, iako su mnogi od njih solidnih opštih sposobnosti, pa i dobri vojni stručnjaci. Redovnim vojnim školovanjem nisu stekli potrebno zvanje koje bi, s obzirom na stečeno tehničko i opšte obrazovanje, moglo biti priznato u društvu. Takođe, teško se išta sigurnije može reći kako će u budućnosti proći dosadašnji posleratni starešinski kadar. Zato nije slučajno što ima osipanja mladih starešina, posebno podoficira, koji su izvanredni stručnjaci, a neki su ličnim zalaganjem stekli i visokoškolsko obrazovanje, ali odlaze iz Armije, jer zbog određenih stavova (propisa) ne vide razvojnu perspektivu u Armiji.

Danas, a pogotovo u budućnosti, teže se može pretendovati na autoritet na bilo kom radnom mestu, posebno u Armiji, bez solidnog tehničkog i opšteg obrazovanja

i određenog zvanja stečenog redovnim vojnim školovanjem — bez toga nema i ne može biti lične afirmacije u društvu, na radnom mestu i vojnom kolektivu. Bez znanja i određenog zvanja nema autoriteta.

Kad diskutujemo o obrazovanju i vaspitanju morali bismo imati jasan cilj, šta želimo i šta možemo dati i tražiti danas od našeg vojnika i starešine u odnosu na njihov nivo tehničke i opšte obrazovanosti. Neodrživo je shvaćanje da je u obuci vojnika osnovno davanje veština, a ne potrebnih stručnih znanja, bez kojih se teško može obezbediti uverenje da tako i tako treba raditi, a ne drugačije. Zato nije slučajno da se u jedinicama, u kojima se u obuci sa vojnicima daje prednost veštinama nad znanjima, programska lepeza potreba u obuci pri kraju vojnog roka obveznika širi, umesto da se sužava.

Na kraju, želeo bih da kažem da i pored toga što ističemo da se bez nauke i stručnosti ne može, moramo biti oprezni, da ne izgubimo iz vida čoveka u našem samoupravnom društvu, onakvog kakvu viziju o njemu imamo. Imam utisak da su pojedinci skloni da nekritički prenose iskustva iz drugih zemalja i da čoveku prilaze kao nekoj aritmetičkoj brojci, a u njemu ne vide subjekt obrazovanja i vaspitanja.

Savetnik u Zavodu za stručno obrazovanje SRS,
RATKO JOVIČIĆ, dipl. pedagog

Pozdravljajući ovo savetovanje, želim da kažem da, po mom mišljenju, ovo savetovanje daleko prevazilazi okvire koji su mu dati prilikom njegovog koncipiranja. Ono prelazi ove okvire iz sledećih razloga:

Svi mi, gosti, lako smo mogli da utvrdimo sa kakvim se intenzitetom konstituiše vojna andragogija, kao relativno samostalna naučna disciplina. I ne samo to. Savetovanje je pokazalo i dokle je, do kog nivoa, došla ova naučna disciplina u svome konstituisanju. Intenzitet konstituisanja vojne andragogije je neobično značajan za konstituisanje ostalih, posebnih andragogija, a naročito za konstituisanje industrijske andragogije.

Na ovom savetovanju jasno se moglo videti kako se pedagogija i andragogija uzajamno dopunjuju. Vi lepo operišete sa pojmovima pedagogije kad se radi o mladim i sa pojmovima andragogije kada se radi o odraslim.

Nema mesta nikakvom antagonizmu i nipodaštavanju jedne ili druge discipline, a tendencije da se ignoriše bilo andragogija, bilo pedagogija moraju se energično odbaciti. Na ovom savetovanju se jasno vidi da se i pedagogija i andragogija, kao relativno samostalne discipline, međusobno dopunjavaju. Možda ćete upravo vi da ispoljite inicijativu za formiranje jedne nove, šire teorije oblikovanja socijalističke ličnosti, u kojoj će kao dve relativno samostalne sfere da se nalaze i pedagogija i andragogija. Savetovanje je pokazalo da se andragogija prema pedagogiji odnosi kao posebno prema posebnom.

Treća stvar, po mom mišljenju neobično značajna, koja će nama svima da posluži, jeste vaš odnos prema vašem pozitivnom iskustvu. Mi naše iskustvo nedovoljno cenimo. Ovo moram reći i za samog sebe, a i za instituciju u kojoj radim. Nismo još dovoljno stigli da sakupimo sva iskustva, da ih sredimo, da ih sistematizujemo, da ih izučimo. A sad zamislite koliko smo daleko od onoga što možda vi očekujete — da ih uopštimo. Međutim, vi tu drukčije postupate i mislim da će se i odatle moći nešto da nauči, a naročito u vašem već sada, rekao bih, vrlo ozbiljnom naučnoistraživačkom radu. On je, u stvari, nešto što je vrlo prijatno iznenadilo sve goste.

U toku je proces sagledavanja vrednosti obrazovnog rada i u stručnom školstvu, u kojem se menjaju neka stara ukorenjena shvatanja u odnosu na obrazovanje stručnih kadrova. Vi se sećate da smo ranije uvek mislili da je obrazovanje samo nadgradnja. Konačno, vidimo da je obrazovanje, u stvari, materijalna baza, da su znanja upravo najbolja sirovina i da je ulaganje u školstvo i obrazovanje, u stvari, najrentabilnija investicija. A to je ono što je sagledano i na ovom savetovanju.

U poslednje vreme mi ozbiljno intenziviramo napore u racionalizaciji nastave. Vidimo da i vi to činite. Ovo

što sam slušao ovde biće od ogromnog značaja i za intenziviranje nastave — u stručnom školstvu. Zato još jednom ukazujem na potrebu i korisnost međusobne saradnje.

Pukovnik

SPIRO IVANIŠEVIĆ, profesor

POTREBA ISTRAŽIVANJA U PRIMENI FILMA U VOJNOJ NASTAVI

Uzimam reč, u prvom redu, zato da bih pažnju ovoga skupa i mnogostruke istraživačke napore naših vojnih pedagoga, andragoga i psihologa okrenuo ka još jednom, aktuelnom i za ispitivanje, zanimljivom i zahvalnom pitanju. To je pitanje validiteta i efikasnosti našeg nastavnog filma. Ubeđen sam da prisutni stručnjaci mogu i da bi trebalo da se u svojim jedinicama i ustanovama zainteresuju i za film i da jednim naučnim prilazom toj materiji značajnije doprinesu unapređenju proizvodnje i korišćenja nastavnog filma. Ovo utoliko pre, ako imamo u vidu da mi danas u JNA raspolazemo sa oko 35.000 kopija raznih filmova, čija ukupna vrednost prelazi milijardu starih dinara i da se za proizvodnju nastavnih i drugih filmova i serija vojnostručnih dijapozitiva svake godine odvajaju preko pola milijarde starih dinara. Značaj ove problematike dobija na težini, ako ovim pokazateljima dodamo još samo jedan podatak, naime, da mi danas u JNA, za prikazivanje ovih filmova i dijapozitiva koristimo preko 4.000 kino-projektora, dijaprojektora i ostalih savremenih i relativno skupih sredstava za projiciranje.

U vezi sa napred navedenim, ukazao bih na neka od pitanja po kojima bi se mogla vršiti istraživanja:

1) u kojoj meri je naš nastavni film tematski prilagođen i sadržinski usaglašen sa nastavnim planovima i programima, te kao takav podesan za uklapanje u proces obuke i vaspitanja;

2) vrednovanje nastavnog filma putem komparacije rezultata postignutih u obuci i vaspitanju tamo gde je

nastavni film bio korišten i tamo gde nije bio zastupljen u nastavnom procesu;

3) kako bolje i efikasnije motivisati izvođača obuke i postići njegovu kontinuiranu zainteresovanost za primenu nastavnog filma.

Ovi i drugi svrsishodni naponi, posebno u vojnim školama, mogu da budu usmereni i na područje korišćenja serija dijapozitiva, ili pak mogu da se kreću u domenu korelacije validiteta: film — dijapozitivi.

MUHAMED ŠESTANOVIĆ, dipl. pedagog

VOĐENJE (SAVETOVANJA) U VASPITNO-OBRAZOVNOM RADU SA PITOMCIMA

Ima pitomaca koji dolaze u školu sa manjim ili većim tegobama emocionalne prirode. Neki, opet, usled teškoća prilagođavanja u toku samog boravka u vojnoj školi, bivaju okupirani raznim problemima koji slabe ličnosti dovede u depresivna i druga neprijatna raspoloženja. Takva raspoloženja, svakako, i pored relativno visokih opštih sposobnosti, utiču na postignuća u učenju. Zato pedagog a i starešina, u vojnoj školi, mora biti osposobljen da pomogne takvom pitomcu. Jedna od pedagoških mogućnosti jesu mnogobrojne tehnike vođenja ili savetovanja.

Vođenje je pedagoški pojam koji znači savetovanje, upravljanje, bodrenje, naređivanje itd.

Od mnogobrojnih načina vođenja govoriću samo o tri: pedagoški razgovor ili individualno savetovanje, rad sa pitomcima — slušaocima u malim grupama i tehnike praćenja emocionalnog i socijalnog prilagođavanja pitomaca u vođstvene svrhe.

1. Za razliku od vođenja razgovora (intervjua) sa sagovornikom¹⁾, u kome je jedini cilj da dobijemo neku informaciju (sakupljanje činjenica), a kojeg možemo nazvati sociološki intervju, pedagoški intervju je mnogo teži i suptilniji. Pedagog ima težak zadatak, pre svega zato što u razgovoru sa sagovornikom ne sakuplja samo infor-

¹⁾ Vaspitanik — pitomac-slušalac, potčinjeni.

macije nego i prenosi činjenice (savete). Dakle, pedagozi moraju i doznati i delovati. Dobro obučeni pedagog može da menja (ujednačava) stavove, želje, interese, da izaziva planirano ponašanje, tj. da putem reči deluje na intimnu stranu vaspitanika. Pedagog, a i svaki starešina, koji je pedagoški dobro školovan, može planiranim razgovorom (što se mnogo i koristi) delovati na vaspitanika — potčinjenog da izmeni svoja shvatanja, boriti se protiv zataškavanja slabosti itd. Usmerenim razgovorom starešine mogu pružiti pomoć potčinjenom u njegovom bržem i lakšem emocionalnom i socijalnom prilagođavanju uslovima rada i života u garnizonu. Ugled koji starešina uživa među potčinjenima u dobroj meri, pored ostalog, zavisi i od njegove sposobnosti da vodi planirani razgovor sa njima. Neka istraživanja su pokazala da od stručnog vođenja razgovora zavisi povećanje efekta rada na radnim mestima pa je, i zbog toga, važno osposobljavati starešine i sve one koji se bave vaspitnim radom u tehnikama pedagoškog razgovora.

Postoji mišljenje da se ljudi ne mogu školovati za vođenje dobrog i suptilnog pedagoškog razgovora. Prema ovim mišljenjima, sposobnost vođenja planiranog razgovora je unapred data. Međutim, dosadašnja teoretska i praktična iskustva ne potvrđuju takva mišljenja. Istina, vođenje pedagoškog razgovora je teška stvar i neke osobe nikada ne mogu postati dobri savetodavci. Ali, iskustva pokazuju da mnoge osobe, koje su posebno trenirane u vođenju pedagoškog razgovora, pokazuju znatan napredak u tom radu.

Mišljenja smo da je neophodno, nakon teoretskog saznanja o planiranom razgovoru, da starešine i svi oni koji se bave vaspitnim radom u školi i garnizonu što više dožive i osete razgovor u raznolikim situacijama. Najbolji način za to su korišćenje sociodrame i igranje svoje i tuđe uloge (unošenje u svoje i tuđe uloge).

Kojim tehnikama i procedurama treba trenirati starešine u vođenju pedagoškog razgovora.

Kako će razgovor dalje teći, koliko će imati vaspitnog efekta, umnogome zavisi od toga kako ćemo otpočeti ra-

zgovor. Prvi kontakt, prve reči, prvih pet minuta ophođenja igraju veoma važnu ulogu. Čitav razgovor može propasti samo ako je kontakt u prvim minutima neuspeo. Evo nekih problema:

a) kako u toku razgovora postavljati pitanje sagovorniku. Samo pitanje može stimulatивно delovati na dalji razgovor, a može ga potpuno upropastiti;

b) replike, saglašavanje, primedbe, odgovori, reakcije i komentarisanje u razgovoru mogu da budu tople, permisivne, koje će omogućiti da se sagovornik oseća komotnije i slobodnije. Kako to postići?

c) u razgovorima se često moramo suprotstaviti sagovorniku, ali kako to učiniti a da ne dođe do tenzije? Naše reči, u pedagoškom razgovoru, ne smeju „bacati ulje na vatru“, ne smeju izazvati „zlu krv“. Kako u suprotstavljanju opozitnim idejama ne uvrediti sagovornika i ne stvoriti mu neprijatnu situaciju, a ipak ne biti mlak i mekan?

d) u toku razgovora sagovornik često začuti. Kako prebroditi teške situacije u pedagoškom razgovoru?

e) davanje saveta nije teška procedura, ali prihvatanje saveta od strane sagovornika je teška stvar. Šta učiniti da sagovornik lakše prihvati naše savete?

f) onaj koji vodi razgovor mora da zna kako ga prekinuti, kako ga zatvoriti (završiti), jer od toga umnogome zavisi naše daljnje delovanje na sagovornika. Kako proceniti da je vreme da završimo razgovor?

Ovo su bila samo neka pitanja pedagoškog razgovora na koja bi sve starešine trebale da dobiju odgovore, ako nam je cilj da ih obučimo da deluju na svoje potčinjene, i ako je njima cilj da ih potčinjeni više vole i cene.

2) U poslednje vreme pedagozi jako mnogo tragaju za efikasnijim metodama vaspitnog rada. Neki pedagozi, kod nas i u svetu, smatraju osmišljeno organizovane i pedagoški vođene diskusije u malim grupama kao jednu od glavnih mogućnosti delovanja na pojedince i grupe.

Grupa je jako pogodna za stimulisanje rešavanja individualnih i grupnih problema putem raznih prilaza u

grupnom vođenju. Male grupe su pogodan medij u kojem se vaspitanici otvaraju i omogućavaju nastavnicima i starešinama da ih bolje upoznaju radi praćenja i pružanja napora za reorganizaciju samog ponašanja vaspitanika. Grupa je naročito pogodna za vaspitanje socijalnih stavova i socijalnog ponašanja. Na osnovu rada vaspitanika u maloj grupi i prihvatanja od strane grupe, možemo predikovati ponašanje našeg vaspitanika. Prihvatanje vaspitanika od strane grupe, a naročito onog koji je pokazivao manifestno asocijalno ponašanje, zatim, pružanje šanse da se takav vaspitanik identifikuje sa socijalno zdravom grupom i da se na takav način oseća zaštićenim, može da deluje snažno terapijski i da izazove bitne promene u ponašanju.

Rukovodioci sastanka i ne znaju da od njih najviše zavisi koliko će sastanak iskoristiti ne samo u rešavanju operativno-radnih zadataka nego i u vaspitne svrhe. On treba da u vaspitne svrhe iskoristi zakonitosti grupne dinamike, kao: grupne procese, socijalne mehanizme i socijalne interakcione procese. Zaista, zakonitosti grupne dinamike mogu da budu pravi lek u pedagoškom radu sa potčinjenima, samo ako su rukovodioci sastanaka za to obučeni.

Ako se starešine donekle osposobe u tehnikama grupnog rukovođenja i stvaralački primenjuju zakonitosti grupne dinamike u radu sa potčinjenima, mogu mnogo doprineti pedagoškom radu u vojnoj školi i garnizonu. Nakon upoznavanja starešina sa teoretskim dostignućima o zakonitostima grupne dinamike, treba ih vežbati tehnikama i procedurama vođenja grupne diskusije: kako otvoriti grupnu diskusiju; procedura međusobnog upoznavanja i upoznavanja grupe sa uslovima grupnog rada; kako komentarisati u grupnoj diskusiji; veštini upotrebe adekvatnih pitanja; kako prevazilaziti teške situacije u radu grupe; šta učiniti da se poveća grupna saradnja; koje procedure koristiti u donošenju grupne odluke i sl.

3) Radi pedagoškog vođenja pitomaca nužno je i detaljno pratiti njihovo emocionalno i socijalno prilagođavanje. To se postiže vođenjem kumulativnog dosijea svakog pitomca.

Kumulativni dosijeji mogu poslužiti, pored ostalog, poboljšanju rukovođenja, tj. u savetodavne svrhe. Pomoću podataka iz dosijea, nastavnici mogu brzo identifikovati probleme ličnog i socijalnog prilagođavanja. Dosije pruža kompletnu i dinamičku sliku o pitomcu. Nastavnik će pomoću dosijea lakše dijagnosticirati uzroke slabog učenja ili poremećaje u ponašanju. Kao što ocenjivanje znanja predstavlja pothranjivanje procesa učenja, tako svako beleženje „rezultata“ (ocene ponašanja, radnih navika) igra ulogu svojevrsnog „potkrepljenja“. Svesni da su posmatrani i da o zapažanjima starešina vodi zabeleške, pitomei sami kontrolišu svoje ponašanje i postaju odgovorniji prema svemu što se od njih traži.

Tipovi dosijea, podaci koji se traže u dosijeu i način izrade dosijea, mogu biti različiti. Danas su jako rašireni dosijeji u obliku fascikla. Ovaj tip dosijea je pogodan zato što se u njemu mogu držati neki pitomački prilozii (pitomački radovi, izjave, pismene pohvale itd.).

Pitomački dosije treba praviti tako da iz njega možemo dobiti podatke pomoću kojih ćemo lakše dijagnosticirati i interpretirati pitomčeve teškoće u emocionalnom i socijalnom prilagođavanju radi savetovanja. Pri unošenju podataka u dosije, uvek postaviti sebi pitanje: „Koliko će ovaj podatak da doprinese određivanju interesovanja, sposobnosti, podobnosti, nedostataka i profesionalne mogućnosti kod jednog pitomca“.

Pitomački dosije koji je uveden ove školske godine u Vazduhoplovno-tehničkoj vojnoj akademiji, pored opštih (ličnih) podataka, obuhvata sledeće podatke: o zalaganju u učenju, za svaki mesec, koji su dati u obliku deskriptivnog skalera; o odsustvovanju od nastave (razlog i vreme); o pedagoškim merama i njihovim rezultatima; o promenama u porodici, dok je pitomac u školi; skaler ličnosti; o istaknutim problemima i postignućima pitomaca; anegdotske beleške; o postignućima u učenju i o intervjuu sa pitomcem.

Cilj ovog našeg razmatranja jeste da ukaže na to da danas postoje mnogobrojne tehnike vođenja i savetovanja vaspitanika. Smatra se da metode individualnog saveto-

vanja, a posebno metode delovanja putem diskusija u malim grupama, predstavljaju jednu od najvećih mogućnosti vaspitnog rada u školama pa, prema tome, treba da se primene i u vojnim školama. Na žalost, kod nas ne postoje stručni radovi koji obrađuju ovu problematiku. Sva iskustva u pedagoško-psihološkom radu u Vazduhoplovno-tehničkoj vojnoj akademiji ukazuju na potrebu da se ona upoznaju, da se starešine obuče u tehnikama savetovanja i ubeđivanja.

Pitomački kumulativni dosije sa anegdotskim beleškama i skalerom ličnosti mogu da se koriste u savetodavne svrhe. Uz podatke o opštim i posebnim sposobnostima pitomaca, on će dobro poslužiti u dijagnosticiranju uzroka nedovoljnog prilagođavanja i postignuća u nastavi i olakšati donošenje odluke o tome šta da se čini s takvim pitomcem. Zato se zalažemo za njegovu još veću buduću funkciju.

Major*
ZVONIMIR DŽAMONJA, dipl. psiholog

MOGUĆNOST OBJEKTIVIZACIJE PROVERAVANJA I OCENJIVANJA USPEHA U NASTAVI

Proveravanje i ocenjivanje znanja čini integralni deo celokupnog nastavnog procesa. Intencija ocenjivanja je, sem provere znanja, i dobijanje uvida u neke osobine ličnosti, kao što su: sposobnost pamćenja, sposobnost rezonovanja, sposobnost rešavanja problema ili praktičnih zadataka itd.

Poznato je da ocenjivanje može biti broičano i opisno. Broičana ocena predstavlja najgrublju meru kvaliteta i kvantiteta stečenog znanja, koja nam o ispitanikovim stečenim veštinama, intelektualnim sposobnostima i interesima ne daje dovoljno obaveštenja. Opisna ocena je znatno bolja mera kvaliteta i kvantiteta znanja, jer ukazuje i na neke karakteristike ličnosti, kao što su: marljivost, radne navike, sposobnost izražavanja, logičko mi-

šljenje i drugo. Prema tome, ocenjivanje je (brojčano i opisno) određena vrsta merenja.

Međutim, svako merenje, pa prema tome i merenje školskog uspeha, treba da bude objektivno i pouzdano. Ocena ne sme da zavisi od subjektivnih stavova ocenjivača, a upravo su brojčana, pa i opisana ocena opterećene tim faktorom. Ako želimo da nam ocena bude stvarna mera sposobnosti ili znanja, onda se pri njenom donošenju moramo pridržavati nekih principa merenja. Svako merenje uključuje: čoveka merioca (nastavnik-starešina); predmet merenja (znanja, intelektualne sposobnosti, sklonosti, motivacija i drugo); merni instrument sa utvrđenim mernim karakteristikama, kao što su: objektivnost, osetljivost, pouzdanost, valjanost i neke druge.

U sadašnjem sistemu ocenjivanja nastavnik nije samo merilac već istovremeno i merni instrument. Upravo u ovoj činjenici leži uzrok da su brojčane i opisne ocene opterećene subjektivizmom. Nastavnik ne sprovodi samo merenje, što bi trebalo da bude njegova osnovna funkcija, već i meri, a to ga čini mernim instrumentom. Nastavnik, ma koliko bio dobar, najčešće ne može da bude adekvatna zamena za merni instrument. Metrijske karakteristike nastavnika su pod snažnim uticajem njegovih znanja, sposobnosti, interesa i ličnih ambicija — dakle, vrlo subjektivne. Koliko će nastavnik biti objektivan i pouzdan u ocenjivanju zavisi isto tako i od njegove interakcije sa predmetom merenja. Česti uticaji: halo efekat, prilagođavanje kriterija karakteristikama grupe, zavisnost radne ocene ocenjivača od uspeha grupe i drugo, još više otežavaju dobijanje objektivne i pouzdane ocene sa nastavnikom kao mernim instrumentom. Rešenje ovog problema možemo tražiti u tome da nastavnik ostane samo merilac. Dok je isključivo u ulozi merioca, nastavnik je u stanju da sprovede merenje, da odabere najbolje merne instrumente i da vodi računa o svim faktorima koji mogu biti od uticaja na rezultate merenja. Uloga merioca mora da se dopuni korišćenjem relativno jednostavnih mernih instrumenata, kao što je primena testova, a mernim instrumentom treba utvrditi veličinu onoga što smo odredili kao predmet merenja (znanje, sposobnosti).

Za nas nije manje interesantno ni pitanje, ko će da definiše predmet merenja. U sadašnjem sistemu ocenjivanja to opet čini nastavnik u zavisnosti od svojih trenutnih interesa, znanja, stavova i raspoloženja. Otuda i imamo onoliko definicija predmeta merenja koliko i ocenjivača. Kad razgovaramo sa ocenjivačem, on će izjaviti da je predmet njegovog merenja upravo to što meri, mada priznaje da su njegova metrijska znanja i iskustva ograničena. Kada brojčanu ocenu koristi sam procenjivač, onda ona ima izvesnu ograničenu upotrebljivost. Međutim, kada nam je neophodno da upoređujemo ispitanike ocenjene od većeg broja ocenjivača, a svaki je prema svom kriterijumu definisao predmet merenja, onda su nam tako dobijene ocene praktično neuporedive. U nameri da se bolje definiše predmet merenja, da se odrede kriteriji po kojima se mora dati ocena, prelazi se na opisno ili analitičko ocenjivanje. U okviru svakog predmeta, za svakog ispitanika diferencijalno se ocenjuju ove komponente: (1) znanje činjenica, razumevanje, stečeni pojmovi — saznavno-govorna komponenta! (2) radne navike, primena znanja u praksi — praktična komponenta; (3) interes, zalaganje, stav prema određenom predmetu — emocionalno motivaciona komponenta; (4) učenikove sposobnosti za predmet (talenat, nedostaci) — komponenta subjektivnih mogućnosti, (5) mogućnosti za rad, prostorije za učenje, kulturni uticaji sredine, materijalne prilike, i drugo — komponenta objektivnih mogućnosti učenika.

Razrada ovih sadržaja najčešće se prepušta samim ocenjivačima, pri čemu se smatra da će oni najbolje odrediti konkretan sadržaj. Međutim, ostaje otvoreno pitanje vrednosti tako određenih sadržaja, posmatrano sa metrijskog stanovišta. Istina je da dobijamo veći broj ocena, pet umesto jedne za jedan predmet, ali to mnogo ne menja osnovni problem, jer su i dalje ostale nepoznate stvarne vrednosti ocene. Osnovni prigovor ostaje i za analitičko ocenjivanje, kao i za brojčano, jer je i ova ocena zasićena faktorom subjektivnosti. Pored ovoga, određen uticaj imaju i objektivni uslovi pod kojima nastavnik koristi metod analitičkog ocenjivanja. Njegova opterećenost dru-

gim dužnostima, i pod pretpostavkom da ima dobru volju i dovoljno znanja, često ga dovodi u takvu situaciju da nije u stanju da adekvatno koristi analitičko ocenjivanje. Prema tome, i analitičke ocene su ograničene upotrebljivosti, pa se postavlja pitanje, kolika je realna dobit od analitičkog postupka u ocenjivanju.

Dobijena ocena ne može biti realan odraz nečijeg kvaliteta i kvantiteta znanja, sve dok ne postignemo da nastavnik bude samo merilac, a ne i merni instrument. Ako nam je analitički postupak omogućio da definišemo komponente koje treba uzimati u obzir prilikom ocenjivanja, ostaje nam tada da te komponente merimo objektivnijim sredstvima — psihometrijskim instrumentima. Korišćenje psihometrijskih instrumenata oslobađa nastavnika uloge instrumenta. Ocene više nisu zasićene faktorom subjektivnosti ocenjivača i tako postaju međusobno uporedive. Današnji razvoj psihometrije daje dovoljno garancije da su psihometrijski instrumenti, kao što su testovi intelektualnih sposobnosti, testovi znanja, inventari ličnosti i drugi, objektivniji, dosledniji i valjaniji kao merni instrumenti od svakog, pa i najtalentovanijeg nastavnika. Uvođenje psihometrijskih instrumenata zahteva znatno veća materijalna sredstva i određen profil stručnjaka. Već i naša iskustva pokazuju da su investicije u ove svrhe višestruko korisne za Armiju.

Jedno od rešenja može biti da se ocenjivanje poveri specijalizovanoj službi u okviru većih jedinica ili akademija koja bi obavljala ovaj posao uz upotrebu mernih instrumenata. Jer, dok ne budemo raspolagali sa objektivnim ocenama za vojničku uspešnost u obuci, ili u profesionalnom zvanju, teško da ćemo učiniti nešto značajnije na problemu selekcije i klasifikacije ljudstva.

Budući da konstrukcija psihometrijskih instrumenata i njihova primena, kontrola uslova primene, kontrola i analiza dobijenih rezultata spadaju u nadležnost stručnjaka, neophodno je da u okviru JNA postoji adekvatna stručna služba koja bi usmeravala i koordinirala ovaj rad po jedinstvenom programu psiholoških, pedagoških i socioloških istraživanja u JNA.

NEOPHODNOST BOLJEG STRUČNOG I METODIČKOG OSPOSOBLJAVANJA STAREŠINA

Usavršavanje obuke i vaspitanja dobija sve veći značaj zbog promena u organizaciji i naoružanju naše armije, promena u vojnoj misli, veće kulture i ideološko-političke uzdignutosti ljudi koji dolaze u Armiju i u naše škole itd. Sve to, zajedno, povlači za sobom stalno i kvalitativno menjanje sadržaja nastavno-vaspitanog rada, u sklopu koga metodika mora da dobije jedno od najvažnijih mesta.

Većina artiljerijskih starešina, na sadašnjoj etapi našeg razvoja, dovoljno je uzdignuta da može samostalno ovladati neophodnim znanjima, potrebnim za uspešno obavljanje funkcionalnih dužnosti i za normalno napredovanje u službi. Međutim, smatramo da treba tražiti još više. Što se tiče škola, one bi morale starešinama pružiti takav fond znanja koji bi im obezbedio povoljne uslove za permanentno proširivanje znanja stečenih u školi putem samoobrazovanja. Sem toga, gradivo koje se izučava u školi treba da bude savladano ne samo sa stručnog već i sa stanovišta metodike. Jedino na taj način starešina može uspešno obavljati dužnost za koju se u školi priprema — dužnost starešine, rukovodioca i vaspitača. To ne znači da bi programe škola trebalo još više opteretiti. Ne bi trebalo planirati više nego što se može savladati (što često činimo), jer škola ne može i ne treba da daje sva znanja koja su starešini za rad u trupi potrebna. Pri ovome, treba poći i od činjenice da i trupa predstavlja, isto tako, značajnu školu naših starešina, pod uslovom da je u njoj stručni i pedagoško-andragoški rad dobro organizovan.

Mi u kolektivu imamo veliki broj iskusnih stručno osposobljenih kadrova koji ne stoje na mestu, već se upornim radom neprekidno uzdižu, kako u stručnom tako i u pedagoško-psihološkom pogledu, što se veoma pozitivno odražava na sveukupne rezultate u nastavi. Međutim, neću otkriti ništa novo ako kažem da jedan broj stare-

šina ne pokazuje dovoljno aktivnosti i interesovanja za dalju teoretsku i praktičnu izgradnju i u tom pravcu ne ulaže potrebne napore: zanimanje izvode po starom, ne uzimajući u obzir nove uslove; na nastavi dopuštaju razne slabosti i uprošćavanja; neki od njih nedovoljno cene novu tehniku i njene mogućnosti, ne čine sve da što bolje ovladaju tom tehnikom, itd.

Postavlja se pitanje: gde su uzroci takvih slabosti, zašto pojedinci pokazuju ležernost, a neki i bojazan od novog, odnosno, objektivno uzevši, privrženost starom i preživelim? Sigurno je da neću uspeti potpuno odgovoriti na ovo pitanje, ali mislim da, pored ostalog, treba imati u vidu da su mnoge naše starešine prošle surovu školu rata, stekle u ratu iskustvo koje ima svoj značaj i danas; u posleratnom razvoju Armije, takođe su stečena određena iskustva; svega toga se nekako teško odričemo za račun novog. U saznanju nekih drugova staro se drži usled stečenih navika, te tako poprima karakter rutinerstva. Sa starim je možda „lakše i mirnije“ živeti, ali moramo voditi računa koliko se takva shvatanja negativno reflektuju. To dovodi do toga da i poneki mladi starešina u Armiji postepeno poprima dosta negativnih crta.

Mi imamo i takvih nastavnika koji, bukvalno, svaku sitnicu nastoje da prosto „stave u usta“ slušaocu — pitomcu, a ovome ostaje da to jednostavno i bez napora „proguta“. Mislim da nije potrebno podvlačiti kakvu štetu nanose takvi nastavnici i starešine. O posledicama ovoga govori sledeći primer. Na zanimanju po karti divizion je pri premeštaju bio podvrgnut nuklearnom udaru neprijatelja. Komandant divizona, bez mnogo razmišljanja, odlučio je da produži i ubrza pokret ranije određenom maršrutom. Jedinica se kretala napred, i dobivši veliku dozu radijacije, u suštini je onesposobljena za dejstvo. Šta bi se desilo u stvarnoj situaciji: takva nepravilna odluka imala bi za posledicu velike gubitke u ljudstvu i neizvršenje zadatka. Stvar je u tome što je starešina navikao da dobije iscrpne podatke o situaciji od svog pretpostavljenog-nastavnika. Ovaj put on je morao da dejstvuje samostalno, bez mešanja sa strane. Međutim, nije bio obučen u metodama procene radiološke situacije,

jer je to obično dobijao gotovo, i zato je doneo pogrešnu odluku.

Namera mi je bila da ovim ukazivanjem na neophodnost većih i racionalnijih napora na stručnom i metodičkom osposobljavanju naših starešina, podstaknem na razmišljanja, proučavanje i odgovarajuće napore da se ovo što pre ostvari. Bez solidnih stručnih znanja i metodičkih sposobnosti danas je nemoguće i zamisliti dobrog starešinu.

DUŠAN LAZOVIĆ, dipl. andragog

POTREBA OBJEDINJAVANJA NAUČNOISTRAŽIVAČKOG RADA U JNA

Još pre nekoliko godina osetili smo da u nastavnoj delatnosti ne možemo dalje napredovati ako u njoj ne primenimo tekovine andragoško-pedagoške nauke. Svi pokušaji racionalizacije upućivali su nas na upoznavanje naučno zasnovanih andragoških principa, metoda i organizacije nastavnog i obrazovno-vaspitnog rada.

Naši napori bili su usmereni u više pravaca. Prirodno, prva nastojanja bila su usmerena na stvaranje mogućnosti da se što brže osposobe nastavnici u didaktičko-metodičkom pogledu. Time je otpočelo efikasno razbijanje tradicionalizma, prakticizma i, naročito, pogrešnog mišljenja kod stručnjaka angažovanih u nastavi — da sa stručnošću počinje i završava uspešan rad u obrazovanju i vaspitanju. Na sreću, Vojnomedicinska akademija je imala snaga koje su bile pozitivno raspoložene prema nauci uopšte, pa i prema andragogiji. Ovladavanja andragoškom naukom od strane nastavnika i primena tih znanja u nastavnom radu doprineli su veoma brzo da već danas možemo sa ponosom konstatovati napredak u obrazovno-vaspitnom radu i gledati sa jasnijom perspektivom u budućnost.

Andragoško-metodičko osposobljavanje i usavršavanje nastavnog kadra vršeno je putem prikladnih, dobro organizovanih oblika nastave. Danas se u ovom pogledu osposobljavaju ne samo nastavnici koji već aktivno učestvuju

u nastavi nego i sanitetski kadar koji se direktno ili indirektno bavi, ili će se baviti, obrazovno-vaspitnim i nastavnim radom.

Efekti ovih nastojanja su velike vrednosti čak ako se prevedu i na odgovarajuće ekonomske računice.

Druga oblast nastojanja je naučnoistraživački rad. Savladivanje početnih teškoća u unapređenju nastavne i obrazovno-vaspitne prakse omogućilo je određene rezultate u naučnom istraživanju vojnosanitetske nastavne prakse. Moramo priznati da smo u tom pogledu još na početku i da nam je potreban organizovaniji, planski i objedinjen naučnoistraživački rad. Tome bi znatno doprinelo i osnivanje jedne centralne naučne ustanove za oblast andragogije i pedagogije za celu JNA.

Ovo savetovanje je već jasno pokazalo nužnost osnivanja jedne takve naučnoistraživačke institucije koja bi organizovano i s planom objedinjavala sve naučne snage u JNA. To bi bilo od ogromne važnosti. Praksa je već potvrdila nužnost ovakvog organizovanog rada. Šira i intenzivnije organizovana međusobna saradnja svih nastavnih ustanova JNA i njih sa trupom predstavljala bi dalji doprinos napretku, posebno ako bi se ova saradnja vezala za ustanovu institutskog tipa, koja bi objedinjavala iskustva, planirala, organizovala i koordinirala takva istraživanja.

Dr DRAGUTIN FRANKOVIĆ, Direktor Jugoslovenskog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja

Pozdravljam vas u ime Jugoslovenskog zavoda za proučavanje školskih pitanja, od institucije koja se veoma aktivno bavi ne samo problemima pedagogije nego i andragogije. Hteo sam vam zaželeći uspeh, međutim, to nije potrebno, jer je posve jasno da je uspeh postignut, sudeći i po radovima koje ste dali za ovo savetovanje unapred, a i po diskusiji kojoj sam prisustvovao.

Hteo bih da govorim, ovom prilikom, sasvim ukratko o potrebi saradnje između pedagoga i andragoga koji rade u Armiji i onih van Armije. Ta saradnja je nužna zato

što imamo zajednički cilj i ograničena sredstva — kadrovska i materijalna, pa mislim da bi bilo potrebno ovom prilikom istaknuti potrebu da se jače i češće povezujemo u praktičnom vaspitnom radu, a naročito u istraživačkom radu. Možemo konstatovati da u našoj zemlji postoje dva sistema vaspitanja i obrazovanja, jedan u Armiji, drugi van Armije, ili da pored mnogih zajedničkih crta i zajedničkih ciljeva ipak ima priličnih razlika. Zato je nužno približiti ta dva sistema i raditi jednako intenzivno i u jednom i u drugom delu tog budućeg celovitog sistema, da možemo svi zajedno napredovati.

Vama je poznato da je pripremljen predlog teza o razvoju i daljem usavršavanju sistema obrazovanja i vaspitanja u našoj zemlji. To je dokumenat koji će, po opštem mišljenju, imati dalekosežne posledice. O njemu će započeti javna diskusija uskoro i očekuje se da će u njoj učestvovati vrlo široki krugovi ne samo stručnjaka nego i svih ljudi koji se interesuju za pitanja vaspitanja i obrazovanja. Očekuje se, takođe, da će i Armija dati svoj prilog u diskusiji, ocenjujući stavove koji se u tom dokumentu iznose na javnu diskusiju. Međutim, odmah bih hteo da kažem da se tim dokumentom žele uvesti neke promene koje bi, po mome mišljenju, bile interesantne za Armiju. Uzmimo promene u srednjem obrazovanju, na primer, pojačanje — povišavanje opšteg obrazovanja na tom stupnju obrazovanja. To je ideja koja bi mogla biti interesantna i za armijske škole drugog stupnja. O tom pitanju bilo bi dobro da se organizuju zajedničke diskusije i da se možda započne zajednički rad oko planova i programa koji bi delimično mogli da budu korisni i u armijskim školama. Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja radi već dve godine, vrlo aktivno, na tim stvarima, osobito na reformi drugog stupnja, i spreman je da saraduje sa bilo kojom institucijom i grupom u Armiji u vezi sa ovim pitanjem.

Veoma je pozitivno što je ovaj skup bio posvećen pretežno problemima naučnoistraživačkog rada u oblasti obrazovanja i vaspitanja u Armiji. Rezultati koji su do sada postignuti u tome radu zaista su takvi da možemo biti zadovoljni. Ali i tu bih hteo da kažem da je potrebna

razmena iskustava i naučnih rezultata između onih pedagoga i andragoga koji rade u Armiji i onih koji su van nje. Za mnoge od ovih radova nismo znali, premda smo znali da se taj rad odvija u Armiji vrlo intenzivno. Bilo bi dobro kad bismo organizovali zajednička savetovanja, gde bi se razmenjivali rezultati rada na oba područja.

Na kraju samo da podvučem jednu veoma veliku potrebu koju osećamo svi, to je potreba za modernizacijom i racionalizacijom vaspitno-obrazovnog rada.

Vi ste ovde u nizu referata podvlačili da je to nužno i u Armiji. Potpuno se slažem da je to veoma važan zajednički zadatak. U vezi s tim moram konstatovati da se mi u oblasti obrazovanja i vaspitanja nalazimo u velikom zaostatku iza drugih oblasti društvenog života. Dok naša privreda ide veoma intenzivno za modernizacijom, dok se tehnološki procesi intenziviraju, obnavljaju, idu napred, dotle u oblasti obrazovanja i vaspitanja, generalno uzevši, uz mnogo izuzetaka ali ne dovoljno, tu zaostajemo. Morali bismo mnogo jače staviti pred sebe zadatak da koncentriranim snagama, zajednički, planski radimo na unošenju novih sredstava, novih metoda, novih načina organizacije obrazovanja i vaspitanja, čime bismo mogli u velikoj meri ekonomski, a naročito i pedagoški, da povicimo rezultate našeg rada. Kad o tome govorimo, obično imamo u vidu naše sadašnje potrebe, a ja bih hteo reći da bismo morali imati u vidu buduće potrebe. O tome se premalo vodi računa u našoj zemlji. U drugim zemljama koje sam imao prilike upoznati mnogo više se gleda napred i mnogo više se unapred laboratorijski, tako da kažem, radi na tome da se pripremi budućnost, da se ono što danas ne možemo primeniti može spremno primeniti kada dođe vreme, za nekoliko godina, ili za desetak godina. U tom pogledu, u našoj zemlji, pedagozima nedostaje perspektivno planiranje ovakvog budućeg tehnološkog razvitka u oblasti obrazovanja i vaspitanja. Znam da je Armija u toj pripremi, u izvesnom smislu, išla dalje nego mi van Armije, osobito što se tiče primene elektronskih uređaja. I zato bih apelirao na vas da se povezujemo i da zajedničkim naporima pokrenemo naučnoistraživački

rad koji bi nizom eksperimenata pripremio ta sredstva i te nove metode za masovnu upotrebu.

Na kraju, želim da rad koji ste započeli i koji ste tako uspešno obavili nastavite, ali ponovo podvlačim — sa svima drugima koji su za to zainteresovani.

Kapetan I klase
BRANISLAV MILOŠEVIĆ

POTREBA I PREDMET ANDRAGOŠKO-METODIČKOG ISTRAŽIVANJA U VOJNOJ NASTAVI

Namera nam je da ukažemo na one činjenice za koje smatramo da treba da budu predmet didaktičko-metodičkih istraživanja. Ističemo da je to samo jedna strana naučnoistraživačke delatnosti, jer nam precizno određivanje predmeta istraživanja ukazuje i na onu drugu, metodološku stranu istraživačke delatnosti. Nemoguće je izučavanje i istraživanje jedne pojave, ukoliko ona nije dovoljno jasno određena, precizirana po svome sadržaju i relacijama prema drugim pojavama, drugim naukama i naučnim disciplinama koje se uzimaju ili ne uzimaju u obzir. Sa tog stanovišta, i sam pojam didaktičko-metodičkih istraživanja, kojim operišemo u ovoj diskusiji, nije dovoljno diferenciran, veštačka je tvorevina koju samo uslovno upotrebljavamo, imajući najpre na umu bliskost didaktičkih i metodičkih aspekata nastavnih pojava.

Nastavna praksa, prebogata različitim činjenicama, još uvek je ono polje društvene delatnosti koje zahteva stalna istraživanja. Nastavna praksa u armiji postavlja zahteve za proučavanjem i istraživanjem ne samo zbog naglašenog svojevrsnog karaktera u sklopu vaspitno-obrazovnog procesa u našem društvu nego i zbog toga što se može i mora tretirati kako pedagoškim, tako i andragoškim merilima i aspektima.

U procesu istraživanja služimo se deskripcijom određenih činjenica, ali to nije sve. Potrebno je proniknuti u kauzalnosti i zakonitosti koje među njima vladaju. Dosta je teško govoriti o zakonima koji vladaju u va-

spitno-obrazovnoj praksi, pa se u tom smislu čine ispravne reči akademika Zankova koji veli da se u pedagogiji više govori o principima, zahtevima i pravilima, a manje o zakonitostima, budući da mnoge od njih još uvek nisu otkrivene. Međutim, ne treba ostati kod ove tvrdnje. Stvar je upravo u tome da se ulože naponi u rasvetljavanju zakonitosti celokupne vaspitno-obrazovne prakse.

Kada se govori o nastavnom procesu i njegovim učincima, onda se obično misli na teoretska dostignuća didaktike koja pružaju mnogo elemenata za ispravno projektovanje nastave, ali istovremeno i na metodiku kao posebno u odnosu na didaktiku, odnosno pojedinačno u odnosu na opštu teoriju o vaspitanju i obrazovanju u jednom društvu. Možda je, u neku ruku, naziv za teoriju o nastavnom procesu pojedinačnog predmeta neadekvatan. Međutim, pitanje naziva je manje značajno od pitanja suštine koju ta teorija obuhvata. U kontekstu pedagoško-andragoških, psiholoških i socioloških disciplina metodika ima svoje definisano mesto i njena bliskost, upravo određen odnos prema didaktici, daje nam pravo da govorimo o didaktičko-metodičkim problemima, o didaktičko-metodičkim istraživanjima.

Nastava se ostvaruje preko raznovrsnih sadržaja koji pretpostavljaju određene nastavne predmete i nastavne oblasti, te će i didaktička uopštavanja biti utoliko relevantnija i tačnija ukoliko su ostvarena preko metodičkih istraživanja i otkrivanja zakonomernosti konkretne nastave pojedinih predmeta. No, ne samo to. Nastava u uslovima osnovno-školskih klupa razlikuje se od visoko-školske nastave i nastave na vojnim poligonima; svaka od njih ima svoje specifičnosti i jesu ona objektivnost koju treba da istražujemo. Istraživanje vaspitno-obrazovnih pojava ne može se odvojiti od psiholoških istraživanja, bez kojih bi, inače, mnoge mere didaktike i metodike bile apsurdne. U nastavnom procesu nalaze se konkretni ljudi sa svojim fizičkim i psihičkim osobenostima, određenim socijalnim položajem i drugim karakteristikama od neobične važnosti za vaspitno-obrazovni proces.

Vojna nastava, kako u školama tako i u jedinicama, nizom svojih ograničenja prouzrokuje mnoge teškoće. Voj-

na nastava je svojevrstan vaspitno-obrazovni kontekst i upiranje prstom u tekovine didaktike uopštene na iskustvima nastave u građanskim školama nije bespredmetno, ali je opasno ako smo isključivo na nju upućeni. Potrebno je da shvatimo suštinu diferenciranja nastave da bismo konsekventno mogli da istražujemo našu vojnu nastavu i bogatstvo njenih činjenica. I dalje, nastava nije samo obrazovni proces, već i proces vaspitanja, pa se o našim vaspitanicima mora govoriti kao o kompleksnim ličnostima. U tom smislu, i predmet didaktičko-metodičkih istraživanja ne može se kretati isključivo u okviru obrazovnih sadržaja i nastavne tehnike, nego moraju određenu pažnju pokloniti i aspektima vaspitanja.

Iako nemamo nameru da damo celu analitiku predmeta didaktičko-metodičkih istraživanja, ipak, ćemo reći nešto i o nekima od njih. Na primer, ako govorimo o objektivizaciji principa očiglednosti u vojnoj nastavi, ne smemo se zadržati samo na uputstvima i određenim normama opšte didaktike, jer su zahtevi ovog principa u procesu izvođenja vežbi jedinica, pod pretpostavkom borbenih dejstava, nešto drukčiji od zahteva za objašnjenjem procesa hidrolize soli u hemijskoj laboratoriji neke škole. Treba isto tako, imati u vidu i činjenicu da se suštinske karakteristike oružanih dejstava u uslovima savremenog rata razlikuju od oružanih dejstava u uslovima prošlih ratova, a dočaravanje atmosfere dejstava ratne tehnike i psiholoških aspekata modernog rata u mirnodopskim uslovima teško je postići. U kakvom se, dakle, svetlu pojavljuje materijalizacija principa očiglednosti, u kakvoj interakciji sa razvijenim, i do koje mere, intelektualnim sposobnostima i svojstvima ličnosti našeg vojnika i starešine?

Nastavni principi se specifično objektiviju u nastavi različitih nastavnih predmeta, što je već područje metodike nastave, dakle posebnog istraživanja. S druge strane, možemo li, i do kojeg stepena, nastavne principe dovesti na nivo naučnih principa kao konstitutivnih načela nauke, ili pak ovu potonju kategoriju proširiti i na nastavne metode i nastavne oblike, ili se izraz zakonomernosti nastav-

nog procesa, ostvaren u principima, determiniše specifičnošću aproksimativnog obeležja, što je svakako i didaktički i metodički problem, itd. Najzad, koje su to sve zakonitosti nastavnog procesa u Armiji, koje se odražavaju u nastavnim principima, a nisu dovoljno, ili uopšte, otkrivene. Ako je jedna od zakonitosti nastavnog procesa njegovo prilagođavanje psihičkoj i fizičkoj konstituciji vaspitanika, a ova je uvek individualna, kako se onda i na kojim osnovama, planira i ostvaruje nastava za kolektiv, da li na osnovama individualiteta vaspitanika, na statističkom proseku ili na osnovama nekog posebnog kolektivnog fenomena, i koga. Svakako da je dosta od ovih elemenata otkriveno, ali nama predstoji još mnogo napora da u uslovima objektivnih i subjektivnih faktora vojne nastave istražujemo i pronalazimo ono što je specifično i ono što je njena inherentna zakonitost.

Naravno, nužno je govoriti i o organizacijskim rešenjima didaktičko-metodičkih istraživanja. I pored izvesnih neshvatanja ovog rada, smatramo da postoji niz objektivnih mogućnosti da se u vojnim školama ova delatnost uspešno organizuje. Naše škole, već i po svom karakteru, a na određen način, i jedinice, jesu žarišta u kojima se rasplamsava bitka za uspešnu metodiku i ostvarenje nastavnih ciljeva. U takvom vrelištu problema moramo da nađemo i mesta i vremena i snaga da odaberemo, definišemo predmete naših interesovanja i organizujemo adekvatnu istraživačku delatnost. Jedan kontinuiran i širi dogovor među školama i jedinicama, jedna asocijacija istraživačkih napora na više punktova, svakako bi mogli da poboljšaju i intenzifikuju našu delatnost. Didaktičko-metodička istraživanja nas praktičara treba da budu na određen način potpomognuta i od strane teoretičara, što je već dovoljno naglašeno.

Cilj naše istraživačke delatnosti ne može se zaustaviti samo na reprodukciji, na primeni otkrivenih zakonitosti, on treba da teži otkrivanju još nesaznatih pravilnosti i zakonomernosti naše nastave.

Predmet ovih istraživanja, pored naznačenih, mogu biti: pitanje polivalentne upotrebe nastavnih metoda, pri-

mena nastavnih oblika, individualizacija nastave, nastavni programi, metodika korišćenja nastavnih sredstava, verifikacija nastave i dr.

Potpukovnik

PETAR DRAHOTUSKI, dipl. ekonomist

NEKE METODIČKE KARAKTERISTIKE RADIONIČKE NASTAVE

Pošto se u našem intendantsko-finansijskom školskom centru radionička nastava primenjuje u većem delu obučavanja (kod nekih specijalnosti i do 60%), našu pažnju je privuklo razjašnjavanje nekih fenomena i detaljnije proučavanje metoda izvođenja ove nastave i mogućnosti njene racionalizacije.

Radionička nastava u sebi objedinjuje princip jedinstva i teorije i prakse. Njenu suštinu izražava proizvodni rad i sistematsko stručno obrazovanje da bi se pod najboljim organizacionim uslovima izgradio stručnjak. Jedna od vrednosti radioničke nastave jeste i ta da slušaoci uče u radu i pruža im se mogućnost da najbolje shvate ono što se uči, pošto samostalno primenjuju stečena znanja i proveravaju ih kroz praksu. Ova nastava, međutim, nema samo praktično-proizvodni zadatak, već i obrazovni i vaspitni, a pruža dovoljno mogućnosti i za fizičko, moralno, intelektualno, estetsko i radno vaspitanje. Proizvodno-radionička nastava ima i jednu dimenziju više — kroz nju obučavamo slušaocima i za organizacijske i rukovodeće dužnosti u okviru njihovih specijalnosti; po tome se ona razlikuje od proizvodne nastave u drugim školama i u trupi — koja ima za isključivi cilj formiranje profila određene profesije, vezane za uže stručne perfekcije. S obzirom da organizacija rada predstavlja veoma važan elemenat, i da postoji predmet „Organizacija rada“, naša istraživanja su se odnosila na pronalaženje mogućnosti uklapanja organizacijskih i rukovodećih funkcija u kon-

kretnu proizvodnu nastavu, i to u drugoj i trećoj fazi, čije su, inače, karakteristike — uvežbavanje i ponavljanje mnogih detalja proizvodnog procesa, kao i integracija elementarnih znanja u celine tehnoloških procesa. To se postiže na taj način što se između slušalaca određuje rukovodilac radne grupe koji, na osnovu određenih pretpostavki i stečenog znanja, stvara organizaciju rada. Rokiranjem grupa po radnim mestima kompletiraju se detalji rukovodeće funkcije, a svaki proces na završetku rada, kroz analizu, daje sliku uloge organizatora i rukovodioca u procesu proizvodne delatnosti.

Sada je u toku sistematizacija radnih mesta i razlaganje tehnoloških procesa do tih granica da se može zapaziti svaka pojedinost (određuju se pojedina radna mesta i potrebna sredstva rada, ispituju radne operacije, vrši opis rada i sl.). Na osnovu tako razlučenih tehnoloških postupaka dolazi se i do saznanja gde se može primeniti individualizacija nastave, gde grupni radionički rad, a gde zajednički radionički rad. Naročito smo zainteresovani da pronađemo najpovoljnija mesta u tehnološkim procesima gde se nastava može individualizirati, gde se može upotrebiti grupni i zajednički oblik radioničke nastave, i sl.

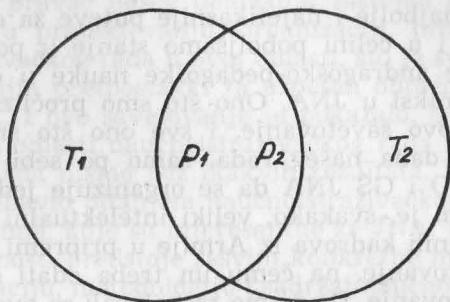
Proučavanje metodike radioničke nastave (na primer, kod kuvarske specijalnosti) pokazalo je da se ona najbolje izvodi u tri faze:

- davanjem elementarnih znanja,
- uvežbavanjem i kompleksiranjem elementarnih radnji u delove procesa,
- uvežbavanjem celokupnog procesa.

U prvoj fazi, nastava se izvodi pojedinačnim važbanjem elementarnih radnji koje predstavljaju osnovu za postavljanje radnog procesa; u drugoj fazi, koja ima karakter jedinačne obuke, slušaoci obavljaju, svaki za sebe, sve radne procese počev od pripremanja artikala do završetka termičke obrade na pripremanju pojedinih jela; u trećoj fazi, koja ima karakter grupnog rada, pojedine

grupe obavljaju posebne delove radnog procesa, uz postavljanje slušalaca u uloge organizatora posla.

Razmatrajući osnovne probleme metodike radioničke nastave, ukazali bismo na neka njena principijelna i specifična obeležja, koja smo izrazili u formuli:

U ovoj formuli T_1 predstavlja osnovne teorijske odredbe elementarnog znanja o proizvodnom procesu i određenoj tehnici. P_1 je prvi deo praktične nastave, koji se ogleda u demonstracijama nastavnika i instruktora vezanim za konkretan proizvodni proces. P_2 je drugi deo praktične nastave, koji se sastoji od uvežbavanja i samostalnog rada slušalaca i formiranja i učvršćivanja veština i navika. T_2 je završni deo nastavnog procesa, a ogleda se u uopštavanju rezultata rada i utvrđivanju stečenih znanja, veština i navika.

Imajući u vidu karakteristike i osobenosti radioničke nastave, držeći se ove strukture, potrebno je i dalje istraživati kompleksnu nastavnu tehniku, organizacijske i metodičke aspekte — radi daljeg usavršavanja celokupnog nastavnog procesa. Svakako, poseban akcenat dajemo specifičnostima raznolike radioničke nastave u našim školama i jedinicama, što treba da podstakne kontakte i saradnju zainteresovanih škola i organa, ukoliko želimo da postignemo bolje rezultate.

ZAKLJUČNO IZLAGANJE

Cilj savetovanja bio je da razmenimo misli i iskustva o pitanjima andragoško-pedagoške nauke u JNA, da uočimo i uopštimo slabosti koje se u toj oblasti javljaju i da pronađemo najbolje i najefikasnije puteve za otklanjanje nedostataka i u celini poboljšamo stanje u pogledu primene teorije andragoško-pedagoške nauke u obrazovno-vaspitnoj praksi u JNA. Ono što smo pročitali u materijalima za ovo savetovanje, i sve ono što smo čuli za nepuna dva dana našeg rada, samo po sebi opravdava odluku DSNO i GŠ JNA da se organizuje jedan ovakav skup. Učinjen je, svakako, veliki intelektualni napor naučnih i stručnih kadrova iz Armije u pripremi materijala za ovo savetovanje, na čemu im treba odati dužno priznanje i poštovanje. Da nismo raspolagali sa ovako solidno obrađenim i sređenim materijalima iz ove oblasti, sigurno je da ne bismo bili u stanju da ovako uspešno i do kraja dovedemo naš rad.

Mislim da je visoki stručni i naučni nivo koreferata, saopštenja i diskusija osnovna karakteristika ovog savetovanja i da je ono u potpunosti uspelo. Pokazalo se, i ovom prilikom da mi u našoj armiji, u školama i u trupci, i u drugim institucijama, raspolažemo kadrovima visoke kulture i stručne spreme, koji su u stanju da se kvalitetno i kvalifikovano uhvate u koštac sa svim problemima vaspitno-obrazovnog rada i da mogu uspešno rešavati sva pitanja koja nameću savremeni zahtevi.

Postavlja se pitanje: u kojim pravcima treba da se odvija naš dalji rad radi poboljšavanja andragoško-pedagoške nauke u JNA, pre svega poboljšanja didaktičko-pedagoške spreme starešina i nastavnika, naročito u školama.

S obzirom na rezultate ovog savetovanja, a i inače, ja mislim, da naša aktivnost ubuduće treba da se kreće u nekoliko pravaca.

Pre svega, ono što spada u domen teorije, a i rezultate dosadašnjih dostignuća kao i ovog savetovanja, treba da sistematizujemo, sredimo i da na odgovarajući način učinimo dostupnim što širem krugu starešina u Armiji. Treba da se čita i da se uči, a ne bi se moglo reći da već sada nemamo dovoljno materijala koje bi trebalo izučavati mnogo pomnije, nego što je to do sada bilo.

Drugi pravac našeg delovanja sastojao bi se, najverovatnije, u projektovanju, organizaciji, provođenju naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti, što je svakako jedna od najbitnijih pretpostavki za uspešan obrazovno-vaspitni rad u JNA. I ovo savetovanje je pokazalo, a to smo i pre znali, da u oblasti naučnoistraživačkog rada nismo mnogo postigli, mada nismo bez ikakvih rezultata. DSNO se posebno pozabavio pitanjem naučnoistraživačkog rada u raznim oblastima, koje su interesantne za JNA, i u neposrednoj budućnosti predstoje sasvim konkretne mere i rešenja za organizaciju, metodologiju i sadržaj naučnoistraživačkog rada, pa prema tome i u oblasti andragoško-pedagoške nauke i u oblasti vaspitno-obrazovne prakse. Znači, sva pitanja, koja u tu oblast spadaju, obuhvaćena su, na njima se radi, i biće u najskorije vreme i sa organizacijske, i sa sadržajne i metodološke strane rešena. Sasvim je sigurno da ova oblast mora imati, ako ne prvo, a ono veoma važno mesto u našim istraživanjima. Ovo savetovanje to je nedvosmisleno pokazalo, a i čitava dosadašnja praksa, da bez toga mi ne možemo računati na ozbiljnije uspehe u obrazovno-vaspitnom radu.

Treći pravac naše aktivnosti svodio bi se na to da izvršimo sređivanje, izdvajanje i selekciju svega onoga o čemu je ovde bilo govora, a traži preduzimanje konkretnih praktičnih mera radi poboljšanja vaspitno-obrazovnog rada u Armiji. To moramo izdvojiti, srediti i nadležnim starešinama prezentirati da bi se donele i odgo-varajuće odluke i mere.

Na savetovanju je dodirnuto mnogo problema koji imaju direktne veze sa predmetom našeg skupa. Naročito je bilo dosta reči o problemima i teškoćama koje su posledica nerešenih pitanja u raznim domenima naše vojne aktivnosti. Osvrnuću se na neka od njih, bez pretenzija

da dajemo bilo kakve zaključke, već samo kao diskusiju, a i kao informaciju šta se i dokle stiglo u radu na pojedinim problemima koji su ovde istaknuti.

Dosta se govorilo o statusu naših škola, o položaju nastavnika, o sistemu školstva itd. Organi DSNO i GŠ JNA već duže vremena rade na analizi sistema školstva u JNA, analiziraju probleme i sva pitanja koja su sa tim povezana i koja, u stvari, sačinjavaju sistem školstva u JNA: broj i vrste škola, stručni profil kadrova koje treba da daju naše škole, status škola, status i položaj nastavnika, materijalna osnova naših škola, rukovođenje školama, organizacijska struktura škola i centara, formacija škola, opterećenje nastavnika, itd. Sva ta pitanja su prisutna, u tom radu se već dosta odmaklo.

Razume se, kad je reč o sistemu školstva, ne bi trebalo očekivati spektakularne rezultate. Jer, ono što sada imamo, sistem koji postoji, ipak mora ostati osnova, i ne samo da mora, nego i dobro je da ostane, a sve ovo što radimo naknadno, to je njegova dogradnja i njegovo usavršavanje. No, činjenica je, takođe, da dosta stvari treba menjati, naročito u sadržaju obuke. Činjenica je, takođe, da mi danas, s obzirom na zahteve nauke i tehnike, posebno na novine u ratovodstvu, ne možemo i ne treba da se zadovoljavamo nastavnim sadržajima koji su do sada bili prisutni u našim školama u pojedinim predmetima.

Naglasio sam, u početku, da imamo dobre kadrove. To nije fraza. Mislim da je i ovo savetovanje to pokazalo. Međutim, mi se sa sadašnjim stanjem ne možemo i ne smemo zadovoljiti, jer smo videli da nam i na tom planu dosta nedostaje. Moramo mnogo bolje i efikasnije da radimo, da učimo i da se kvalifikujemo za svoj poziv.

Naš školski sistem, sve do ovog momenta, ne predstavlja integralni deo sistema školstva u našoj zemlji. To je prvo što moramo rešiti, jer je očigledno, ako ne budemo to pitanje rešili, da ćemo stalno živeti u nekoj ilegalnosti, anonimnosti za građanski svet koji nas okružava i za koga mi, u stvari, postojimo. Ta materija se mora zakonski regulisati, što znači da Savezna skupština treba da donese zakon o tome i da verificira naše škole, naš sistem. Tek

tada ćemo moći na adekvatan način da rešavamo i druga pitanja, kao što su: izbor nastavnika, dodeljivanje akademskih titula, sticanje naučnih stepena, popunjavanje naših škola ili akademija sa nastavnicima putem konkursa, itd. No, kad već do tada dođemo, onda će sigurno i zahtevi da neko stekne akademsku titulu i naučni stepen biti sasvim ozbiljna stvar, što se ne može i neće činiti administrativnim putem. Svaki onaj ko želi da bude nastavnik, docent, vanredni profesor, redovni profesor, doktor nauka, itd. moraće da ispuni određene uslove koji nisu nepoznati, a koji će se moći primeniti i kod nas. Tek tada ćemo moći da idemo na rigorozniju selekciju i da postignemo ono što, u stvari, želimo, da na tim mestima imamo najobrazovanije i najstručnije kadrove u našoj armiji.

Moramo svi skupa priznati da nismo ranije mnogo radili na verifikaciji našeg školstva. Tek u novije vreme, kad su nas život i praksa, uvođenje nove tehnike i naučnih dostignuća van Armije, takoreći, uza zid pritisnuli, mi smo uzeli da rešavamo pitanje modernizacije školskog sistema, a preko noći se to ne da rešiti. Međutim, na najboljem smo putu da to postignemo, bar što se nas tiče, jer imamo jake i čvrste argumente za ono što ćemo predložiti odgovarajućim predstavničkim telima. Znači, što se tiče sistema školstva, njegovog usavršavanja, razmatranja i donošenja adekvatnih odluka, stvar je u toku. Ovo naglašavam zbog toga što se na nekoliko skupova, čija je tematika bila različita, uvek pokreće ovo pitanje.

Ovde je bilo reći da ne bi trebalo da idemo na konkurse. Ja mislim da instituciju konkursa moramo oživeti i u praksi dosledno sprovoditi. Moramo se potpuno orijentisati na izbor nastavnika preko konkursa. Ta je praksa u svetu proverena, dokazana kao jedino moguća za kvalitetnu popunu škola nastavnicima.

Bilo je reći i o vezi trupa-škola. Ta veza može da bude mnogostruka i ona to i jeste. Međutim, ako tu vezu trupa-škola gledamo samo kroz to da pitomac podoficirske škole ili vojne akademije bude odmah sposoban za obavljanje svih dužnosti koje ga tamo čekaju, onda nikada nećemo uspeti da ostvarimo vezu koja bi nam omogućavala takve rezultate. To je jedno od pitanja o kome postoje

dileme i različiti stavovi: šta mi, ustvari, treba da očekujemo od naših škola, a šta treba i može da dà trupa?

Mislim da je velika iluzija i zabluda očekivati da će naše vojne akademije i ubuduće davati potporučnika-stručnjaka, majstora za sve one trupne dužnosti koje ga očekuju onog momenta kad tamo dođe. Ako bismo tako gledali na stvar, po mom mišljenju, mi bismo i dalje stvarali prakticiste, rutinere, a ne ljude sa širokim opštim obrazovanjem i sa širokom opštevojnom kulturom na kojima bi mogao u budućnosti da gradi svoju stručnu spremu i praktično znanje. Dilema je u tome da li cilj školovanja u našim akademijama, pa i podoficirskim školama, treba da bude davanje fundamentalnih znanja iz predmeta tehničkih i društvenih nauka, tako da mladi oficir bude u stanju, sve do najviših vojnih položaja koji ga očekuju, uspešno da radi i uči, ili ćemo stvarati potporučnika koji će besprekorno znati stražarsku službu, unutrašnju službu i ostale službe i zadatke, a koji će se poštapati celog svog života, kad bude upućen na više stepene školovanja ili stavljen pred složene zadatke. Očigledno je da moramo ići na ono prvo — obezbediti da nam oficir bude kuluran i obrazovan čovek, dati mu, pored toga, i elementarna opštevojna znanja, a pred njim je čitav život, čitava karijera da se u svom zanatskom pozivu osposobljava i usavršava.

Nedostatak ciljeva školovanja, koje smo do sada definisali, bio je upravo u tome što smo hteli i jedno i drugo, a očigledno je da i jedno i drugo ne može — da i jedno i drugo ne treba. S tim moramo biti načisto. Ako tako posmatramo stvari onda je očigledno da i trupa mora stvarno postati škola, najveća škola za vojne kadrove, odnosno, ako tako ne budemo gledali onda će želja da trupa bude škola — ostati samo puka fraza. Vojnički zanat se peče i uči u trupi, u radu sa vojnicima i jedinicama. Ali da bi tu uspešno mogao da radi i da se usavršava, starešina mora da ima solidnu osnovu.

Mislim da ovom skupu nije potrebno mnogo govoriti o tome koje su pretpostavke da bi naše škole, akademije imale visok nivo, visok rang, itd. To su, pre svega, kadrovi, programi, oprema, materijalna baza.

Što se tiče materijalne baze, tu dosta dobro stojimo, odnosno ona nije prepreka da naše škole postanu ono što treba da budu. Što se tiče kadrova, tu ne stojimo bogzna kako, a što se tiče programa, baš onog nedefinisanog ili definisanog onako kako ne odgovara cilju školovanja, naši programi i programski sadržaji predmeta koji se izučavaju nisu na onom nivou, ili ne bar svugde, koji bi nam obezbeđivao visoki nivo nastave. Ja ne mislim da sada, ili kad budemo radili nove programe, treba samo zbog formalnog izjednačavanja s odgovarajućim školama u građanstvu uvoditi neke, da tako kažem, „civilne predmete“. Ali sadržaje vojnih i drugih predmeta koji se izučavaju u vojnim školama moramo podići na fakultetski nivo. To je suština problema. Ne smemo veštački uklapati u naše programe i one predmete koji za Armiju nemaju nikakvog, ili skoro nikakvog značaja. Konačno, poznato je da je fakultetski obrazovan i onaj koji završi veterinarski i onaj koji završi tehnički fakultet, pa nikad ni u civilu veterinar ne ide da se bavi tehnikom, i obratno. Suština je u tome da sadržaj naših predmeta, bilo vojnih ili opšteobrazovnih, podignemo na visok nivo. Nama su drugovi koji rade u građanstvu već rekli, da ako ne obezbedimo ove uslove, ne možemo računati da će se priznati odgovarajući nivo i rang škola. Znači, nama predstoji da precizno definišemo ciljeve školovanja. Tome, svakako, mora prethoditi utvrđivanje toga: šta mi želimo, kakve kadrove i kakvu kvalifikacionu strukturu treba da imamo. Tek posle toga možemo da pristupimo izradi predmetnih sadržaja.

Na planu boljeg osposobljavanja naše armije, posebno ratne, u GŠ se radi na analizi celokupne problematike povezane sa rezervnim starešinskim kadrom. Već danas imamo takvu situaciju da oficire koji su završili samo školu rezervnih oficira, bez obzira na rod ili službu, rasporedimo na dužnosti komandanata bataljona ili divizionna, a da se njihovo znanje svodi uglavnom na ono koje su dobili u školi. To znači da u sistemu školstva nemamo ni jednu sledeću kariku koja bi nam omogućavala osposobljavanje tih posleratnih oficira za dužnosti na koje smo ih već rasporedili. Pored toga, i niz drugih problema,

koji su iskršli, prisililo nas je da pristupimo temeljitoj analizi ove problematike.

Već sama činjenica da smo prešli na osposobljavanje desetara-komandira odeljenja po novom sistemu i da je već školovano nekoliko desetina hiljada takvih starešina, ozbiljno je doprinela poboljšanju kvalifikacione strukture starešinskog kadra, kako onog u aktivnoj službi, tako i rezervnog.

Na kraju, želim da izrazim zahvalnost svim učesnicima savetovanja, kao i svim onim drugovima koji su svojim radom doprineli uspehu ovog našeg skupa. Osećam potrebu i obavezu da se u ime GŠ JNA posebno zahvalim našim gostima, eminentnim naučnim radnicima iz civilnih ustanova, koji su svojim prisustvom i istupanjem dali doprinos našem savetovanju. Visoke ocene koje su oni dali o ovom skupu znače za naš budući rad podsticaj i ohrabrenje. Mi ćemo sa naše strane učiniti sve da se saradnja između nas i civilnih ustanova i institucija na ovom području proširi, da bude plodnija i efikasnija.

IZDANJE VOJNE BIBLIOTEKE „NAŠI PISCI“

- 1 Vekoslav Kolb, BORBENA DEJSTVA U ŠUMI, II dopunjeno i prerađeno izdanje, izdanje 1956 — rasprodato.
- 2 Pero Morača, NAPADI NOVJ NA NASELJENA MJESTA, izdanje 1956 — rasprodato.
- 3 Jovo Vukotić, ZADRŽAVAJUĆA ODBRANA, izdanje 1957 — rasprodato.
- 4 Grupa pisaca, ATOMSKO ORUŽJE I ZAŠTITA, izdanje 1957 — rasprodato.
- 5 Grupa pisaca, BIOLOŠKA SREDSTVA U RATU, izdanje 1957 — rasprodato.
- 6 Danilo Cerović, RAKETE, izdanje 1958 — rasprodato.
- 7 Milivoje Stanković, ISTORIJSKI OSVRT NA ULOGU ARTILJERIJE U ZDRUŽENOM BOJU, izdanje 1958 — rasprodato.
- 8 Branko Obradović, PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 9 Borivoje Rockov — Franc Smole, FORSIRANJE PLANINSKIH REKA, izdanje 1958 — rasprodato.
- 10 Aleksandar Vojinović, RAZMIŠLJANJA O PRINCIPIMA RATOVANJA U ATOMSKIM USLOVIMA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 11 Petar Tómac, VOJNA ISTORIJA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 12 Milan Pavlović, TENKOVI U PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI, izdanje 1959 — rasprodato.
- 13 Pero Morača, ODBRANA U NOR, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 14 Vladimir Timčenko, OPERATIVNO MASKIRANJE, izdanje 1959 — rasprodato.
- 15 Blažo Žugić, ANEGDOTE, izdanje 1959 — rasprodato.
- 16 Branko Borojević, DRUGA STRANA RATA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.

- 17 Josip Žužul, POMORSKO OPERATIVNOTAKTIČKI DESANTI, izdanje 1959 — rasprodato.
- 18 Vladimir Gintovt, GEOGRAFSKA KARTA, izdanje 1959 — rasprodato.
- 19 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U PARTIZANSKIM USLOVIMA RATOVANJA, izdanje 1959 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 20 Aleksandar Vojinović, O NARODNOM RATU, izdanje 1960 — rasprodato.
- 21 Petar Kleut, PARTIZANSKA TAKTIKA I ORGANIZACIJA, izdanje 1960 — rasprodato.
- 22 Branko Borojević, DRUGA STRANA RATA, II izdanje — I izdanje 1960 — rasprodato.
- 23 Grupa pisaca, O VOJNOJ VEŠTINI — I, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA — izdanje 1960, poluplatno, 711 stranica, cena 8 dinara.
- 24 Grupa pisaca, O VOJNOJ VEŠTINI — II, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA — izdanje 1960, poluplatno, 713 strana, cena 8 dinara.
- 25 Grupa pisaca, O MORALNO-POLITIČKOM FAKTORU I PARTIJSKO-POLITIČKOM RADU, zbirka izabranih članaka štampanih u časopisima JNA, izdanje 1961 — rasprodato.
- 26 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U PARTIZANSKIM USLOVIMA RATOVANJA, II izdanje, izdanje 1961 — rasprodato.
- 27 Peko Dapčević, TAKTIKA PARTIZANSKIH ODREDA I BRIGADA U TOKU NOR, izdanje 1961 — rasprodato.
- 28 Rajko Tanasković, PITANJA PARTIZANSKOG RATOVANJA, izdanje 1962 — „Nagrada 22. decembar“ — rasprodato.
- 29 Grupa pisaca, ARTILJERIJA U NOR, izdanje 1962, poluplatno, 372 strana, cena 7 dinara.
- 30 Milan Zelenika, PRVI SVETSKI RAT — 1914, izdanje 1962 — rasprodato.
- 31 Savo Orović, MORALNO VASPITANJE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 32 Grupa pisaca, OKLOPNE JEDINICE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 33 Bogdan Oreščanin, VOJNI ASPEKTI BORBE ZA SVETSKI MIR, NACIONALNU NEZAVISNOST I SOCIJALIZAM, izdanje 1962 — rasprodato.
- 34 Blažo Žugić, ANEGDOTE I HUMORESKE, izdanje 1962 — rasprodato.
- 35 Dušan Živković, BOKA KOTORSKA I PAŠTROVIĆI U NOR, izdanje 1964, poluplatno, 1 skica, 452 strane, cena 10 dinara.
- 36 Milija Stanišić, STAREŠINA U BORBI, izdanje 1964, „Nagrada 22. decembar“ — poluplatno, 243 strane, cena 6 dinara.

- 37 Rajko Tanasković, PITANJA PARTIZANSKOG RATOVANJA, 1. izdanje, izdanje 1964, poluplatno, 222 strane, cena 6,5 dinara.
- 38 Stojan Cmelić, VASPITANJE VOJNOG KOLEKTIVA, izdanje 1965, poluplatno, 277 strana, cena 6 dinara.
- 39 Petar Tomac, FRANCUSKI REVOLUCIONARNI I NAPOLEONSKI RATOWI, izdanje 1965, poluplatno, 794 strana, cena 1,8 dinara.
- 40 Đorđe Dragić, SANITETSKA SLUŽBA U USLOVIMA PARTIZANSKOG RATOVANJA — III izdanje, izdanje 1965, poluplatno, 452 strane, cena 10 dinara.
- 41 Petar Kleut, PARTIZANSKA TAKTIKA I ORGANIZACIJA — II izdanje, izdanje 1965, poluplatno, 324 strane, cena 8 dinara.
- 42 Grupa pisaca, IZGRADNJA ORUŽANIH SNAGA, izdanje 1965, broširano, 317 strana, 3 skice, cena 8,5 dinara.
- 43 Grupa pisaca, TEHNIKA U SLUŽBI ARMIJE, izdanje 1965, broširano, 152 strane, 27 skica, cena 3,6 dinara.
- 44 Grupa pisaca, O BORBENIM DEJSTVIMA JEDINICA, izdanje 1965, broširano, 231 strana, cena 5,8 dinara.
- 45 Branko Rakočević, INFRACRVENI ZRACI I NJIHOVA PRIMEANA U VOJNOJ TEHNICI, izdanje 1966, broširano, 148 strana, cena 13 dinara.
- 46 Dušan Mušicki, RAZORNI EKSPLOZIVI, poluplatno, izdanje 1966, 52 crteža, 185 strana, cena 7 dinara.
- 47 Tomislav Kronja, PSIHOLOŠKA RAZMATRANJA O RUKOVODENJU U ARMIJI, poluplatno, izdanje 1966, 132 strane, cena 6 dinara.
- 48 Джордже Драгич, ПАРТИЗАНСКІЕ ГОСПИТАЛИ В ЮГОСЛАВИИ, izdanje 1966, broširano, str. 152, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 49 Đorđe Dragić, PARTISAN'S HOSPITALS IN YUGOSLAVIA, izdanje 1966, broširano, str. 154, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 50 Đorđe Dragić, LES HOPITAUX DES PARTISANS EN YUGOSLAVIE, izdanje 1966, broširano, str. 161, 25 slika i 1 skica, cena 17 dinara.
- 51 ТИТО — ИЗБРАННЫЕ ВОЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ, izdanje 1966, platno, str. 360, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 52 ТИТО — SELECTED MILITARY WORKS, izdanje 1966, platno str. 336, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 53 ТИТО — OEUVRES MILITAIRES CHOISIES, izdanje 1966, platno str. 363, 10 slika i 7 skica, cena 37 dinara.
- 54 ТИТО — OBRAS MILITARES ESCOGIDAS, izdanje 1966, platno str. 359, 10 slika, i 7 skica, cena 37 dinara.
- 55 Viktor Bubanji, TREĆA DIMENZIJA RATA, izdanje 1966, — „Nagrada 22. decembar“, platno, str. 288, cena 11,5 dinara.

- 56 Grupa autora — RUSKO-SRPSKOHRVATSKI VOJNI REČNIK, izdanje 1967. platno, str. 420, cena 26 dinara.
- 57 CATALOGUE OF PUBLISHING INSTITUTIONS OF YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY.
- 58 CATALOGUE DES MAISONS D'ÉDITION DE L'ARMÉE POPULAIRE YUGOSLAVIE.
- 59 КАТАЛОГ ПУБЛИКАЦИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЮГОСЛАВСКОЙ НАРОДНОЙ АРМИИ.
- 60 Milivoje Stanković — PROTIVTENKOVSKA ODBRANA, izdanje 1967, poluplatno, str. 294, cena 15 din.
- 61 Grupa autora — ZAŠTITA OD NUKLEARNOG ZRAČENJA; izdanje 1967, str. 459, cena 30 dinara.
- 62 Zdravko Kolar, OSNOVI TEORIJE VOJNE NASTAVE, izdanje 1967, — „Nagrada 22. decembar“, poluplatno, str. 295, cena 17 dinara.
- 63 Pija Mrmak, METODE VOJNE NASTAVE, izdanje 1967, poluplatno, str. 313, cena 17 dinara.
- 64 Stevo Jovanović, PRILAGOĐAVANJE OBUKE RATU, izdanje 1967. poluplatno, str. 264, cena 17 dinara.
- 65 Grupa pisaca, OSNOVI VOJNE ANDRAGOGIJE, izdanje 1967, — „Nagrada 22. decembar“, platno, str. 566, cena 20 dinara.
- 66 Душан Пејановић, УЧАСТИЕ ЮГОСЛАВСКОЙ НАРОДНОЙ АРМИИ — В ВОСТАНОВЛЕНИИ И СТРОИТЕЛЬСТВЕ СТРАНЫ, izdanje 1967, broširano, str. 132, 20 slika.
- 67 Dušan Pejanović, THE YUGOSLAV PEOPLE'S ARMY — IN THE RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF THE COUNTRY, izdanje 1967, broširano, str. 141, 20 slika.
- 68 Dušan Pejanović, L'ARMÉE POPULAIRE YUGOSLAVIE — PENDANT LA RECONSTRUCTION ET L'ÉDIFICATION DU PAYS, izdanje 1967, broširano, str. 140, 20 slika.
- 69 Petar Tomac, RATOVI I ARMIJE XIX VEKA, izdanje 1968, poluplatno, str. 828, cena 73 din.
- 70 Dr Vojislav Simić, INFRACRVENO ZRAČENJE I NJEGOVA PRIMENA U RAKETNOJ TEHNICI, izdanje 1968, platno, cena 40 din.
- 71 Grupa autora, TEORIJSKI PROBLEMI SAVREMENE VOJNE NASTAVE, izdanje 1968, platno, str. 537, cena 32 din.
- 72 Grupa autora, TEORIJSKI PROBLEMI VOJNOG VASPITANJA, izdanje 1968, platno, str. 532, cena 32 din.
- 73 Grupa autora, RAZMATRANJA O MORALNOJ SNAZI ARMIIJE, izdanje 1968, platno, str. 431, cena 28 din.
- 74 Milija Stanišić, RATNA TEHNIKA I VOJNO DELO, izdanje 1968. platno, str. 358, cena 26 din.
- 75 S. Sedmak i P. Stojanović, TERENSKA VOZILA SAVREMENE ARMIIJE, izdanje 1968. strana 459, cena 50 din.

SADRŽAJ

General-major ILIJA RADAKOVIĆ	
<i>Predgovor</i> — — — — —	7
General-pukovnik RAJKO TANASKOVIĆ	
<i>Otvaranje savetovanja</i> — — — — —	11
Pukovnik BRANKO TACOVIĆ	
<i>Uvodna reč</i> — — — — —	13

REFERAT, KOREFERATI I SAOPŠTENJA

Pukovnik BRANKO TACOVIĆ i potpukovnik MILUN OGNJANOVIĆ	
<i>Stanje i problemi daljeg razvitka pedagoško-andragoške nauke u Armiji (referat)</i> — — — — —	21

NAUČNOISTRAŽIVAČKI RAD I METODOLOGIJA NAUČNOG ISTRAŽIVANJA

Pukovnik dr ILIJA MRMAK	
<i>Metodološki problemi daljeg razvoja naše vojne andragogije</i> — — — — —	65
Kapetan bojnog broda MILAN DOROTKA	
<i>Naučnoistraživački rad u vojnim školama</i> — — — — —	88
Pukovnik ALIJA LOŠIĆ, dipl. pedagog	
<i>Istraživanje vaspitno-obrazovnih problema</i> — — — — —	102
San. potpukovnik dr PREDRAG MIRIĆ	
<i>Problemi metodologije naučnoistraživačkog rada u oblasti telesnog vaspitanja u Armiji</i> — — — — —	119

FUNKCIJA SELEKCIJE U ORGANIZACIJI OBRAZOVNO-VASPITNOG PROCESA

Kap. I	kl. dr RANKO POPOVIĆ	
	<i>Selekcija kandidata za vojne škole</i> — — — — —	129
	MIJAT RAVLIĆ, dipl. psiholog	
	<i>Prognoza i selekcija u svetlu empirijskih istraživanja</i>	143
	SOFIJA VUKOMANOVIĆ, dipl. psiholog	
	MILORAD MIČOVIĆ, dipl. psiholog i	
	MILAN PLAVŠIĆ, dipl. psiholog	
	<i>Neki problemi psihološke selekcije tenkovskih posada u jedinicama JNA</i> — — — — —	150
	MIRČETA DANILOVIĆ, dipl. psiholog	
	<i>Selekcija ljudstva za specijalnosti jedinica veze</i> — —	159
	FILIP ŠUKOVIĆ, dipl. psiholog	
	<i>Israživanje selektivne vrednosti grupne verzije verbalnog dela Wekslerovog testa u merenju inteligencije pitomaca</i> — — — — —	176
	MILANKO BOLTA, dipl. psiholog	
	<i>Uspeh u osnovnoj školi kao indikator uspeha u gimnaziji „Maršal Tito“ i prognostička vrednost Alfa-testa</i>	182
	SULEJMAN HRNJICA, dipl. psiholog	
	<i>Neke komponente intelektualnog, emocionalnog i socijalnog profila učenica škole za medicinske tehničare</i>	189

ORGANIZACIJA OBRAZOVNO-VASPITNOG PROCESA

Potpukovnik	BOŠKO MILUTINOVIĆ	
	<i>Veza između savremene tehnike, nastavnog plana i programa i mogućnosti pitomaca</i> — — — — —	203
	Pukovnik ĐOKO MIJATOVIĆ, dipl. pedagog	
	<i>Idejnost vojne nastave</i> — — — — —	225
	MILICA TRNINIĆ, dipl. pedagog i potpukovnik	
	profesor BRANKO PRODAN	
	<i>Racionalizacija nastave</i> — — — — —	239
	Pukovnik dr ZDRAVKO KOLAR	
	<i>Aktiviranje vojnika u nastavnom i vannastavnom radu</i>	251
	Potpukovnik MIRKO KOŠTAN	
	<i>Individualizacija nastave sa aspekta osamostaljivanja</i>	263
	Major ĐORĐE STANIĆ	
	<i>Praktičan rad u nastavi sa pitomcima sa težištem na postupnosti</i> — — — — —	280

Potpukovnik MILOJE JOVANOVIĆ, major OSMAN TOGDIBEGOVIĆ, kap. I kl. ROBERT ZARKOVIĆ i st. vod. STANIMIR JOVANOVIĆ	<i>Osnovna metodička pitanja radioničke nastave</i> — —	294
Kap. I. kl. BRANISLAV MILOŠEVIĆ	<i>O racionalizaciji praktične nastave u uslovima grupnog i laboratorijskog rada</i> — — — — —	313
San. potpukovnik dr PREDRAG MIRIĆ	<i>Značaj specijalne usmerenosti fizičke pripreme ljudstva raznih vidova i rodova vojske u podizanju borbene gotovosti Armije</i> — — — — —	338
Major TOMO GLAVAČ, dipl. psiholog	<i>Praćenje razvoja pitomaca Vojne akademije</i> Kov —	357
Kap. I kl. BRANISLAV MILOŠEVIĆ	<i>O sadržaju i metodologiji izrade predmetnih metodika</i> —	370

FAKTORI OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Pukovnik MUHAMED ŠESTANOVIĆ, dipl. pedagog, ADOLF DANČEVIĆ, dipl. ing. i major DRAGAN PERIĆ, dipl. ing.	<i>Nastavnik u vojnim školama</i> — — — — —	391
✓ DUŠAN LAZOVIĆ, dipl. andragog	<i>Ispitivanje stavova polaznika i nastavnika prema dimenzijama ličnosti nastavnika</i> — — — — —	403
Pukovnik u penziji STEVO JOVANOVIĆ, dipl. pedagog	<i>Mesto i uloga pedagoga u vojnoj školi</i> — — — —	413
Pukovnik ILIJA POGUBEROV	<i>Funkcija biblioteke u stručnom i pedagoškom usavršavanju nastavnika</i> — — — — —	431

DISKUSIJA

Pukovnik MILUTIN MATIĆ	<i>Iskustva u izradi planova i programa nastave</i> — —	444
MILICA TRNINIĆ, dipl. pedagog	<i>Nastavni planovi i programi</i> — — — — —	447
Pukovnik MILJENKO ŽIVKOVIĆ	<i>Naučnoistraživački rad u vojnim školama</i> — — — —	449
Pukovnik VUKO MIHAILOVIĆ, dipl. pedagog	<i>Potreba i mogućnosti primene televizije u nastavi</i> —	452

Kap. I kl. JOVAN VASOVIĆ

Neka iskustva primene programirane nastave — — — — — 457

Potpukovnik VUČETA KNEŽEVIĆ

Mogućnost artiljerijske specijalizacije na osnovnom školovanju — — — — — 462

PAVLE VRAČARIĆ, Savet za obrazovanje i kulturu SRS — — — — — 465

General-major BOŠKO ŠKRBOVIĆ

Neki problemi stručnog i metodičkog osposobljavanja starešina u jedinicama — — — — — 469

Profesor dr BORIVOJE SAMOLOVCEV — — — — — 472

Kap. fregate NIKOLA HAJDİC

Nužnost boljeg rešenja statusa nastavnika — — — — — 475

Profesor dr TIHOMIR PRODANOVIĆ — — — — — 475

Potpukovnik MIRKO BEATOVIĆ

Potreba svestranijeg metodičkog osposobljavanja starešina u trupi — — — — — 478

Poruč. bojnog broda DRAGOLJUB ARNAUTOVIĆ

Izučavanje pedagogije i psihologije i razvijanje naučnoistraživačkog rada u vojnim školama — — — — — 480

Pukovnik ANTE KOKEZA

Organizacija trenaža tenkovskih posada — — — — — 482

Pukovnik SLAVKO ČORNENKI

Problemi racionalizacije nastave u školama — — — — — 485

Sanitet, potpukovnik dr SAVO HADŽIĆ

Zdravstveno vaspitanje — integralni elemenat svakodnevnog vaspitno-obrazovnog rada — — — — — 487

Potpukovnik BRANKO JOVOVIĆ

Potreba pedagoško-andragoškog istraživanja u oblasti civilne odbrane — — — — — 489

Pukovnik ŽIVORAD KOSTIĆ

Tešnje povezivanje naučnoistraživačkog rada i vaspitno-obrazovne prakse u školama i jedinicama — — — — — 492

Pukovnik VINKO TOMC

Status vojnog nastavnika — — — — — 495

Kap. bojnog broda MILAN DOROTKA

Usaglašavanje vojnog sistema školovanja sa školskim sistemom u našem društvu — — — — — 498

Pukovnik ALEKSANDAR MATJANOVSKI

Pedagoško i metodičko osposobljavanje pitomaca — — — — — 500

Pukovnik LJUBOMIR ŠARANOVIĆ

Neophodnost većeg oslanjanja vaspitno-obrazovnog rada na rezultate naučnoistraživačkog rada — — — — — 503

✓ Potpukovnik BORIS KOŠČAK		
Problemi intenzifikacije i modernizacije nastave — —		507
Sanitetski pukovnik dr JOSIP MARIJAŠ		
Selekcija kandidata za sanitetsku podoficirsku školu		509
Kapetan bojnog broda BOŽO ŽARKOVIĆ		
Usklađivanje sistema vojnog školstva sa savremenim potrebama i njegova integracija u sistemu obrazovanja u društvu — — — — —		511
RATKO JOVIČIĆ, Zavod za stručno obrazovanje SRS	— — — — —	513
Pukovnik SPIRO IVANIŠEVIĆ, profesor		
Potreba istraživanja u primeni filma u vojnoj nastavi		515
MUHAMED ŠESTANOVIĆ, dipl. pedagog		
Vođenje (savetovanje) u vaspitno-obrazovnom radu sa pitomcima — — — — —		516
Major ZVONIMIR DŽAMONJA, dipl. psiholog		
Mogućnost objektivizacije, proveravanja i ocenjivanja uspeha u nastavi — — — — —		521
✓ Pukovnik ILIJA TRBOVIĆ		
Neophodnost boljeg stručnog i metodičkog osposobljavanja starešina — — — — —		525
DUŠAN LAZOVIĆ, dipl. andragog		
Potreba objedinjavanja naučnoistraživačkog rada u JNA — — — — —		527
dr DRAGUTIN FRANKOVIĆ, Jugoslovenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja — — — — —		528
Kap. I kl. BRANISLAV MILOŠEVIĆ		
Potreba i predmet andragoško-metodičkog istraživanja u vojnoj nastavi — — — — —		531
Potpukovnik PETAR DRAHOTUSKI, dipl. ekonomista		
Neke metodičke karakteristike radioničke nastave		535
General-pukovnik RAJKO TANASKOVIĆ		
Završno izlaganje — — — — —		538

VOJNA NASTAVA U SVETLU NAUČNE TEORIJE

Jezički redaktor
Veljko Aleksić, prof.

*

Tehnički urednik
Andro Strugar

*

Korektori
Biljana Đorđević
Gordana Rosi
Nada Vesić

Štampanje završeno februara 1969.

Tiraž 2.700

Cena 34 din.

VOJNA NASTAVA U SVETLU NAUČNE TEORIJE

Izdati redaktor
Veljko Aleksić, prof.

Teorijski urednik
Anđeo Stupar

Korektori
Biljana Đorđević
Gordana Hoj
Vera Vukić

Štampanje završeno februara 1969.
Tiraž 3.700
Cena 34 din.

